

Project 434: Bureaustudie
Actualisering archeologische verwachting
nieuwbouwlocatie Stadhuiskwartier

COLOFON

© 2012, Gemeente Deventer, Deventer.

Auteur: Emile Mittendorff
Redactie: Bart Vermeulen
Beeldredactie: Emile Mittendorff

Titel: Bureaustudie actualisering archeologische verwachting nieuwbouwlocatie
Stadhuiskwartier (project 434)
Reeksnaam: Interne Rapportages Archeologie Deventer, nummer 55

Dit rapport is een product van:

Archeologie Deventer
Gemeente Deventer

Postbus 5000
7400 GC Deventer
Nederland
Telefoon: (0031)-(0)570-671155
www.deventer.nl

Inhoud

1. Inleiding.....	1
2. Archeologische verwachting en reeds uitgevoerd onderzoek	2
2.1 Archeologische bureaustudie (2006).....	2
2.2 Inventariserend veldonderzoek (2007)	2
2.3 Definitief onderzoek fase 1-2 (2007) en fase 5 (2008-09).....	6
3. Stand van zaken archeologisch onderzoek en actuele archeologische verwachting.....	9
4. Literatuur.....	10
5. Bijlagen	10

1. Inleiding

Deventer is een van de oudste middeleeuwse steden die ons land kent. Al meer dan 10.000 jaar is hier gewoond, gewerkt gebouwd en gesloopt. De beste plek om veilig te wonen, lag hier aan de IJssel op een zandduin. De eerste bewoners van Deventer kozen dan ook deze plaats uit en bouwden hier hun nederzetting.

Binnen het Polstraatkwartier, omgeven door de Polstraat-Assenstraat-Grote Kerkhof, is het Burseplein vanuit archeologisch opzicht het laatste ongeschonden gebied.

Dit gebied maakte vanaf de 8ste en 9de eeuw deel uit van de middeleeuwse nederzetting. Hier waren handelaren en ambachtlieden gevestigd. Vanaf de 11de eeuw is het de woonplaats van de machtigen der stad. Het is dan ook niet vreemd dat hier vanaf deze tijd ook het centrum van het stedelijk bestuur kwam te liggen.

Aanvankelijk ontwikkelde dit centrum zich vooral op de plaats van het huidige stadhuis en was het gebied hierachter als woonplaats voor handelaren en notabelen in gebruik. Eind jaren zeventig verrees op de plaats van de voormalige Drukkerij Salland het nieuwe stadskantoor en kreeg het Burseplein zijn huidige vorm. Recentelijk ontstonden de plannen voor de nieuwbouw van een nieuw stadskantoor.

De bouwwerkzaamheden voor dit nieuwe stadskantoor bedreigen de in de bodem aanwezige archeologische resten, zodat archeologisch onderzoek voorafgaand aan de bouwwerkzaamheden noodzakelijk is.

In deze bureaustudie wordt aan de hand van eerdere bureaustudies en de resultaten van reeds uitgevoerd veldonderzoek de archeologische verwachting voor het gebied samengevat. Voor de onderbouwing hiervan en de gedetailleerde verwachting wordt verwezen naar de betreffende rapportages, die als bijlage zijn bijgevoegd. Vervolgens wordt de stand van zaken met betrekking tot het archeologisch onderzoek uiteengezet: welke delen van het terrein al zijn onderzocht en op welke delen dient nog onderzoek plaats te vinden. Tevens worden, op basis van de resultaten die deze onderzoeken hebben opgeleverd, aanvullingen gegeven ten aanzien van de archeologische verwachting.

2. Archeologische verwachting en reeds uitgevoerd onderzoek

2.1 Archeologische bureaustudie (2006)

De basis voor de archeologische verwachting voor het plangebied wordt gevormd door de bureaustudie die in 2006 is opgesteld, met de titel "*Inventariserend Bureauonderzoek Burseplein Stads Kantoor, Projectnummer 286*".¹ In deze bureaustudie is geïnventariseerd welke archeologische resten uit welke perioden op de locatie konden worden verwacht. Daarnaast is geïnventariseerd welke delen van het terrein met zekerheid zijn verstoord en tot welke diepte. Voor delen die dieper dan 4 m waren verstoord, is aangenomen dat deze geen archeologische resten meer bevatten.²

In algemene zin is gesteld dat de zones nr 1, 11 en 12 (parkeerterrein en binnenplaats, zie bijlage 1) het meest intacte bodemarchief bevatten. Omdat in deze deelgebieden archeologische resten uit alle perioden zijn te verwachten, moet hier al vrijwel direct onder het huidige straatniveau rekening worden gehouden met een aanzienlijke sporendichtheid, tot op een diepte van minimaal 4 m onder het straatniveau.

Het zuidelijke deel van deelgebied nr. 12, deelgebied nr. 1 en een deel van gebied nr. 11 zijn belangrijk vanwege de verachte aanwezigheid van resten van bouwplattegronden, zowel van hout als van tufsteen en baksteen.

De deelgebieden nr. 4 (voorzijde schouwburg) en nr. 13 (schoolgebouw aan de Polstraat) zijn archeologisch gezien ook zeer waardevol, met name voor de periode tot en met de middeleeuwen. Vanwege onderkeldering op deelgebied nr. 13 en de bouw van de schouwburg op deelgebied nr. 4 zijn van de sporen uit de periode na de middeleeuwen hier waarschijnlijk (indien nog aanwezig) uitsluitend nog de diepere sporen (bijvoorbeeld afvalkuilen en beerputten) bewaard gebleven.

Deelgebied nr. 5 (achterzijde schouwburg) kent waarschijnlijk slechts een beperkt intact bodemarchief, maar kan nog waardevolle aanvullende informatie leveren over de periode tot en met de middeleeuwen.

Deelgebieden nr, 3, 9 en 10 (huidige stadskantoor) zijn zodanig verstoord door bouwactiviteiten, dat het bodemarchief hier volledig is vernietigd.³

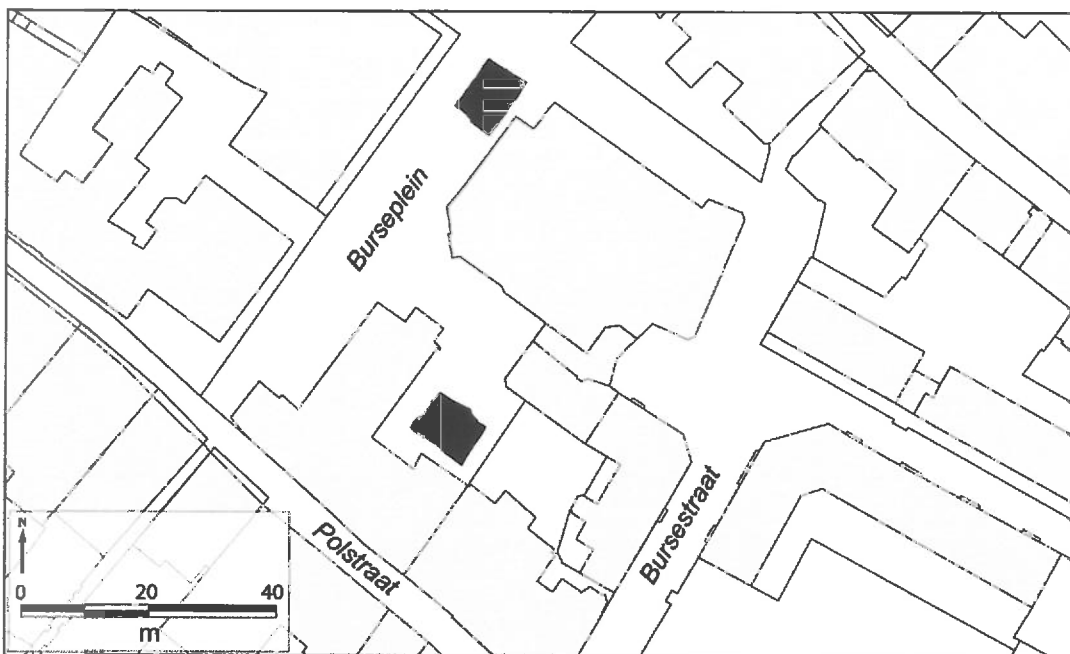
2.2 Inventariserend veldonderzoek (2007)

Op basis van de verwachting uit de bureaustudie is op de meest intacte delen van het terrein in 2007 een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd om de verwachting te testen en meer inzicht te krijgen in de dichtheid, conserveringstoestand en de diepte van de aanwezige archeologische resten. Dit onderzoek omvatte de aanleg van twee relatief kleine opgravingsputten, waarvan een op het parkeerterrein ter hoogte van het huidige stadskantoor was gelegen. De tweede werkput was gelegen in de binnentuin ten zuiden van het voormalige ingenieurskantoor (afb. 1).

¹ Vermeulen & Mittendorff, 2006.

² Vermeulen & Mittendorff, 2006, 22.

³ Vermeulen & Mittendorff, 2006, 22.

Afb. 1: De ligging van de werkputten van het inventariserend veldonderzoek in 2007.

Aan de hand van de resultaten van dit onderzoek is een basisrapportage opgesteld, waarin de archeologische verwachting voor het terrein nader kon worden gespecificeerd en beter kon worden onderbouwd. Dit rapport draagt de titel "*Onder Burgers en Meesters. Archeologisch Inventariserend Veldonderzoek Burseplein Stads Kantoor, Gemeente Deventer*".⁴

De resultaten van het onderzoek bevestigden grotendeels het in de bureaustudie geschetste beeld. Alleen ter plaatse van het stads kantoor bleek het bodemarchief volledig verstoord. De oudste sporenniveaus bleken zich op een diepte van 3 tot 5 m onder het huidige straatniveau te bevinden. Gezien de funderingsdiepte van de schouwburg en de school aan de Polstraat, is het zeer waarschijnlijk dat onder deze gebouwen nog aanzienlijke delen van het bodemarchief intact zijn. De onbebouwde delen van het Burseplein kennen vanaf net onder het straatniveau een goede conservering. Dat betekent dat op deze delen het archeologisch bodemarchief vrijwel volledig intact is.⁵

⁴ Vermeulen, Mittendorff & Bartels, 2007.

⁵ Vermeulen, Mittendorff & Bartels, 2007, 48.

Afb. 2: Een van de twee aangelegde proefputten, waarin een vrijwel volledig intact bodemarchief werd aangetroffen.

Behalve de verwachte sporen uit de periode na de 8ste eeuw, werden ook aanwijzingen aangetroffen voor bewoning in het Mesolithicum, Neolithicum en de Bronstijd. Deze bestaan uit haardkuilen en een akkerlaag.

De aard van de vroegmiddeleeuwse sporen varieert van afvalkuilen tot resten van houten bijgebouwtjes. Voorlopig werden deze sporen vanaf de tweede helft van de 9de eeuw gedateerd.

Hoewel resten van tufsteen gebouwen niet zijn aangetroffen, dateren de oudste vondsten van tufsteenbrokken uit de tweede helft van de 11de eeuw. Op de achtererven werden uitsluitend resten van bakstenen achterhuizen aangetroffen. Deze geven echter geen datering voor de hoofdgebouwen aan de straat. Vanwege de geringe oppervlakte van het onderzoek kan de aanwezigheid van tufstenen bebouwing in het plangebied echter niet worden uitgesloten.

Afb. 3: Als gevolg van het intensieve gebruik gedurende vele eeuwen is sprake van een zeer hoge dichtheid aan archeologische sporen, die grote hoeveelheden vondstmateriaal bevatten.

De conserveringstoestand van de archeologische sporen was over het algemeen redelijk tot goed te noemen. Met name de oudste niveaus bleken een zeer hoge spoordichtheid te bezitten.

Aan de hand van deze gegevens is geconcludeerd dat vervolgonderzoek in vrijwel het gehele plangebied noodzakelijk was, met uitzondering van de omtrek van de kelder van het huidige stadskantoor. De eerste delen van dit vervolgonderzoek zijn in 2007 en 2008-2009 uitgevoerd.

2.3 Definitief onderzoek fase 1-2 (2007) en fase 5 (2008-09)

De eerste delen van het definitief onderzoek richtten zich op het op dat moment beschikbare deel van het terrein, de parkeerplaats van het Burseplein (bijlage. 2). De resultaten van deze onderzoeken zijn nog niet verwerkt in een rapportage, maar worden in deze bureaustudie beknopt weergegeven. Hierbij wordt per periode aangegeven welke sporen zijn aangetroffen en hoe dit de archeologische verwachting voor de overige delen van het terrein beïnvloed.

Vroege prehistorie

Tijdens het inventariserend veldonderzoek waren reeds enkele haardkuilen aangetroffen uit de midden steentijd (mesolithicum). Tijdens het definitief onderzoek bleek dat zich ter hoogte van de werkputten van fase 1 en 2 een intacte vindplaats uit deze periode bevond. Deze bestond naast haardkuilen uit een intacte laag, die het looppniveau van een jachtkampje uit het laat-mesolithicum vormde. In deze laag bevonden zich een groot aantal fragmenten vuursteen, bewerkingsafval van de fabricage van vuurstenen werktuigen. Enkele complete werktuigen uit deze laag zijn te dateren in het laat mesolithicum (6.400 – 5.000 v. Chr). Op basis van de gegevens uit de opgraving kan de diameter van deze vindplaats worden vastgesteld op ca 20 m. Dat betekent dat deze vindplaats zowel onder het huidige stadskantoor als onder de voormalige schouwburg heeft doorgelopen. Onder de schouwburg zijn de sporen van deze vindplaats hoogstwaarschijnlijk nog (grotendeels) intact, onder het huidige stadskantoor zijn ze volledig verstoord.

Afb. 4: Het onderzoek naar de mesolithische vindplaats.

Late prehistorie

De sporen uit de late prehistorie beperken zich hoofdzakelijk tot een ca 50 cm dikke akkerlaag. Deze akkerlaag was vanaf het laat neolithicum-vroege bronstijd in gebruik. Aan de hand van scherven uit deze laag kan een continu gebruik tot in de laat Romeinse tijd worden vastgesteld. In en onder deze akkerlaag bevinden zich enkele paalsporen uit deze perioden, die echter niet tot grotere structuren waren te reconstrueren. Het is echter niet uitgesloten dat deze elders binnen het plangebied nog wel aanwezig zijn.

Vroege en volle middeleeuwen

De prehistorische akkerlaag kent ook een middeleeuwse gebruiksfase, die voorlopig in de 8ste en 9de eeuw is te dateren. Bewoningssporen uit de eerste helft van de 9de eeuw zijn schaars, langs de Polstraat zijn de sporen van tenminste een huisplattegrond en een haardplaats aangetroffen.

Vanaf de tweede helft van de 9de eeuw nam het gebruik van de locatie intensief toe, wat resulteert in een zeer dichte sporendichtheid over het gehele terrein. Het gaat hierbij om sporen van verschillend karakter, waaronder paalsporen, afval- en beerkuilen en ambachtelijke structuren zoals ovens.

Late middeleeuwen

De sporen uit de late middeleeuwen kennen een minder grote dichtheid, maar zijn over het algemeen groter van omvang. Voor de zone langs de Polstraat gaat het om resten van bakstenen gebouwen, verder van de straat af was het terrein duidelijk in gebruik als achtererf. Hier zijn vele afval- en beerkuilen aangetroffen.

Nieuwe tijd

De sporen uit de nieuwe tijd kennen een vergelijkbaar karakter en spreiding als die uit de late middeleeuwen, dat wil zeggen dat aan de Polstraatzijde vooral resten van bakstenen huizen zijn aangetroffen en op de achtererven vooral afvalkuilen en beerputten. Wel is de omvang van de resten van bakstenen huizen groter dan in de later middeleeuwen.

Afb. 5: Uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd werden niet allen de resten van bakstenen huizen en putten aangetroffen, maar ook deze put van tufsteen.

Nieuwste tijd / 20ste eeuw

Uit deze periode vallen vooral de funderingen van de drukkerij Salland op, die op meerdere plaatsen op het terrein zijn aangetroffen. De verstoring als gevolg van de bouw van deze drukkerij is vrij gering, alle diepe funderingen zijn in zeer smalle insteken geplaatst. Omdat de omringende archeologische lagen daardoor nog intact zijn, kunnen deze funderingen pas worden uitgenomen nadat het archeologisch onderzoek is uitgevoerd. Tijdens het proces van sloop en archeologisch onderzoek dient daarom onderlinge afstemming plaats te vinden over het moment waarop ook deze funderingen kunnen worden gesloopt.

3. Stand van zaken archeologisch onderzoek en actuele archeologische verwachting

Met de uitvoering van de onderzoeksfasen 1-2 en 5 is een deel van het plangebied reeds archeologisch onderzocht. Op deze locaties is dan ook geen archeologisch onderzoek meer noodzakelijk. In bijlage 3 is de actuele situatie en archeologische verwachting weergegeven op de kaart van het plangebied. De groene delen zijn tot 4 m of meer verstoord (hetzij door bouwwerkzaamheden in het verleden, hetzij door recent archeologisch onderzoek). Op deze delen van het terrein is geen archeologisch onderzoek meer nodig.

De rode delen op de kaart zijn niet of nauwelijks verstoord, zodat het archeologisch bodemarchief hier nog intact is. Hier is dus nog vervolgonderzoek noodzakelijk. In afwijking op de verwachting, zoals geformuleerd in de bureaustudie uit 2006, is de achterzijde van de schouwborg waarschijnlijk minder diep gefundeerd dan aanvankelijk gedacht. Dat betekent dat de versterking hier ook minder groot is dan verwacht.

De oranje delen op de kaart zijn als gevolg van de onderkeldering van de huidige bebouwing tot een diepte van 1-2 m onder maaiveld verstoord. Dat betekent niet dat alle archeologische resten hier zijn verdwenen, juist uit de oudere perioden die het diepst zijn gelegen, zijn hier nog belangrijke sporen te verwachten. Daarom is ook op deze delen van het terrein nog archeologisch onderzoek vereist.

Het onderzoek kan pas plaatsvinden na sloop van de bestaande bebouwing, of in het geval van de zone tussen de voormalige schouwborg en de huidige stadskantoor, als de glasvezelkabels zijn verwijderd.

Omdat de sloop van de kelders en funderingen van de bestaande bebouwing archeologisch dient te worden begeleid, is nauwe afstemming tussen de sloopaannemer en Archeologie Deventer van belang. Hiertoe zijn archeologische voorwaarden aan de sloop in het sloopbestek verwerkt.

Tevens dient als voorwaarde in de omgevingsvergunning bouw te worden opgenomen dat voorafgaand aan de bouwwerkzaamheden archeologisch onderzoek dient te zijn uitgevoerd conform een goedgekeurd Programma van Eisen.

4. Literatuur

Vermeulen, B. & E.S. Mittendorff, 2006. *Inventariserend Bureauonderzoek Burseplein Stads Kantoor, Projectnummer 286* (Interne Rapportages Archeologie Deventer 20), Deventer.

Vermeulen, B., E.S. Mittendorff & M.H. Bartels, 2007. *Onder Burgers en Meesters. Archeologisch Inventariserend Veldonderzoek Burseplein Stads Kantoor, Gemeente Deventer (project 286)* (Interne Rapportages Archeologie Deventer 21), Deventer.

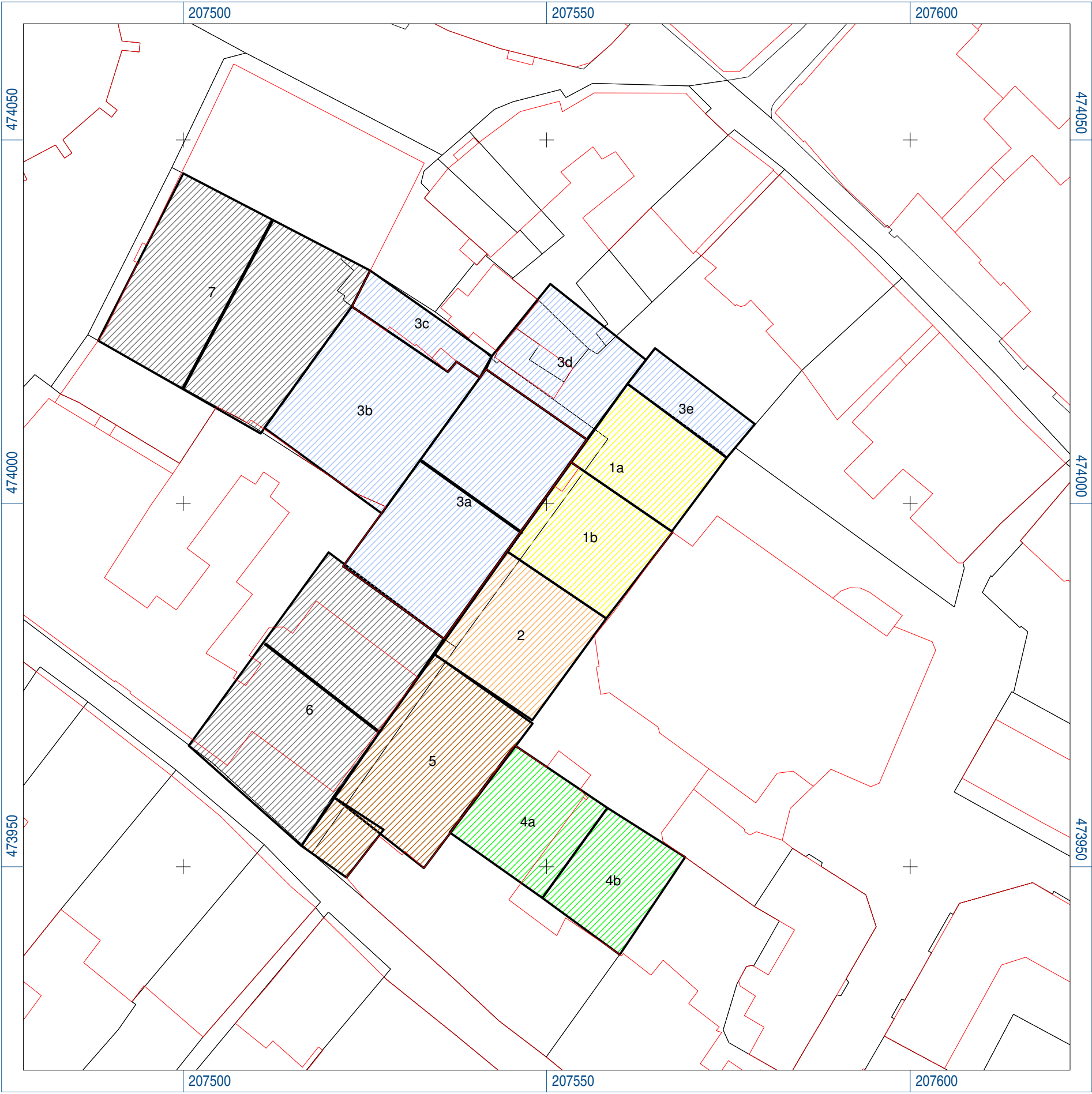
5. Bijlagen

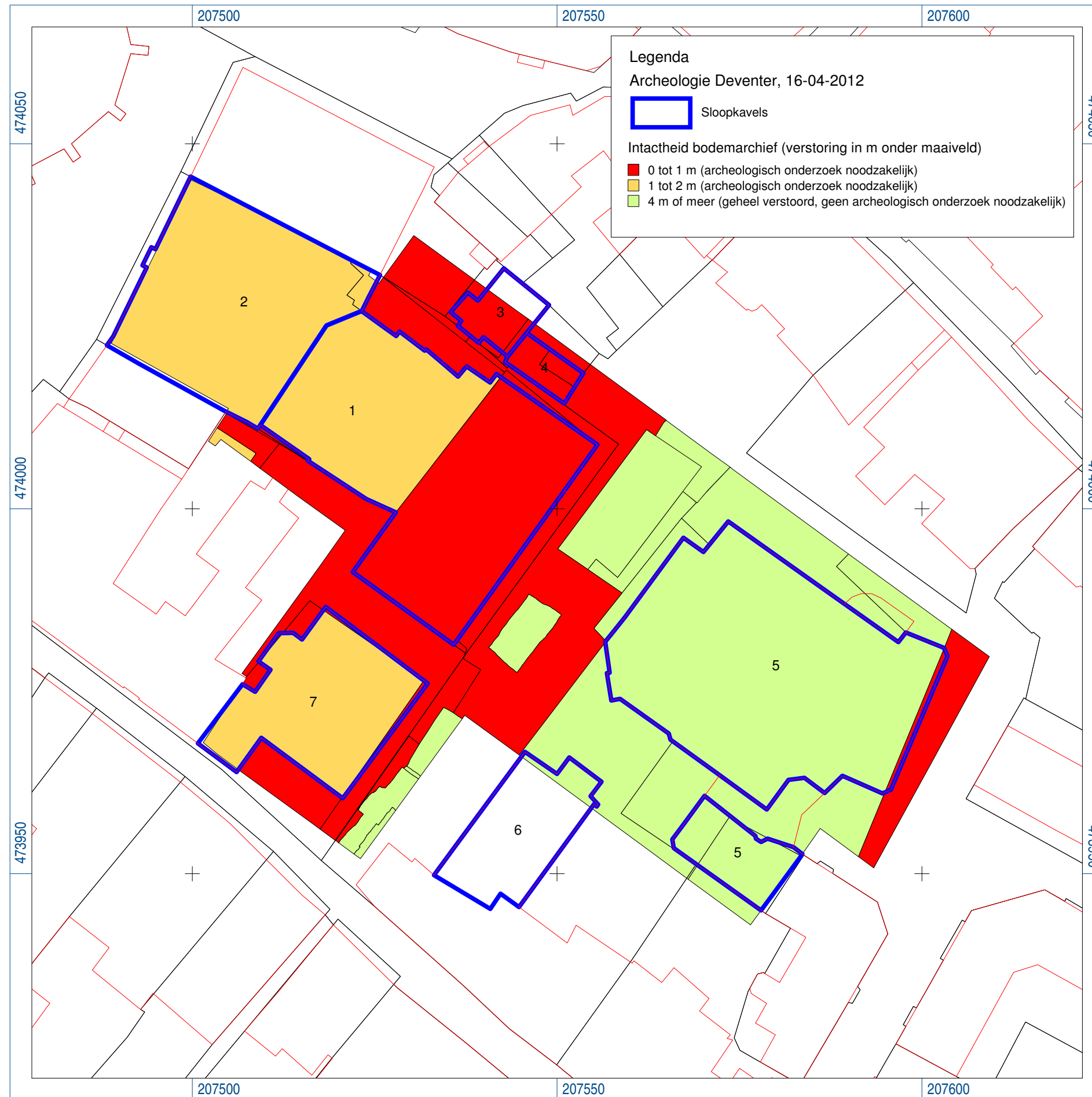
1. Verwachte verstoringen van het bodemarchief (bureaustudie 2006)
2. Geplande uitvoeringsfasen definitief onderzoek (rapportage 2007)
3. Actuele archeologische verwachting (mei 2012)
4. *Inventariserend Bureauonderzoek Burseplein Stads Kantoor, Projectnummer 286 (2006)*
5. Rapportage "*Onder Burgers en Meesters. Archeologisch Inventariserend Veldonderzoek Burseplein Stads Kantoor (2007)*."

Bijlage 1: Bourseplein - Stads Kantoor - Verwachte verstoring van het bodemarchief (bureaustudie 2006)

Bijlage 2: Burseplein - Stads Kantoor - Geplande uitvoeringsfasen definitief onderzoek (rapportage 2007)

Inventariserend Bureauonderzoek

Burseplein Stadskantoor, Projectnummer 286

Interne Rapportage Archeologie Deventer, project 286

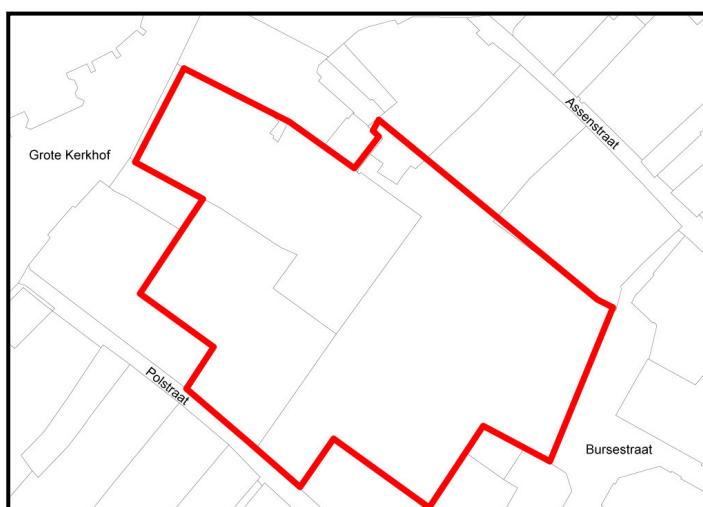
Datum: oktober 2006

**Auteur: Bart Vermeulen / Emile Mittendorff (Redactie Michiel Bartels)
RMW / VHMZ**

1. Inleiding

In 2001 ontstonden de eerste plannen voor de nieuwbouw van een stadskantoor met een bibliotheek. Na een proces van overweging werd uit de locaties Burseplein, Sluisstraat en de Mr. De Boerlaan, de eerste gekozen. In een voorstudie van de sector Economie en Vastgoed zijn de voor en nadelen van alle locaties gewogen. Archeologie is hier een van de overwegingen geweest. Van de drie locaties is de nu gekozen plaats zondermeer de meest complexe maar ook verreweg voor de geschiedenis van de stad Deventer de interessantste. Nu het proefonderzoek aanstaande is en deels al wordt uitgevoerd, is een nadere studie op basis van de bekende bureauegegevens essentieel voor het welslagen van het realisatieproces.

figuur 1: De grenzen van het onderzoeksgebied

De keuze voor deze locatie voor een stadskantoor is een historische keuze die een continuüm aangeeft. Al in de vroege middeleeuwen is voor deze plaats gekozen voor het centraliseren van de stedelijke machtsstructuren. In de afgelopen eeuw zijn in het gebied veel gebouwen aan het gebied toegevoegd, deze hadden zowel politieke, handels- als culturele doeleinden. Deze voorstudie heeft als doel het enorme historische potentieel van het gebied te inventariseren en de toekomstige onderzoeksstrategie binnen het realisatieproces te prognosticeren.

Naast deze verkenning is een zo uitgebreid mogelijke inventarisatie gemaakt van het bestaande historisch beeldmateriaal met betrekking tot deze locatie.

Hoewel inmiddels gekozen is voor het ontwerp door Neutelings Rietdijk Architecten en er dus globale contouren van de nieuwbouw bekend zijn, worden in dit advies ook de net buiten de geplande bouwkuip gelegen percelen behandeld. Het plan is immers nog niet in detail uitgewerkt en er zullen ongetwijfeld nog kleinere en grotere wijzigingen plaats vinden. Het is de gedachte dat uit deze rapportage ook de gevolgen van dergelijke wijzigingen op het archeologisch vlak kunnen worden afgeleid.

2. Doel en methodiek

2.1 Doel en vraagstelling

Het doel van de voorbereiding is tweeledig: ten eerste dient een zo nauwkeurig mogelijk inzicht te worden verkregen in de verstoringsgraad van de verschillende percelen binnen het plangebied als gevolg van eerdere archeologische en bouwactiviteiten.

Ten tweede wordt aan de hand van vondsten, sporen, structuren en waarnemingen binnen het plangebied en in de directe omgeving daarvan een inschatting gemaakt van de te verwachten archeologische waarden, in combinatie met aanvullende historische informatie.

De centrale vraagstellingen luiden:

1. In welke mate zijn de verschillende delen van het plangebied verstoord?
- 2a. Welke archeologische sporen werden in het verleden binnen en in de directe omgeving van het plangebied aangetoond en wat betekenen deze waarnemingen voor de te verwachten archeologische resten binnen het plangebied?
- 2b. Kan op basis van de diverse waarnemingen een voorspelling gedaan worden over de vroeg-middeleeuwse ruimtelijke structuur?
- 2c. Welke laat-middeleeuwse structuren kunnen worden verwacht binnen het onderzoeksgebied (bijv. gerelateerd aan stedelijke overheid)?
3. Wat betekenen de resultaten van vragen 1 en 2 voor de te volgen strategie bij het archeologische onderzoek op de stadskantoorlocatie en geven zij aanleiding voor specifiekere onderzoeksvragen dan in de Deventer onderzoeksagenda genoemd?

2.2 Methodiek

Een belangrijke bron voor de vaststelling van de verstoringsgraad en de in het verleden aangetroffen archeologische waarden is het verslag van Alex Dorgelo (ca 1930-1960). Hieruit zijn de voornaamste gegevens over de schouwburglocatie (Grote Kerkhof 1) en het huidige stadskantoor (oude Drukkerij Salland, Burseplein 20) afkomstig. Een tweede belangrijke bron voor archeologische gegevens wordt gevormd door de waarnemingen van Lubberding en de AWN 18 in de directe omgeving van het plangebied (stadhuis, Polstraat). Ook de opgraving van Thijssen in de kelder van het stadhuis (Grote Kerkhof 4) geeft een belangrijke indicatie van de hoeveelheid sporen die nog onder de keldervloeren zijn te verwachten. Het globale beeld van te verwachten archeologische resten binnen het plangebied wordt gespiegeld aan de resultaten van het uitwerking van de opgravingen aan de oostzijde van de Bursesteeg. De verwachting is, dat beide onderzoeksgebieden met name in de Karolingische en Ottoonse periode een vergelijkbare ontwikkeling doormaakten. Op basis van deze vergelijking is de verwachting dat in een zone met een breedte van ca 20 m langs de Polstraat en de Assenstraat (en mogelijk ook Grote Kerkhof) rekening moet worden gehouden met resten van (vroeg) middeleeuwse bebouwing. Deze bebouwing bestond vóór de 13de eeuw uit houtbouw, in enkele gevallen voorzien van een kelder. Daarnaast moet rekening worden gehouden met de mogelijke aanwezigheid van de resten van tufstenen gebouwen uit de 11de en 12de eeuw. De Bursestraat had aanvankelijk het karakter van een smalle steeg tussen op de Assenstraat en Polstraat georiënteerde percelen. Waarschijnlijk is de situatie zoals die tot ca 1980 bestond ontstaan na de 13de of 14de eeuw. Waarschijnlijk werden vanaf deze periode tevens de vrij lange en brede percelen, ontstaan in de 9de eeuw, opgesplitst. Mogelijk moet daarom vanaf de 13de of 14de eeuw ook rekening worden gehouden met bebouwing langs de Bursestraat. Vanaf de 13de en 14de eeuw werd de houten bebouwing geleidelijk vervangen door baksteenbouw, al dan niet

onderkelderd. Op de binnenterreinen worden hoofdzakelijk achterven van de percelen aan de straat verwacht. Typische structuren waar hier rekening mee dient te worden gehouden zijn water- of beerputten, hutkommen en andere kleine bijgebouwen. Een van de doelstellingen van het vooronderzoek voor deze periode is het vaststellen van de aard van de vullingen van beerputten en aan de had hiervan een uitspraak te doen over de te verwachten sociale status.

Figuur 2: Tufstenen waterput gevonden achter het Landshuis.

Voor de laat-middeleeuwse periode en de Nieuwe Tijd kunnen de archeologische waarnemingen voor een belangrijk deel worden aangevuld met historische informatie, bijvoorbeeld wat betreft de gebouwen van de stedelijke overheid in de zone aan het Grote Kerkhof. Dit aanvullende historische onderzoek heeft voornamelijk het karakter van een globale inventarisatie aan de hand van gepubliceerde secundaire bronnen.

De locaties binnen het plangebied, waarvan kan worden aangetoond of waarvan wordt aangenomen dat deze verstoord zijn, worden ingedeeld in zones op basis van de diepte van de verstoring. Deze indeling geschiedt in 5 klassen. Voor zover kon worden nagegaan bevindt zich in het onderzoeksgebied bovenop de natuurlijke ondergrond een cultuurlaag van 3 à 4 m. Wanneer de verstoring dieper dan 4 m reikt, is de kans op de aanwezigheid van (restanten van) een bodemarchief vrijwel nihil (klasse 5). Uitzondering hierop vormen mogelijk resten van waterputten en beerputten, die vaak zeer diep zijn ingegraven. Indien de verstoringsdiepte 4 tot 3 m bedraagt (klasse 4), is de verwachting dat uitsluitend een onderste vlak op het gele zand aangelegd kan worden of mogelijk nog een vlak hier net boven, waarin de diepere sporen bewaard zijn gebleven. Indien de verstoring minder dan 3 m maar meer dan 2 m bedraagt (klasse 3), is waarschijnlijk een substantieel deel van het bodemarchief nog intact. In zones waar middeleeuwse kelders zijn te verwachten, moet rekening worden gehouden met een verstoring van 1,5 – 2 m (klasse 2). In het veld zou moeten worden geïnventariseerd tot welke diepte vergelijkbare middeleeuwse kelders reiken. De zones waar de verstoring minder dan 1,5 m bedraagt (klasse 1), kunnen als grotendeel intact worden beschouwd.

Klasse	Diepte (m)	Verstoringsgraad/gaafheid bodemarchief
5	>4	Tot in gele zand, bodemarchief volledig verstoord
4	3-4	Tot op gele zand, diepste sporen waarschijnlijk nog

		intact
3	2-3	Substantieel deel intact
2	1,5-2	Aanzienlijk deel bodemarchief intact (restanten kelders)
1	<1,5	Minimale verstering, grootste deel bodemarchief intact

2.3 Eindproducten

Het eindproduct van deze inventarisatie valt in drie delen uiteen. Het eerste deel omvat een zo gedetailleerd mogelijke verstoringskaart van het plangebied in de vorm van een zonekaart, gebaseerd op bovengenoemde verstoringsinventarisatie. Het tweede onderdeel bevat een onderbouwde kaart en begeleidende tekst, waarin wordt weergegeven in welke zones specifieke archeologische resten zijn te verwachten. Dit deel valt uiteen in een viertal kaartbladen, elk voor een specifieke begrensde periode. Het gaat om de volgende perioden:

Vóór 850: in deze fase is het onderzoeksgebied naar verwachting extensief in gebruik en heeft het hoofdzakelijk een agrarische functie. De archeologische resten bestaan mogelijk uit fragmentarisch bewaard gebleven huisplattegronden, bijgebouwen en agrarische structuren. Naast resten uit de Middeleeuwen moet ook rekening worden gehouden met bewoning uit de (late) prehistorie.

850 – 882: Het eerste verkavelingssysteem dateert uit deze fase, waarschijnlijk kort na 850. In deze fase is een bewoningszone langs de straten te verwachten. Op de achtererven vonden mogelijk ambachtelijke activiteiten plaats en bevonden zich afval- en beerkuilen.

882 – 1250: Qua ruimtelijke structuur is deze fase vergelijkbaar met de vorige. De perceelstructuur verandert na 882 vermoedelijk nauwelijks. De chronologische scheiding op 882 tussen deze fasen wordt voorlopig echter aangehouden om eventuele veranderingen in ruimtelijke structuur na de Vikingaanval te kunnen achterhalen. Bebouwing blijft geconcentreerd in een ca 20 m brede zone langs de straat. De vorm van de bebouwing verandert in de loop van deze fase geleidelijk van woningen in paalbouw naar onderkelderde gebouwen in houtskeletbouw. Tussen deze houten bebouwing kunnen zich ook tufsteen gebouwen bevinden. Op de achtererven bevinden zich ambachtelijke structuren en bijgebouwen. Daarnaast worden hier afvalkuilen en beerkuilen en -putten verwacht.

Na 1250: Na 1250 begint geleidelijk het gebruik van baksteen als bouw materiaal. Hoe snel en wanneer deze ontwikkeling plaatsvindt, zijn vragen die nog moeten worden beantwoord. Omdat het plangebied zich vooral op de achtererven bevindt, zullen deze vragen vermoedelijk niet kunnen worden beantwoord. Elders in de stad worden de relatief grote percelen van de 9de eeuwse stroken verkaveling opgesplitst in smallere percelen. In dit bouwblok zijn de percelen op de kadastrale kaart van 1832 vrij breed. Of we hieruit kunnen afleiden dat de percelen nooit zijn gesplitst of juist later weer samengevoegd kan alleen archeologisch onderzoek uitwijzen. Achter de huizen worden geleidelijk achterhuizen en andere bijgebouwen neergezet. Ook zijn er op de erven werkplaatsen, buitenkeukens en dergelijke te vinden. Daarnaast liggen op de erven de afvalkuilen en beerputten van de bewoners die van onschatbare waarde zijn voor het levensverhaal van de bewoners in de verschillende eeuwen.

Op verschillende historische kaarten is sprake van een soort 'hof' achter het huis die ook in de stadsrekeningen voorkomt. Of deze hof het restant is van een oudere hofstede of mogelijk meer een bescheiden boerenbedrijf is uit de historische bronnen niet af te leiden.

Vermoedelijk moet deze hof onder en achter de schouwburg worden gezocht. Hoe dit vreemde rechthoekige perceel in de percelering past is nog onduidelijk.

Figuur 3: De stadsplattegrond van Braun en Hogenberg (1574). Centraal ligt een groen weergeven terrein met bomen de zogenaamde hof.

De verwachtingen voor deze perioden dienen in het eindresultaat echter wel als een geheel te worden beschouwd, aangezien de combinatie de totale archeologische verwachting weergeeft.

Het derde onderdeel behelst de synthese tussen de verstoringskaart en de verwachte archeologische resten: op welke plaatsen zijn de verwachte resten vrijwel zeker verdwenen en op welke plaatsen dient het onderzoek zich te concentreren? Deze synthese is in de eerste plaats van belang bij het bepalen van de te volgen onderzoeksstrategie voor het inventariserende veldonderzoek. Daarnaast levert deze inventarisatie mogelijk aanwijzingen voor locatiespecifieke onderzoeksvragen, die dienen te worden opgenomen in de vraagstellingen van het inventariserende veldonderzoek.

3. Lijst van archeologische onderzoeken binnen het plangebied

3.1 Opgravingen en grotere waarnemingen (bijlage 1)

Projectnummer	Projectnaam	Jaar	Instantie
16	DRUKKERIJ SALLAND	1953	Dorgelo
17	SCHOUWBURG	1953	Dorgelo
18	LANDSHUIS	1953	Dorgelo
29	DRUKKERIJ SALLAND	1958	Dorgelo
57	STADHUIS	1978	AWN 18

Project 16: Uitbreiding Drukkerij Salland (1953)

In 1953 werd op de hoek van de Assenstraat en de Bursesteeg een uitbreiding van de Drukkerij Salland gerealiseerd. De bouwput lag achter de bebouwing van de Assenstraat, in

de tuinen tussen Polstraat en Assenstraat. Een volledig archeologisch onderzoek was op deze locatie echter niet mogelijk, daarom werd volstaan met waarnemingen op de bodem en de wanden van de bouwput. De natuurlijke bodem lag hier tussen 5 en 6 m + NAP. De bovenste 1,5 m bestond uit een pakket amorfe teelaarde. Met name in het zuidwestelijke deel van de bouwput bevonden zich diverse kuilen met een diepte van gemiddeld 75 cm in het gele zand. De aangetroffen keramiekscherven wijzen op een continu gebruik van het terrein vanaf de 9de eeuw. Sporen van bebouwing in de vorm van huizen ontbreken. Uit de periode na 1250 dateert een 1,5 m dik akkerpakket dat mogelijk met de hofstede achter het stadhuis in verband is te brengen. Verder werden op deze achtererven vooral afvalkuilen en puinkuilen aangetroffen. Ook in de late Middeleeuwen was dit terrein dus waarschijnlijk nog grotendeels onbebouwd.

Figuur 4: De gebouwen van drukkerij Salland tussen Polstraat en Assenstraat.

Project 17: Bouw Schouwburg (1953)

Bij de bouw van de Schouwburg aan het Grote Kerkhof werden door Alex Dorgelo meerdere waarnemingen gedaan. De bouwput lag tussen het gebouw van De Hereeniging (Grote Poot 2) en het toenmalige Politiebureau (Landhuis, Grote Kerkhof 2).

De natuurlijke bodem lag aan de Grote Kerkhofzijde op 6,10 m. +NAP. Het oudste bodempeil in het zuidelijke deel van het opgravingsterrein was lager, namelijk 5,25 +NAP.

In een 12 m brede zone langs het Grote Kerkhof bevonden zich de kelders van de laatmiddeleeuwse panden. Een deel van de keldermuren was in tufsteen uitgevoerd.

Waarschijnlijk zijn deze kelders tot op het vloerniveau uitgebroken, maar zijn de fundamenteën nog aanwezig.

Figuur 5: De schouwburg uit 1953.

In het gedeelte van de bouwput achter deze zone (ca 12 m tot 65 m uit de straat) werden minder resten van funderingen aangetroffen, omdat dit deel dieper was ontgraven. Wel werden in deze zone afvalkuilen en beerputten aangetroffen, waaronder enkelen met bijzondere vondsten in de vulling. Met name de vondst van een groot aantal fragmenten van 16de-eeuwse majolica vloertegels¹ en fragmenten van polychroom versierde kacheltegels van rond 1500 wijzen op welgestelde bewoners. Op een dieper niveau werden diverse leemvloeren aangetroffen. Daarnaast werd direct achter het voormalige politiebureau een ronde tufstenen waterput aangetroffen met een vermoedelijke diameter van 1,5 m. De tufstenen mantel van de put reikte tot ongeveer 6 m onder het straatniveau (ca 3 m + NAP). Hieronder bevond zich een houten boomstamp, die niet verder onderzocht kon worden. Twee vergelijkbare waterputten werden aangetroffen in het oostelijke deel van het Polstraatkwartier.² Hier konden zij in verband worden gebracht met de aanwezigheid van tufsteengebouwen vanaf de tweede helft van de 11de eeuw. Mogelijk duidt de tufstenen waterput onder de schouwburg eveneens op de aanwezigheid van een tufstenen huis in de directe omgeving.

In dezelfde zone werden twee grote en diepe kuilen aangetroffen gevuld met dikke pakketten verbrande leem en verbrande balken. Mogelijk zijn deze kuilen naar analogie met de vondsten van onderkelderde houten huizen onder de voormalige AMA school aan de Polstraat (ter hoogte van huidige Polstraat 71-73).³ Omdat de locatie van de kuilen in de bouwput niet met zekerheid kan worden bepaald, blijft deze interpretatie echter onzeker.

Project 18: Sleuf stadsverwarming achter Landshuis (1953).

Bij de aanleg van een leidingsleuf ten behoeve van de uitbreiding van de stadsverwarming naar het politiebureau werden door Dorgelo enkele waarnemingen verricht. Belangrijk is de vondst van een tufstenen waterput, die zich half onder het conciërgegebouw (naast de burgemeesterskamer) achter het stadhuis bevindt. Mogelijk duidt deze put op de aanwezigheid van een tufstenen gebouw aan de Polstraat.

Daarnaast werden in de sleuf een vijftal zware houten palen in een rij haaks op de Polstraat aangetroffen. De onderlinge afstand bedroeg ongeveer 1,75 m. De functie van deze palen blijft onzeker.

Project 29: uitbreiding Drukkerij Salland (1958).

Voor een uitbreiding van de Drukkerij Salland werd een diepe bouwput gegraven in de tuinen behorende tot percelen aan de Polstraat. Deze bouwput sloot aan op de oosthoek van de eerdere uitbreiding (project 16). Ook in dit geval konden door Dorgelo slechts enkele waarnemingen worden uitgevoerd. De bodem van de bouwput bevond zich tussen 5 en 6 m + NAP. Op deze diepte werden uitsluitend diepe afvalkuilen aangetroffen. De uitgegraven grond werd langs de IJssel gedumpt. Uit deze gestorte grond is het overgrote deel van de vondsten afkomstig. Hieronder bevinden zich, naast een grote hoeveelheid keramiek uit de 9de eeuw tot en met de late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd, een relatief groot aantal fragmenten van groen en polychroom versierde kacheltegels.

Project 57: Stadhuis (1978).

Bij de restauratie van het stadhuiscomplex in 1978 werden door de AWN diverse sleufjes en kleine werkputten aangelegd in de kelders.⁴ Vanwege het kleinschalige karakter van deze waarnemingen konden er weinig conclusies aan worden verbonden. Uit het niveau van de ongeroerde bodem kon worden afgeleid dat het terrein oorspronkelijk afliep in de richting van de Polstraat. Eenzelfde verloop van het natuurlijke reliëf kon worden vastgesteld in het oostelijke deel van het Polstraatkwartier.⁵ Daarnaast werd vastgesteld dat een deel van het muurwerk van het stadhuiscomplex was uitgevoerd in tufsteen.

3.2 Kleine waarnemingen en losse vondsten (bijlage 2)

Projectnummer	Projectnaam	Jaar	Instantie
20	SCHOUWBURG	1954	Dorgelo
1092	DRUKKERIJ SALLAND	1936	Dorgelo
1100	POLSTRAAT 1957	1957	Dorgelo
1169	POLSTRAAT 1903	1903	Dorgelo

Project 20: Schouwborg (1954).

Informatie omtrent de exacte locatie en aard van deze waarneming ontbreekt vooralsnog.

Project 1092: Drukkerij Salland (1936).

Voor de fundering van een nieuwe drukpers werd in de tuin van een perceel aan de Assenstraat een diepe put gegraven tot op de ongeroerde bodem. De omvang van deze put is onbekend. Vondsten die door Dorgelo werden verzameld omvatten hoofdzakelijk keramiek uit de 9de tot de 16de en 17de eeuw.

Project 1100: Polstraat (1957).

Dit project betreft een losse vondst van niet nader gedateerd middeleeuws aardewerk.

Project 1169: Polstraat (1903).

Bij de sloop van het pand op dit perceel werden tot op grote diepte diverse vondsten gedaan, waaronder divers middeleeuws aardewerk. In hoeverre het bestaande pand tot grote diepte werd uitgedaagd kan niet met zekerheid worden vastgelegd. Het nieuwe gebouw kwam een stuk verder naar achteren uit de rooilijn te staan. Of de vondsten afkomstig zijn uit de bouwkuip van dit nieuwe gebouw of juist van de sloop van het oude is onzeker.

4. Archeologische onderzoeken in de directe omgeving van het plangebied (Bijlage 3)

In de directe omgeving van het plangebied vonden in het verleden archeologische onderzoeken plaats, die belangrijke aanwijzingen opleverden over de mogelijke structuur van het onderzoeksgebied. De meest relevante worden hieronder besproken.

Projectnummer	Projectnaam	Jaar	Instantie
12	POLSTRAAT 1948	1948	ROB
40	ASSENSTRAAT 1970	1970	AWN-18
76	STADHUIS	1980	Thijssen
77	POLSTRAAT 1980	1980	ROB
81	ASSENSTRAAT 1982	1982	AWN-18
95	POLSTRAAT 1984	1984	AWN-18
197	POL71	1998	BAAC
199	POL69	1999	BAAC

Project 012 – 077 – 081 – 095 – 197/199

Deze vijf onderzoeken werden door verschillende instanties binnen een periode van vijftig jaar uitgevoerd. In 2006 werden deze onderzoeken in hun onderlinge samenhang uitgewerkt en op basis van de resultaten kon een integrale reconstructie van de ruimtelijke structuur tot 1250 worden opgesteld.⁶ Omdat de ruimtelijke ontwikkelingen van dit terrein in deze periode waarschijnlijk in grote mate vergelijkbaar zijn met die van het stadhuisgebied, kan deze reconstructie als onderlegger voor de ruimtelijke structuur van het plangebied dienen.

De ruimtelijke ontwikkelingen voor 1250 konden in vijf fasen worden onderverdeeld. De eerste fase besloeg de periode voor 850. Een systematisch verkavelingssysteem lijkt in deze fase te ontbreken. Het terrein lijkt voornamelijk een extensieve agrarische functie te hebben. Bebouwing bevond zich verspreid over het terrein en was niet georiënteerd op het stratenpatroon of de rivier.

Het eerste verkavelingssysteem ontstond in fase 2, tussen 850 en 900. Deze percelen waren haaks op de Polstraat en Assenstraat georiënteerd en hadden een breedte van 10,5 tot 11 m. de achtergrens van de kavels lag precies tussen de Polstraat en de Assenstraat, waardoor de percelen een lengte van ongeveer 52 m hadden. Aan de straatzijde stonden rechthoekige houten woonhuizen van ca 11 m bij 4 -5 m. op de achtererven werden met name afval- en beerkuilen aangetroffen. Dit verkavelingssysteem bleef met minimale wijzigingen functioneren tot na 1250. Elementen van dit systeem waren in de topografie van de 19de-eeuwse stad nog herkenbaar.

Tijdens fase 3 (900-950) veranderde weinig in deze situatie. Wel zette een geleidelijke overgang in van huizen gefundeerd op ingegraven palen naar huizen gefundeerd op een raamwerk van horizontale balken (Schwellbalken).

In Fase 4 (950-1050) kwamen uitsluitend van houtskeletbouwhuizen voor, die niet meer op ingegraven palen waren gefundeerd. Enkele exemplaren waren voorzien van een diepe kelder. Op de achtererven bevonden zich net als in voorgaande fasen afval-, en beerkuilen, waterputten en ambachtelijke structuren als bakken en hutkommen.

In fase 5 (1050 – 1250) komen naast houten gebouwen ook tufstenen gebouwen voor. Deze waren rechthoekig of vierkant van opzet en hadden een torenachtige opbouw van minimaal drie verdiepingen. In relatie twee tufstenen gebouwen werden twee tufstenen waterputten aangetroffen.

Ieder van deze vijf fasen vormde een belangrijke stap in de ontwikkeling naar de autonome stad van de late Middeleeuwen. De verwachting is dat de in deze vijf projecten gesignaleerde processen ook in het stadhuisgebied waarneembaar zijn. Daarmee vormt de ontwikkeling van het stadhuisgebied ook gelijk de laatste mogelijkheid om dit proces van

stadsontwikkeling in dit deel van de binnenstad te onderzoeken. Daarbij kunnen de gegevens van een onderzoek op het stadhuissterrein de resultaten van bovengenoemde vijf projecten complementeren. De nadruk van deze projecten lag namelijk op de zone direct aan de Polstraat en de Assenstraat, terwijl de achtererven in veel mindere mate werden onderzocht. Binnen het plangebied bestaat de mogelijkheid om ook de achtererven van de percelen aan de straten te onderzoeken.

Daarnaast dienen de prehistorische vondsten uit project 077 vermeld te worden. In een zone langs de Polstraat werden in een laag direct op het schone zand scherven van 'standvoetbekers' en resten van vuurstenen werktuigen gevonden.⁷ Deze vondsten zijn de oudste uit de Deventer binnenstad en dateren rond 2500 v. Chr. Daarnaast werden enkele kuilen aangetroffen met daarin scherven aardewerk met zogenaamde 'kalenderberg-versiering' uit de late Bronstijd of vroege IJzertijd (1200-600 v. Chr.). Ook werden op de zuidwestflank van dit middelste rivierduin op een viertal locaties scherven uit de late ijzertijd of inheems-romeinse tijd gevonden. Deze vondsten wijzen mogelijk op kleinschalige bewoning van de rivierduinen in de prehistorie. Mogelijk moet daarom ook in het plangebied rekening worden gehouden met prehistorische resten.

Project 040: Assenstraat (1970)

Op het hoogste punt van de Assenstraat, ter hoogte van de panden 7, 9 en 17 t/m 31, werden in 1970 meerdere menselijke skeletten aangetroffen. De skeletten lagen op een diepte van meer dan 2 m en waren min of meer west-oost georiënteerd. Op basis van 14C dateringen werden de resten in de 8ste of de 9de eeuw gedateerd. Vanwege de grote marge in deze dateringsmethode blijft de datering enigszins onzeker. Indien de begravingen ouder zijn dan de Assenstraat, kan worden aangenomen dat zij ouder zijn dan de tweede helft van de 9de eeuw. Vanaf dat moment kan namelijk een continuïteit van het stratenpatroon en verkaveling worden aangetoond in dit gebied. Daarnaast is onduidelijk of het hier een grafveld betreft of slechts enkele geïsoleerde begravingen. Indien het een grafveld van enige omvang betreft, moet met name aan de noordelijke rand van het plangebied rekening worden gehouden met eventuele begravingen.

Project 076: Stadhuis (1980)

In de kelder van het stadhuis werden de resten van een onderkelderd houten huis aangetroffen dat door brand was verwoest. Vermoedelijk dateerde dit gebouw uit de late 10de of 11de eeuw. Daarnaast werd een begraving uit dezelfde periode aangetroffen.⁸

5. Verwachting van complextypen binnen het plangebied per fase

Binnen deze paragraaf worden de ontwikkelingen per periode binnen het Polstraatkwartier besproken.

5.1 Fase 1: voor 850 (bijlage 4)

Van een systematische verkaveling is in deze fase nog geen sprake. Sporen uit deze fase zijn relatief zeldzaam en vaak door jongere ingravingen verstoord. Omdat structuren als huisplattengronden en bijgebouwen niet zijn georiënteerd op de huidige topografie, kunnen geen uitspraken worden gedaan over de mogelijke locatie van huisplaatsen en de omvang van het bewoonde areaal. Daarom moet in het gehele plangebied rekening worden gehouden met bewoningssporen vanaf in ieder geval de eerste helft van de 9de eeuw en mogelijk de tweede helft van de 8ste eeuw. Daarnaast kunnen in het plangebied sporadisch sporen of akkerniveaus uit de Bronstijd of IJzertijd voorkomen.

Vondsten uit deze fase zijn naar verwachting gering in aantal en bestaan voornamelijk uit scherven keramiek.

5.2 Fase 2: 850 tot 882 (bijlage 5).

Vanaf deze fase werd het terrein op systematische wijze in percelen verdeeld. Deze percelen waren haaks op de Polstraat en de Assenstraat georiënteerd, de gemeenschappelijke achtergrens lag halverwege tussen beide straten. Naar verwachting zijn deze percelen 10,5 tot 11 m breed. Mogelijk werd aan de Grote Kerkhofzijde een vergelijkbare oplossing toegepast als in het oostelijke uiteinde van de Polstraat bij de Brink. Hier maakt de Polstraat een bijna haakse hoek. In plaats het verkavelingssysteem haaks op de rivier door te zetten, werd in deze hoek gekozen voor een serie korte percelen haaks op de van richting veranderde straat (bijlage 5).⁹ Onduidelijk is echter of het Grote Kerkhof in deze periode ook al een doorbreking van de ruimtelijke topografie vormde. Op basis van de resultaten van het onderzoek bij de bouw van de schouwburg (project 17) kan worden verondersteld dat in de 11de of 12de eeuw wel sprake was van een rooilijn langs het Grote Kerkhof. Als voorlopige werkhypothese wordt ook voor fase 2 een rij van percelen haaks op het Grote Kerkhof gehanteerd. Onduidelijk is echter hoe lang deze percelen zijn geweest. Mogelijk waren zij even lang als de percelen die op de Polstraat en Assenstraat waren georiënteerd (ca 55 m), maar waarschijnlijker is dat deze percelen korter waren en dat de achtergrens ter hoogte van de knik in de lengteas lag. De Bursesteeg heeft in deze fase niet de functie van hoofdstraat met eigen percelen, maar fungeert als verbindingsteeg tussen de Polstraat en de Assenstraat. Aanvankelijk liep de steeg waarschijnlijk haaks op de Polstraat in tegenstelling tot de schuine oriëntatie die de steeg heeft op de kadastrale minuut van 1832.

De functionele indeling van het terrein verschilt ten opzichte van fase 1. De zone met een breedte van ongeveer 20 m aan de straatzijde van de percelen is bebouwd met rechthoekige, vrijstaande houten huizen. Hoewel deze gebouwen geen gesloten gevelrijen vormden, stonden zij wel met de voorgevel op een gemeenschappelijke rooilijn aan de straat. Op de relatief grote achtererven zijn hoofdzakelijk afval- en beerkuilen te verwachten. Daarnaast komen in mindere mate houten waterputten en hutkommen voor. Waterputten zijn geconstrueerd uit houten tonnen of uitgeholde boomstammen. Uit het onderzoek in het oostelijke deel van het Polstraatkwartier kwam naar voren dat waarschijnlijk niet ieder perceel een eigen waterput bezat. Omdat hier de achtererven slechts beperkt werden opgegraven kan echter geen onderbouwde inschatting worden gemaakt van het aantal waterputten in het plangebied.

De chronologische scheiding tussen fase 2 en 3 wordt niet bepaald op ruimtelijke of functionele gronden. In 882 werd Deventer getroffen door een Vikingaanval en waarschijnlijk voor een groot deel verwoest. Sporen van deze aanval konden tot op heden uitsluitend aan de randen van de nederzetting overtuigend worden aangetoond, op de locaties waar direct na de aanval en de verwoesting een aarden verdedigingswal werd opgeworpen. Hoewel o.a. in de onderzochte opgravingen aan het oostelijke deel van de Polstraat wel sporen van brand uit de tweede helft van de 9de eeuw werden aangetroffen, kon in deze gevallen niet worden aangetoond dat het om een structurele verwoesting van het gebied ging. Het leek eerder te gaan om individuele door brand verwoest huizen. Een complicerende factor is dat een eventuele brandlaag van de Vikingaanval in dit intensief gebruikte deel van de binnenstad waarschijnlijk voor een groot deel door jongere ingravingen zal zijn verstoord.

Aantallen vondsten uit deze fase kunnen groot tot zeer groot zijn. Het spectrum zal voornamelijk bestaan uit keramiek en in mindere mate botmateriaal. Hout en andere organische vondsten zijn alleen te verwachten in de diepere kuilen, die lange tijd onder grondwaterniveau hebben gereikt en uit waterputten. Met name de eventuele vondsten uit waterputten komen in aanmerking voor conservatie en/of specialistisch onderzoek.

5.3 Fase 3: 882 tot 1250 (bijlage 6).

Zowel in ruimtelijk-topografisch opzicht als in functioneel opzicht komt de ruimtelijke structuur van het plangebied in deze fase vrijwel overeen met die van fase 2. Vanaf 950 echter treedt een verandering op in de constructiewijze van de houten huizen. Voor dit moment bestond de dragende constructie van de gebouwen uit ingegraven paren van palen. De wandconstructie bestond uit vlechtwerk besmeten met leem of houten planken. De wand bevond zich tussen deze palen. Tussen 900 en 950 vond een geleidelijke overgang plaats tussen deze bouwwijze en een constructiewijze die bekend staat als vakwerk- of houtskeletbouw. Deze gebouwen werden niet meer gefundeerd op ingegraven palen. In plaats hiervan rustte de dragende constructie op een horizontaal raamwerk van houten balken, zogenaamde *Schwellbalken*. Deze Schwellbalken lagen direct op de leemvloer van het gebouw. De wandconstructie bestond uit een vakwerk van houten balken. De ruimte hiertussen werd opgevuld met vlechtwerk en leem of afgetimmerd met planken. In enkele gevallen zijn mogelijk gedroogde leemtichels gebruikt als vulmateriaal. De constructie ontleende zijn stevigheid aan diagonale en dwarsverbindingen tussen de balken van de vakwerkconstructie.

Omdat dit type gebouwen geen ingegraven delen kent, laat het vrijwel geen archeologische sporen na. In het gunstigste geval kunnen in het profiel pakketten van opeenvolgende lemen vloerniveaus worden aangetroffen. Een uitzondering hierop vormt een groep van onderkelderde gebouwen. Deze zijn in constructiewijze gelijk aan het hierboven beschreven type, echter zij zijn voorzien van een 1,5 tot 2 m diep ingegraven kelder over de gehele of gedeeltelijke lengte van het gebouw. Aan de hand van dergelijke kelders kan belangrijke informatie over de afmetingen van de gebouwen worden afgeleid.

Een tweede belangrijke ontwikkeling in de huizenbouw trad kort na 1050 op. Vanaf dat moment worden naast houten huizen ook gebouwen in natuursteen (hoofdzakelijk tufsteen) opgericht. Deze woontorenachtige gebouwen op een vierkante of rechthoekige plattegrond vormen net als de overgang naar houtskeletbouw een belangrijke stap in het verstedelijkingsproces van Deventer. Aangenomen kan worden dat deze gebouwen werden bewoond door de vroeg-stedelijke elite van Deventer, waaronder invloedrijke bisschoppelijke ministerialen zoals handelaars en grootgrondbezitters. De funderingen van deze gebouwen zijn (voor zover zij niet voor de 14de eeuw werden uitgedroogd) in veel gevallen bewaard gebleven om als fundering te dienen voor laat-middeleeuwse bakstenen gebouwen. In directe relatie tot deze gebouwen staan vermoedelijk de tufstenen waterputten, waarvan er in het verleden al twee in het onderzoeksgebied werden aangetoond. Daarom moet met name aan de zuidzijde van het plangebied in de zone langs de Polstraat en ter hoogte van het stadhuis en voormalige schouwburg rekening worden gehouden met de resten van tufstenen gebouwen.

De achtererven waren ook in deze fase vooral in gebruik voor afvaldepositie. Diepe kuilen met loodrechte wanden en vlakke bodems blijken in deze fase regelmatig voorzien van een houten bekisting. Mogelijk hadden deze houten bakken een functie als houten beerput. Samen met de houten waterputten (tonnen en boomstammen) kunnen in deze houten beerputten veel vondsten worden verwacht, waaronder ook organisch materiaal. Daarnaast moet rekening worden gehouden met relatief grote hoeveelheden vondsten uit de vullingen van dichtgegooide houten kelders. Het grootste deel van deze vondsten zal echter door matige conserveringsomstandigheden bestaan uit keramiek en botmateriaal.

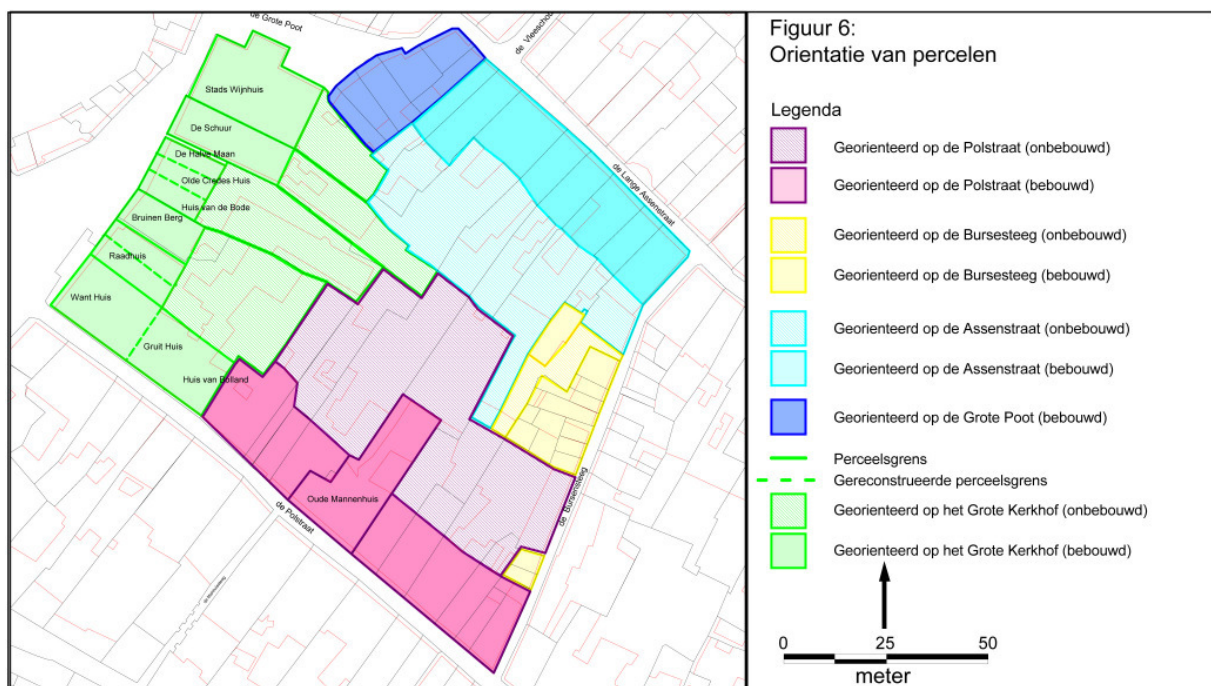
5.4 Fase 4: 1250 tot en met de Nieuwe Tijd (bijlage 7).

Vanaf 1250 traden geleidelijke veranderingen op in zowel het verkavelingssysteem als de functionele indeling van de afzonderlijke percelen. Daarnaast werd hout en tufsteen

geleidelijk vervangen door baksteen als bouw materiaal in de woonhuizenbouw. Na 1250 komt baksteen sporadisch voor als bouw materiaal, vooral in combinatie met tufsteen. Na de stadsbrand van 1334 neemt de toepassing van baksteen echter sterk toe

De verkaveling in lange stroken haaks op de hoofdstraten blijft in ieder geval tot 1250 gehandhaafd. Op welk moment het proces van opdeling in kleinere percelen inzet is onduidelijk. Waarschijnlijk gaat het om een zeer geleidelijk proces, dat mogelijk vanaf de 14de eeuw startte (mogelijk in relatie met de reconstructie van het gebied na de brand van 1334). In het kader van dit proces moet vermoedelijk ook de functieverandering van de Bursesteeg worden gezien, van een eenvoudige verbindingsteeg naar een kleine straat met eigen verkaveling en rooilijn. Terwijl het oppervlak van de individuele percelen in deze fase dus geleidelijk afnam, werd de beschikbare ruimte steeds meer volgebouwd. Op de kadastrale minuut van 1832 is nog maar een klein deel van het plangebied in gebruik als achtererf (bijlage 7). Daarom moet in deze fase rekening worden gehouden met vele funderingsresten van bakstenen gebouwen over vrijwel het geheel plangebied.

Ten dele onder de achterhuizen, maar zeker ook op de achtererven werden vermoedelijk een groot aantal beerputten aangelegd. Aangezien de conserveringsomstandigheden in deze beerputten doorgaans gunstig zijn, kan in de putten naast keramiek, glas en botmateriaal, veel organisch materiaal worden aangetroffen, zoals houten gebruiksvoorwerpen en botanisch vondstmateriaal. Omdat met name in deze fase in dit deel van de stad de stedelijke elite was gehuisvest, kan voor de beerputten een rijke inhoud worden voorspeld.

Na 1250 werden de houten gebouwen geleidelijk vervangen door bakstenen huizen. Na de grote stadsbrand van 1334 zullen in deze hoek van de stad de meeste huizen in ieder geval bakstenen zijmuren gehad hebben. Het verstenen van huizen heeft over het algemeen tot gevolg dat perceelwijzigingen minder vaak plaats vinden en ook de geleidelijke ophoging van het gebied minder snel plaats gaat vinden. Een van de belangrijkste gevolgen hiervan is dat veel informatie kan worden afgeleid uit de stadsplattegronden die vanaf het midden van de 16de eeuw voor handen zijn en uit de kadastrale kaart van 1832. Deze kaart dateert van voor de mechanisatie van het bouw en sloopwerk. In die tijd moest alles met de hand worden afgebroken en herbouwd. Dit had als gevolg dat veelal gebruik werd gemaakt van herstel en aanbouw in plaats van nieuwbouw. Wanneer een gebouw moest worden aangepast aan de

mode van het moment werd vaak alleen de voorgevel aangepast. De zijmuren en de achtergevel bleven gewoon intact. De kadastrale kaart van 1832 vormt dus een goed aanknopingspunt voor de laat Middeleeuwse situatie. Daarnaast zijn er voor Deventer vanaf de 14de eeuw een schat aan historische bronnen beschikbaar waarin vermelding van gebouwen binnen dit gebied voorkomen.

In figuur 6 (bijlage 11) is weergegeven op welke straat de verschillende percelen binnen het onderzoeksgebied in 1832 waren georiënteerd. Hierbij valt op dat de percelen aan het Grote Kerkhof, de Polstraat en de Assenstraat zeer ver naar achteren doorlopen terwijl de huizen aan de Grote Poot en de Bursesteeg bijna geen achtertuinen hebben. In de onderstaande beschrijving is per straat de beschikbare archeologische, bouwhistorische en historische informatie vastgelegd.

De Grote Poot

Op kaart van Jacob van Deventer (1550) is op deze plaats een smalle rij huizen aan de straat weergegeven met daarachter een vrij groot open binnenterrein. Op een schilderij van het Beleg van Deventer in 1578 is op de hoek van de Grote Poot en het Grote Kerkhof een relatief groot gebouw met een grijs, leistenen, dak weergegeven. In de bocht van de Grote Poot ligt een rijtje vrij kleine huisjes. Het grote gebouw op de hoek is het vanaf de eerste stadsrekeningen (1337) voorkomende stadswijnhuis: *De Steerne*. Waarschijnlijk bestond het huidige pand van de Hereniging oorspronkelijk uit twee delen. Het oostelijk deel was vermoedelijk het oudste deel van het Stadswijnhuis, het westelijke het huis *Rijkenstijn*. Dit laatste huis werd in 1441 door de stad aangekocht om er op de begane grond een verkoophal voor de Leidse lakenkooplieden in te richten.¹⁰ Later werden beide panden samengetrokken tot één groter stadswijnhuis. Op kaart van Braun en Hogenberg (1574) is nog slechts een gebouw te herkennen. Toen in 1626 een voorportaal aan het stadswijnhuis werd toegevoegd, vormden beide panden in ieder geval één geheel.

Figuur 7: De stadsplattegrond van Jacob van Deventer. Aan het Grote Kerkhof zijn de grijze daken van De Steerne, het Raadshuis en het Wanthuis te zien.

Naast *De Steerne* is op verschillende kaarten een vrij grote onbebouwde hof weergegeven. Ook in 1832 was dit deel van het terrein nog grotendeels onbebouwd. Vermoedelijk is dit de in de stadsrekening van 1394 genoemde *have* achter De Steerne.¹¹ In 1396 werd deze hofstede achter de Steerne aan derden verhuurd.¹² In 1399 is sprake van twee kameren aan de Grote Poot met een achter de Steerne gelegen hofstede.¹³ Ook in 1415 is nog spake van een tuin bij de Steerne.¹⁴ Het huis van de stads zwaardveger (deze deed het stedelijk onderhoud van blanke wapens) dat in 1433 genoemd wordt, is vermoedelijk een van de twee genoemde kameren aan de Grote Poot.¹⁵ In 1837 werd het stadswijnhuis afgebroken om plaats te maken voor het door Bernard van Zalingen ontworpen Atheneum. Van 1870 tot 1873 was het nog kort in gebruik als Gymnasium om vanaf 1874 als Sociëteit in gebruik te

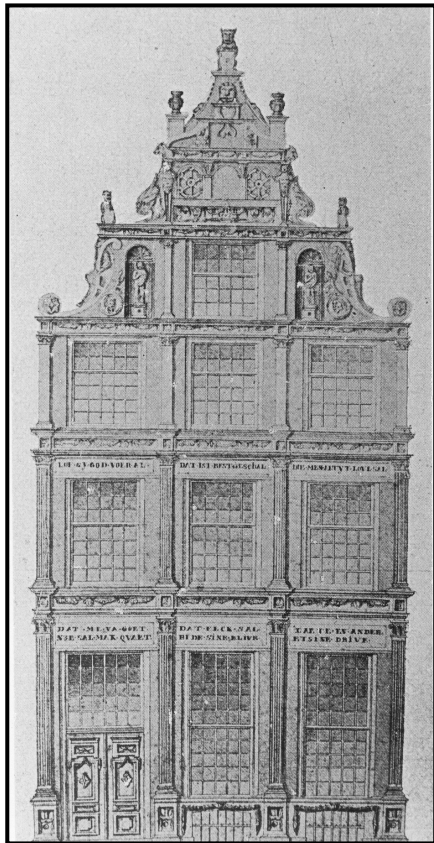
worden genomen. Tot op de dag van vandaag zijn in de kelder van de *De Hereniging* de kelders van het stadswijnhuis intact gebleven.

Het Grote Kerkhof

Op de kaart van Jacob van Deventer (1550) zijn aan het Grote Kerkhof tussen de gewone huizen drie gebouwen te zien die groter zijn dan hun omgeving en van een leistenen dak voorzien zijn. Dit zijn zonder twijfel het stadswijnhuis op de hoek van het Grote Kerkhof en de Grote Poot, het Raadhuis en het Wanhuis (Lakenhal). Deze gebouwen domineren ook heden ten dage nog het aanzicht van het Grote Kerkhof. Naast het raadhuis staat nu het Landshuis en tussen het Landshuis en *De Sterne* staat de Oude Schouwburg.

Onder de Oude Schouwburg

Op de plaats van de Oude Schouwburg stonden aanvankelijk vier huizen. Tegen het stadswijnhuis stond het imposante woonhuis *De Schuur* dat in 1432 voor het eerst in de bronnen voorkomt. Er woonden door de jaren heen allerlei belangrijke burgers van de stad waarover een schat aan historische informatie beschikbaar is. In 1550 werd het bewoond door Schepen (wethouder) Johan Doornebosch die het pand voorzag van een modieuze renaissance voorgevel. Het erf dat bij het huis hoorde strekte zich in 1832 ongeveer 75 m naar achteren uit. In 1586 had dit erf vermoedelijk nog een enigszins agrarisch karakter. Er lagen een varkenshok en een mestput. Eén van de bewoners uit de 18de eeuw ontving zijn gasten in een tuin waarin tulpen stonden. De agrarische functie zal op dat moment wel volledig verdwenen zijn en vervangen door een siertuin.¹⁶ In 1832 was het grootste deel van het erf bebouwd. Tot 1873 was in het pand de voorganger van Sociëteit de Hereniging gevestigd. Nadat deze in 1873 verhuisde werd het pand aangekocht door de Deventer Schouwburg Vereniging. In 1953 werd het pand samen met de drie naastgelegen panden afgebroken om plaats te maken voor de nieuwe schouwburg.

Figuur 8: *Het gebouw De Schuur*

Op de kadastrale kaart uit 1832 ligt naast het perceel van *De Schuur* nog slechts één ander perceel. Bij de sloop in 1953 was echter nog goed te herkennen dat de bebouwing op het perceel oorspronkelijk uit drie delen had bestaan. Naast de schuur stond in ieder geval vanaf 1433 *De Halve Maan*. Het middelste pand komt onder de naam *Het Olde Credeshuis* in 1434 voor het eerst in de bronnen voor. In 1480 werden beide panden door Derk Vlotgres verkocht aan Claes de Quade. Vermoedelijk waren de beide panden samen later als herberg met de naam *Het Wapen van Overijssel* in gebruik. Een schilderij uit het midden van de 19de eeuw laat zien dat beide panden achter één voorgevel en onder één dak zijn samengevoegd. Op foto's gemaakt voor de sloop in 1953 blijkt duidelijk dat de achterzijde van het huis wel uit twee delen bestond. Het naast het huidige Landshuis (Grote Kerkhof 2) gelegen derde huis op het perceel wordt in 1485 omschreven als het huis van de stadsbode. Het is nog tot 1953 als individueel pand te herkennen aan zijn afwijkende dakconstructie.

De Bruinenberg/ Het Landshuis

Het huidige *Landshuis* stond aanvankelijk bekend onder de naam de *Bruinenberg*. Het werd in 1364 door de stad gekocht van een particuliere eigenaar.¹⁷ Aanvankelijk werd een deel gebruikt als stadstaveerne en werden achterhuis en zolder verhuurd. Van dit oorspronkelijk huis is vermoedelijk alleen de grote kelder nog intact. Het in 1472 ingestorte gewelf werd in 1476 gerepareerd om in de kelder de heffers van het accijns op hobbier te huisvesten.¹⁸ In 1540 verpachtte men zelfs het gehele huis op voorwaarde dat het tijdens de jaarlijkse raadsverkiezing ter beschikking stond van het stadsbestuur. Pas in 1632 werd de *Bruinenberg* verbouwd tot een soort dependance van het stadhuis. De begane grond werd ter beschikking gesteld aan de Gedeputeerde Staten van Overijssel.¹⁹ Van 1839 tot 1870 was het gebouw in gebruik als Latijnse School om van 1870 tot 1976 als politiebureau te dienen. Na het gereedkomen van het politiebureau op het Muggeplein, werd het als trouwzaal ingericht.

Figuur 9: Het huis van de Bode, het Landshuis en het stadhuis.

Het Raadhuis

Toen in 1337 de eerste overgeleverde stadsrekening werd opgemaakt, lag het raadhuis reeds ingeklemd tussen de Bruinenberg aan de ene zijde en het Wanhuis aan de andere zijde.²⁰ Dit Raadhuis stond op twee percelen en bestond uit twee bouwdelen die bij bouwhistorisch onderzoek tijdens de restauratie in 1981 duidelijk te herkennen waren. Op het linkerperceel stond een tufstenen woontoren met daarvoor aanvankelijk een houten huis. Dit werd vermoedelijk al snel door een huis met een bakstenen kelder vervangen. Aan de rechterzijde van het perceel lag een tweede bakstenen huis. Vermoedelijk werd achter het rechter huis voor 1347 een aanbouw gebouwd die een gemeenschappelijke muur kreeg met de naast gelegen woontoren. Later werd deze binnenmuur afgebroken en ontstond de bestaande raadskamer. Deze raadskamer bestaat in ieder geval vanaf 1435.²¹ Dat inderdaad nog lang sprake was van twee individueel herkenbare bouwdelen blijkt uit een vermelding in 1642 waarin wordt gesproken van twee schepenhuisen.²² In 1693 werden beide huizen en het naastgelegen *Wanhuis* voorzien van een doorlopende gevel.²³ Op de zolders van de gebouwen werden allerlei voorraden opgeslagen. Zo lag er in 1444 een voorraad Salpeter ten behoeve van de productie van buskruit. In 1370 wordt gesproken over de *Cranen achter up den Raethuis*.²⁴ Mogelijk wordt hiermee geen losse kraan maar een op zolder bevestigde hijsinstallatie bedoeld.

Figuur 10: Het gebied tussen Assenstraat en Polstraat op de kaart van het beleg van Rennenberg (1578)

De Polstraat

Wanhuis, Gruithuis en huis van de familie Bollard.

Op de hoek van het Grote Kerkhof en de Polstraat lag het *Wanhuis*. Het werd gebouwd als samenkomstplaats en markthal van de Deventer Lakenhandelaren. De oudste statuten van dit gilde dateren uit 1249 maar toen bestond er nog geen lakenhal.²⁵ Op het perceel zijn aan de Grote Kerkhofzijde de resten van een tufstenen huis gevonden. Koch vermoedt dat het mogelijk gaat om een soort gildehuis. Het zou echter net zo goed kunnen gaan om een

huis van een rijke handelaar of ministeriaal dat pas later in handen van het gilde is gekomen. Het *Wanthuis* komt in ieder geval voor in de eerste overgeleverde stadsrekening uit 1337. Het oudste deel van het *Wanthuis* was vanaf het Grote Kerkhof gerekend in ieder geval 22 m lang. Kort voor 1339 kreeg de stad de woning naast het *Wanthuis* in handen. In de woning werd het stedelijke *Gruithuis* ingericht. Dit gruit werd gebruikt als smaakmaker in bier en de import en verwerking hiervan was een stedelijke privilege waaraan geld werd verdiend.²⁶ Onderhoudskosten voor het Gruithuis komen in ieder geval in 1339 en 1340 in de stadrekeningen voor. In 1365 kochten de schepenen ook het ten zuiden van het *Gruithuis* gelegen huis van de familie Bollard. In 1367 werden zowel *Gruithuis* als het voormalige huis van de familie Bollard gerenoveerd. Ook werd het *Wanthuis* in dat jaar van een nieuwe voorgevel voorzien.²⁷ Waarvoor het huis van de familie Bollard gebruikt werd staat niet vast. Vermoedelijk was het in gebruik als stadsstal, die ongeveer vanaf deze tijd in de rekeningen voorkomt.

Het *Wanthuis* verloor in de loop van de tijd zijn oorspronkelijk functie. Aan het eind van de 14de eeuw liep het aantal kisten waarin laken werd opgeslagen steeds verder terug. In 1414 werd binnen het *Wanthuis* een grote hoeveelheid grond opgebracht.²⁸ In 1433 werd de oude kelder onder het Gruithuis dichtgegooid omdat sprake was van wateroverlast.²⁹ De stad nam het *Wanthuis* een tijd voor opslag doeleinden in gebruik. In 1440 werden er stadsblijden (katapulten) opgeslagen in de stalling achter in het *Wanthuis*. Mogelijk wordt hiermee de stadsstal in de het voormalige huis van de Bollards bedoeld.³⁰ In 1662 werden de aan de Polstraat gelegen bouwvallige stadsstal en het bouwvallige *Wanthuis* gerenoveerd en van een nieuwe buitengevel voorzien.³¹ In het *Wanthuis* werd niet lang daarna de vergaderzaal van de zogenaamde Meente ingericht. Hierin waren de verschillende wijken van de stad vertegenwoordigd en hadden elk een eigen vergaderruimte. Bij de verbouwing in 1662 werd er een verlaagd plafond geplaatst. De zolders werden gebruikt voor de opslag van onder andere graan.³²

Achter Raadhuis en Wanthuis

Achter de aaneengesloten bebouwing van het latere stadhuis aan het Grote Kerkhof en de Polstraat lag een groot erf dat bij de stedelijke gronden hoorde. Volgens Koch lag dit gebied laag en was wegens zijn slechte grondslag niet erg geschikt voor bebouwing. Spitzers en Dorgelo³³ plaatsen hier een gracht die mogelijk het immuniteitsgebied van de bisschop omgaf en later werd gedempt. Deze vermoedens kunnen niet worden bevestigd nog verworpen zonder aanvullend onderzoek. De stadsrekeningen geven veel informatie over het gebied achter het stadhuis. De meeste informatie is echter niet geografisch te plaatsen.

In de rekening van 1374 staat dat een persoon genaamd Spiele en twee van zijn werknemers betaald werden om kuilen achter het stadhuis *in den hoven* met *styenmut* (*baksteenpuin* ?) te vullen en de aarde te *slichteden*.³⁴ In hetzelfde jaar kreeg Johannes Sconevert betaald voor werkzaamheden aan een oud houten gebouw in de hof achter het stadhuis dat hij had gekocht.³⁵ In 1377 werkte Heynen Coesvelt aan *den greshave* achter het stadhuis. Hij steekt plaggen en maakt hier een wal van. Ook worden in hetzelfde jaar twee karren zand aangevoerd om de straat naar de hof te bestraten.³⁶ In 1381 is sprake van een wijnstok in de hof die staat achter het stadhuis. In 1410 en 1420 vinden er werkzaamheden plaats aan de greshave, de straat om de hof en het stadskolenhuis.³⁷ Waar we dit laatste gebouw moeten zoeken is niet vast te stellen. Dit geldt ook voor een kamer waarover in 1377 gesproken wordt. Er is sprake van een kamer (klein huis) waar de stads pijlenmaker meester Stoppezak woonde. Over de kamer wordt alleen gezegd dat hij achter de Bruinenberg lag.

In 1414 is in de stadsrekeningen sprake van een paardenstal.³⁸ Mogelijk wordt hiermee een stal bedoeld die gelegen was in het oude huis van de Bollards. Het zou ook kunnen gaan om een losse stal op het achtererf. In 1424 is sprake *timmeringen* aan dezelfde stal. In 1436 werd een straatje gemaakt achter het gruthuis. In 1437 werd het Oude Gruithuis afgebroken.

Dat ook in de jaren daarna sprake was van een gruihuis doet vermoeden dat op het achtererf ergens een nieuw gebouw moet zijn aangelegd. In 1444 werden in de kelder van dit gebouw de donderkloten (kogels) ten behoeve van het vuurgeschut opgeslagen. De donderbussen zelf werden opgeslagen in de *Nieuwe Bussenkamer* die in 1437 en 1438 tot stand kwam.³⁹ In het laatste jaar werd ook getimmerd (gebouwd) aan de keuken. In 1501 bouwde men op het achtererf een tweede stal die net als het nieuwe Gruihuis door een poort en een gang te bereiken was. De functie van het Gruihuis veranderde wel. In het Gruihuis moest men zijn gewichten laten ijken.⁴⁰ In 1449 werd een nieuwe kamer gebouwd voor de kameraar die waarschijnlijk achter het raadhuis kwam te liggen. Hieraan werd ongeveer een eeuw later een extra schrijfkamer toegevoegd.⁴¹ In 1649 werd de kameraarskamer aan het stadhuis toegevoegd.⁴²

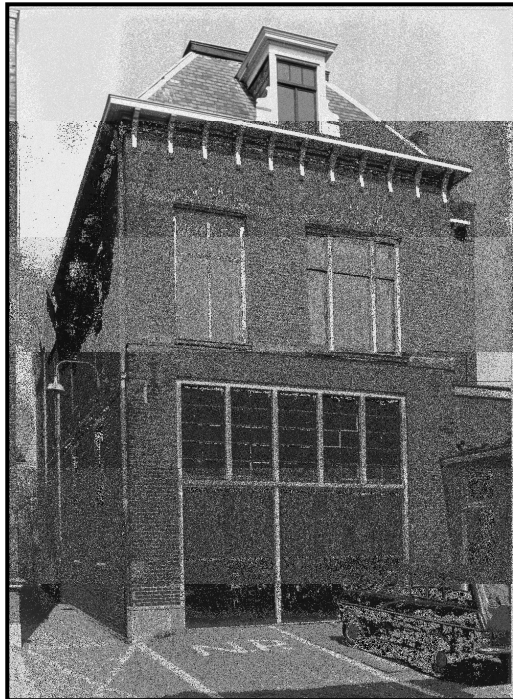
De particuliere huizen aan de Polstraat

Figuur 11: De kadastrale kaart van 1832.

Naar de burgermanshuizen aan de Polstraat is veel minder onderzoek verricht. Op het schilderij van het beleg van Deventer zijn tussen *Wanthuis* en Bursesteeg slechts zeven gebouwen weergegeven. Dit wijst op relatief brede percelen en grote huizen. Deze brede percelen zijn ook te zien op de kadastrale kaart van 1832. Een deel van deze huizen is in 2006 nog aanwezig. In 1832 woonden in de huizen vooral kooplieden en notabelen. De percelen achter de huizen waren veelal meer dan 50 m diep. In 1832 was nog steeds een groot deel van de ruimte achter de huizen onbebouwd. Er is geen reden om aan te nemen dat de situatie in de eeuwen daarvoor veel anders was. Achter de huizen aan de straat ontstonden achterhuizen met daarachter erven en tuinen. In de tuinen stonden misschien kleine werkplaatsen en buitenkeukens maar over het algemeen geen grote gebouwen. Dit beeld is ook te zien op de verschillende kaarten van het gebied die zijn overgeleverd. Verder lagen op de achtererven de waterputten, afvalkuilen en beerputten van de mensen. Het is juist de vulling van deze putten die heel veel kan vertellen over de bewoners.

De huidige doorbraak naar de parkeerplaats bij het stadskantoor is pas in de 20ste eeuw gemaakt. Hiervoor was sprake van een ononderbroken gevelrij. Naast het afgebroken pand ter plaatse van de doorgang, lag het Oude Mannenhuis.

Figuur 12: Het huis op de plaats waar nu de doorgang tussen Polstraat en Burseplein ligt.

Het Oude Mannenhuis

Naast particuliere huizen stond aan de Polstraat het Oude Mannenhuis. In 1416 bestemde Lummoed, de weduwe van Bertold van Bakerweerd, een aantal aan elkaar grenzende woningen aan de Polstraat tot oude mannenhuis (bejaardenhuis). Aanvankelijk ontbrak het geld om haar wilsbeschikking uit te voeren maar door extra giften en werkzaamheden op kosten van Lumme Cranen kwam het gasthuis in 1439 alsnog tot stand. Het voormalige gasthuis heeft nu het huisnummer Polstraat 7. In het gasthuis woonden aanvankelijk steeds 16 oude mannen. In 1580 werd besloten dit aantal door versterving terug te brengen tot 12. Vanaf het midden van de 17de eeuw stond het gasthuis er financieel steeds minder goed voor. In 1675 poogde Schepenen en Raad dit op te lossen door de inkomsten van het *Polsarmenhuis* en *Haverhuis* toe te wijzen aan het Oude Mannenhuis. De verpleegden uit de eerste twee instellingen werden elders ondergebracht. In 1737 werd het besluit genomen het huis te sluiten en de bewoners bij particulieren of in een van de andere gasthuizen onder te brengen. In 1744 werd het voormalige Oude Mannenhuis verkocht aan Simon de Vries.

De Bursesteeg

De bebouwing aan de Bursesteeg week sterk af van die aan de Assenstraat en de Polstraat. De steeg is vermoedelijk later ontstaan op grond die werd afgescheiden van de percelen aan de Polstraat en Assenstraat. In tegenstelling tot de percelen aan het Grote Kerkhof is hier dan ook nauwelijks sprake van achtererven. In 1578 is langs de steeg al een rij smalle huisjes weergegeven. De kaart van Bleau (1649) laat enkele kleine huisjes zien van elkaar gescheiden door vrij veel ruimte. In 1832 staan aan de steeg kleine huisjes met kameren (één kamerwoningen) op de achtererven. Enkele hiervan zijn eigendom van kleine zelfstandigen andere zijn eigendom van de Deventer koopman Van Delden die de huisjes vermoedelijk verhuurde. Deze huisjes hebben plaats gemaakt voor de nieuwbouw van het stadshuis en de naastgelegen appartementen. Deze liggen echter buiten het plangebied.

Figuur 13: De plattegrond van Bleau (1649)

De Assenstraat

Ook aan de Assenstraat worden op de historische stadsplattegronden vooral vrij grote huizen op grote en diepe percelen weergegeven. Dit beeld correspondeert goed met de situatie in 1832. Tussen de Grote Poot en de Assenstraat liggen slechts acht woningen. Al deze woningen zijn anno 2006 nog intact. Hoewel veel van de voorgevels vervangen zijn, is binnen in de huizen veel bewaard gebleven van de laat Middeleeuwse huizen. Vooral de kelders, achtergevels en houten constructie van de kap dateren mogelijk uit de bouwperiode van de huizen. Voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied is het verstandig om ook deze panden zoveel mogelijk bouwhistorisch te onderzoeken.

Ook achter de huizen aan de Assenstraat lagen achterhuizen en losse bijgebouwen die in de 19de en 20ste eeuw grotendeels zijn verdwenen. Daarnaast waren ook hier grote delen van het terrein als erf en tuin in gebruik. Hier werden afvalkuilen, beerputten waterkuilen gegraven die veel informatie over de bewoners kunnen opleveren. In 1832 werden de huizen aan de Assenstraat bewoond door kooplieden, notabelen en enkele weduwen. Samen met de grote percelen wijst dit erop dat ook hier al lang de rijkere van de stad woonden. Alleen aan de zijde van de Grote Poot liggen twee kleinere percelen die waarschijnlijk minder rijke bewoners kenden.

6. Verstoringen van het bodemarchief.

Met name door bouwingrepen in het recente verleden zijn delen van het bodemarchief in het plangebied gedeeltelijk of vrijwel geheel verstoord. In bijlage 8 wordt een overzicht gegeven van de verschillende zones binnen het plangebied en hun verstoringsgraad.

Nummer	Verstoring (m onder straatniv.)	Omschrijving
1	-1 Klasse 1	Waarneming project 1169: sloop huis op de rooilijn, vondsten gedaan tot op een diepte van -5,50 m. Grootste deel perceel waarschijnlijk echter niet verstoord (volledig uitslopen fundering in 1903 onwaarschijnlijk)
2	-4 Klasse 4	Waarneming project 1092: Funderingsput voor drukpers drukkerij Salland, ingegraven tot op het gele zand, omvang onbekend. Verwachte verstoring ingetekend als cirkel met diameter 5 m.
3	-4 Klasse 4	Waarneming project 16: Bouwput uitbreiding Drukkerij Salland. Geel zand -3m, ontgraving tot -4 m. bodemarchief vermoedelijk vrijwel geheel verstoord, daarnaast overlap met verstoring 10 (bouwput stadskantoor).
4	-2 Klasse 2	Waarneming project 17: bouwput schouwburg, Grote Kerkhofzijde. Dit deel werd minder diep ontgraven dan het achterste, onder andere waren hier vol- en laat-middeleeuwse kelders aanwezig (tuf- en baksteen).
5	-4 Klasse 4	Waarneming project 17, bouwput schouwburg, achterzijde. Dit deel werd extra diep ontgraven voor de orkestbak, daarnaast nog ingegraven poerfunderingen.
6	-2 Klasse 2	Waarneming project 18, leidingsleuf stadsverwarming.
7	-2 Klasse 2	Waarneming project 57, restauratie stadhuis, sleufjes in laat-middeleeuwse kelder.
8	-1 Klasse 1	Waarneming project 57, restauratie stadhuis, ondiepe sleufjes en ingravingen putringen op binnenplaats.
9	-5 Klasse 5	Waarneming project 29, uitbreiding Drukkerij Salland, tot in het gele zand uitgegraven, bodemarchief vrijwel geheel verstoord, overlap met verstoring 10, bouwput stadskantoor.
10	-4 Klasse 4	Bouwput stadskantoor, voorzien van parkeerkelder, bodemarchief vrijwel geheel verstoord.
11	-1 Klasse 1	Binnenterrein, bodemarchief vermoedelijk grotendeels intact, KM1832
12	-1 Klasse 1	Binnenterrein, bodemarchief vermoedelijk grotendeels intact, KM1832
13	-2 Klasse 2	Kelders schoolgebouw

Uit deze inventarisatie (zie bijlage 8) blijkt dat alleen de locatie van het huidige stadskantoor Burseplein 20 dermate diep verstoord is, dat het gehele bodemarchief op deze plaats is vernietigd. De locatie van de orkestbak van de voormalige schouwburg is eveneens sterk verstoord. Deze verstoring betreft echter met name de vierkante poeren die hier diep werden ingegraven. De bodem tussen deze poeren is waarschijnlijk minder diep verstoord. Vermoedelijk kan hier nog minimaal 1 onderste opgravingsvlak worden aangelegd op het gele zand. Hetzelfde geldt voor de vermoedelijke locatie van de fundering voor de drukpers van Drukkerij Salland (nr. 2). Omdat van deze verstoring de exacte locatie en exacte omvang

niet bekend zijn, kunnen hieraan geen harde conclusies worden verbonden. Vervolgens kent het plangebied vier zones die tot een maximale diepte van 2 tot 3 m zijn verstoord, hoofdzakelijk vanwege onderkeldering van de bovengelegen gebouwen (nr 7 en 17). Inclusief deze kelders is waarschijnlijk een aanzienlijk deel van het bodemarchief nog intact (zie bijlage 8).. Ook voor het voorste deel van de voormalige schouwburg, aan het Grote Kerkhof, geldt dat een aanzienlijk deel van het bodemarchief nog intact is (nr. 4). Een groot deel van het huidige binnenterrein is echter relatief licht verstoord (nr. 1 en 16). Alleen de bovenste meter is in het recente verleden geroerd, mogelijk met uitschieters tot 1,5 m diep. Uitzonderingen zijn de locaties waar diepe kabels en leidingen liggen en de poerfunderingen van drukkerij Salland.

7. Archeologische verwachting

Op basis van de verwachte complextypen en de gereconstrueerde ruimtelijke structuur van het plangebied (zie paragraaf 5) en de inventarisatie van globale verstoringen van het bodemarchief (zie paragraaf 6) kan een archeologische verwachting voor het onderzoeksgebied worden opgesteld. In deze paragraaf wordt de archeologische verwachting van de verschillende zones binnen het plangebied gespecificeerd per fase.

Fase 1 (voor 850)

Omdat uit deze fase vrijwel geen archeologische informatie beschikbaar is, blijven vraagstellingen voor deze fase vrij algemeen en omvatten met name aard en omvang van het bewoonde areaal in deze fase. Daarnaast kunnen door het beperkte vergelijkingsmateriaal geen concrete verwachtingen voor het plangebied worden uitgesproken. Sporen en structuren uit de late 8ste en eerste helft van de 9de eeuw en eventueel uit de prehistorie kunnen binnen het gehele plangebied worden aangetroffen. Omdat deze fase de oudste bewoningshorizont van het onderzoeksgebied vormt en de sporen zich daarom rond het niveau van de natuurlijke ondergrond bevinden, kunnen alleen voor de volledig verstoorde gebieden onder Burseplein 20 worden gesteld dat hier geen sporen uit deze fase zijn te verwachten. Op landelijke schaal is deze periode van nationaal belang.

Fase 2 (850-882) en Fase 3 (882-1250)

Uit fase 2 stamt het eerste systematische verkavelingssysteem van het gebied. Het relatief intacte bodemarchief op de achtererven biedt de kans de gemeenschappelijke achtergrens van de percelen aan de Polstraat en de Assenstraat te onderzoeken. Belangrijk is om vast te stellen of dit verkavelingssysteem overeenkomt met dat van het oostelijke Polstraatkwartier. Daarnaast kan het onderzoek van de achtererven belangrijke informatie opleveren over de aard van de activiteiten die op deze grote percelen werden uitgeoefend, bijvoorbeeld ambachtelijke werkzaamheden. Dit gebied behoorde lange tijd tot de achtererven van huizen aan de Polstraat, Assenstraat en Grote Kerkhof. Uit fase 2 en 3 moeten hier dan ook vooral afval- en beerkuilen, houten beer- en waterputten en ambachtelijke structuren zoals hutkommen worden verwacht.

Het zuidelijke deel van het plangebied, de zone langs de Polstraat, en langs het Grote Kerkhof kunnen informatie leveren over de aard en de omvang van de bebouwing van dit deel van het Polstraatkwartier. Naast een verwachte stratigrafie van ophogingslagen en mogelijk meerdere opeenvolgende leemvloeren van houten huizen kunnen hier fundamenten van tufsteen en vroege baksteen gebouwen worden verwacht.

Speciale aandacht verdienen eventuele overblijfselen van de veronderstelde verwoesting van de nederzetting bij de Vikingaanval van 882. Het onderzoek kan een goed inzicht

verschaffen in eventuele wijzigingen in de ruimtelijke structuur van het gebied als gevolg van de verwoesting en de wederopbouw.

Alleen voor de locatie Burseplein 20 kan worden verondersteld dat het volledige bodemarchief is verstoord. In de overige delen is een aanzienlijk tot zeer groot deel van het bodemarchief intact, waardoor in vrijwel het gehele plangebied sporen uit fase 2 en 3 kunnen worden verwacht. Deze periode is van internationaal tot nationaal belang.

Fase 4 (na 1250)

Vooraf de kennis over de 12de tot de 15de eeuw vertoont nog veel gaten. Aan de straten stonden houten en baksteen huizen met daarachter werkplaatsen, erven, tuinen met afvalkuilen en beerputten. Op het achtererf lagen een aantal hoven. Hoe deze hoven eruitzagen valt uit de historische bronnen niet af te leiden. Vanaf de 16de eeuw hebben we zicht op de grote huizen die de notabelen van Deventer hier bezaten. Het onderzoek van de achtererven met al het bijbehorende afval kan zeer veel informatie opleveren over deze bewoners. Voor een goede bestudering van deze resten zijn ook bouwhistorisch onderzoek van de huizen aan de straten en historisch onderzoek naar de bewoners noodzakelijk. Op landelijk niveau is deze periode van regionaal belang. De bewoners van het gebied speelden een grote rol in de politieke geschiedenis van Deventer en inzicht in hun leven vertelt dan ook veel over de geschiedenis van de stedelijke elite en het stadsbestuur waarvan de nieuwbouw van het stadhuis het laatste uitvloeisel is.

8. Samenvatting en aandachtsgebieden

Archeologie

In algemene zin kan worden gesteld dat de zones nr 1, 11 en 12 (zie bijlage 8) het meest intacte bodemarchief bevatten. Omdat in deze deelgebieden archeologische resten uit alle vier gedefinieerde fasen zijn te verwachten, moeten zij in het archeologische vooronderzoek als aandachtsgebieden worden beschouwd. De reden hiervoor is dat een vooronderzoek in deze zones het beste inzicht kan geven in de aanwezige archeologische resten. Voor het binnenterrein geldt dat met name inzicht gewenst is in de aard en de structuur van de vroeg-middeleeuwse verkaveling en de laat-middeleeuwse veranderingen daarin. Daarnaast dient het vooronderzoek een inzicht te geven in de aard van de structuren op de vroeg- en laatmiddeleeuwse achtererven, zoals beer- en afvalkuilen, ambachtelijke structuren en water- en beerputten. Aan de hand van de dichtheid van deze sporen en de hoeveelheid vondsten uit de vullingen kan wellicht een meer nauwkeurige inschatting worden gemaakt van het verwachte aantal, kwaliteit en de aard van de vondsten, dan in deze bureaustudie mogelijk is.

Het zuidelijke deel van deelgebied nr. 12, deelgebied nr. 1 en een deel van gebied nr. 11 zijn belangrijk vanwege de verachte aanwezigheid van resten van gebouwplattegronden, zowel van hout, tufsteen en baksteen.

De deelgebieden nr. 4 en nr. 13 zijn archeologisch gezien ook zeer waardevol, met name voor de fasen 1, 2 en 3. Vanwege onderkeldering op deelgebied nr. 13 en de bouw van de schouwburg op deelgebied nr. 4 zijn sporen uit fase 4 hier waarschijnlijk (indien nog aanwezig) van mindere kwaliteit.

Deelgebied nr. 5 kent waarschijnlijk slechts een beperkt intact bodemarchief, maar kan mogelijk nog waardevolle aanvullende informatie leveren over de vroegmiddeleeuwse ruimtelijke structuur.

Deelgebieden nr, 3, 9 en 10 zijn waarschijnlijk zodanig verstoord door bouwactiviteiten, dat het bodemarchief hier volledig is vernietigd.

Bouwhistorie

Ook hier geldt dat voor een goed beeld van de ontwikkeling van het gebied naast de achtererven ook de voorhuizen en de kelders dienen te worden onderzocht. Het grootste deel van deze panden is nu nog gemeente eigendom. Het is raadzaam om deze inventarisatie uit te voeren voorafgaand aan een eventuele verkoop en herinrichting van de panden. Dit onderzoek kan afhankelijk van de bouwwijze op twee manieren plaatsvinden. Bij de non-destructieve methode wordt een inventarisatie gemaakt van de zichtbare bouwkundige elementen. Er wordt alleen gemeten en gefotografeerd, niet gesloopt. Bij de destructieve methode worden plafonds en stuclagen verwijderd. Deze laatste methode kan vanzelfsprekend alleen worden toegepast in combinatie met verbouwingswerkzaamheden. Het verdient aanbeveling in ieder geval de eerste globale inventarisatie uit te voeren en destructief onderzoek alleen uit te voeren indien de (ver)bouwwerkzaamheden hier aanleiding toe geven. Bij deze inventarisatie worden de zichtbare bouwhistorische elementen geïventariseerd. Te denken valt hierbij aan kelders, kappen, telmerken op de houten bouwdelen, vloerniveaus, etc. Deze worden verwerkt tot doorsnede en detailtekeningen. Deze informatie kan worden verzameld en verwerkt door het team van Archeologie Deventer bijgestaan door een bouwhistoricus. Het verdient de voorkeur de conclusies ter advisering voor te leggen aan een in bouwhistorie gespecialiseerde partij.

Historisch onderzoek

Met uitzondering van de smalle strook aan het Grote Kerkhof en de doorgang tussen het toekomstige stadkantoor en de Polstraat ligt het te ontwikkelen gebied niet aan de gevelijn van de belangrijkste straten.

Alleen op de bovengenoemde locaties zijn belangrijke woonhuizen uit de late Middeleeuwen en de periode daarna te verwachten. In veel gevallen geldt echter dat deze huizen nog bestaan en doormiddel van bouwhistorisch onderzoek kunnen worden gedocumenteerd. In de bouwput van het toekomstige stadhuis zullen vooral achterhuizen, bijgebouwen, erven en tuinen worden aangetroffen. Op deze erven concentreerden zich vooral in de late Middeleeuwen eventuele ambachtelijke activiteiten. Ook werden juist op de achtererven de afvalputten, beerputten, etc. gegraven waarin het afval van de bewoners werd gedeponeerd. Het afval van de mensen op de achtererven zegt vaak veel meer over de bewoners dan het huis zelf. Voor een goede bestudering van het archeologische vondstmateriaal is een koppeling met historische gegevens een vereiste. Door vast te stellen wie de bewoners waren en welke beroepen zij vervulden kan deze informatie worden vergeleken met de informatie uit de opgraving. Op basis van de kadastrale kaart van 1832 kan langzaam terug in de tijd worden gewerkt aan de hand van de in het Gemeentelijk Archief aanwezige informatie, specifiek 1. volkstellingen, 2. lantaarngeld, 3 vuurstedengeld, 4. straatboek (1630). De eerste registraties vermelden allen de belastingplichtigen per huis. Het vuurstedengeld wordt geheven op het aantal haarden in een woning. Hoe groter het huis hoe meer haarden. In het straatboek wordt per perceel bijgehouden wie de eigenaar was. In 1630 werden alle huizen en eigenaren werden in 1630 geregistreerd en op een pagina opgeschreven. Tot in het begin van de 19de eeuw werden alle wijzigingen op deze pagina bijgeschreven. Vaak gebeurde dit vrij willekeurig waardoor het koppelen van al deze gegevens zeker niet eenvoudig is. Ook voor 1630 werden de verkopen van huizen al geregistreerd. Dit gebeurde echter minder gestructureerd en ook niet geordend per perceel. Zeker bij de grotere huizen en belangrijker bewoners geldt echter dat sommigen verder kunnen worden teruggevolgd.

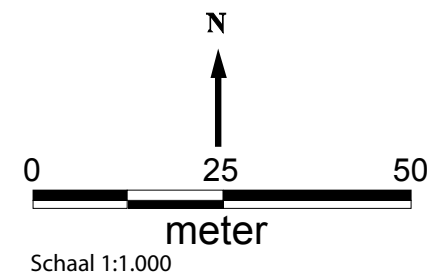
Omdat de huizen aan deze zijde van de stad bewoond werden door de notabelen van de stad is het vermoedelijk ook mogelijk meer te weten te komen over de bewoners aan de hand van hun stambomen en vermeldingen elders in de archieven van de stad.

-
- ¹ Dorgelo, 1961.
 - ² Mittendorff, 2006.
 - ³ Mittendorff, 2006.
 - ⁴ Lubberding, 1982, 41-52.
 - ⁵ Mittendorff, 2006.
 - ⁶ Mittendorff, 2006.
 - ⁷ Projectnr 077; JROB 1980, 47-48.
 - ⁸ Thijssen, 1980.
 - ⁹ Mittendorff, 2006.
 - ¹⁰ Koch, 1982, 37
 - ¹¹ CRD 1394, 32
 - ¹² CRD 1397, 147
 - ¹³ CRD 1399, 416
 - ¹⁴ CRD 1415, 227
 - ¹⁵ CRD 1433, 493
 - ¹⁶ Koch, 1953, 13 juni Deventer Dagblad.
 - ¹⁷ Koch, 1982, 27 CRD 1364, 333, 343, 357
 - ¹⁸ Koch, 1982, 34
 - ¹⁹ Koch, 1982, 23
 - ²⁰ Koch, 1982, 27
 - ²¹ Koch, 1982, 32
 - ²² Koch, 1982, 33
 - ²³ Koch, 1982, 25
 - ²⁴ CRD 1370, 291
 - ²⁵ Koch, 1982, 28
 - ²⁶ Koch, 1982, 34
 - ²⁷ Koch, 1982, 35 (CRD 1367, 34)
 - ²⁸ Koch, 1982, 36
 - ²⁹ Koch, 1982, 32
 - ³⁰ Koch, 1982,
 - ³¹ Koch, 1982, 9 & 24
 - ³² Koch, 1982, 38
 - ³³ Spitzers, 1990.
 - ³⁴ CRD 1374, 54.
 - ³⁵ CRD 1374, 56
 - ³⁶ CRD 1377, 63 en 64
 - ³⁷ CRD 1410, 220 & CRD 1420, 259
 - ³⁸ CRD 1414, 170
 - ³⁹ CRD 1438, 234
 - ⁴⁰ Koch, 1982, 36
 - ⁴¹ Koch, 1982, 39
 - ⁴² Koch, 1982, 10

Bijlage 1:
Opgravingen en grotere waarnemingen
binnen het plangebied

Legenda

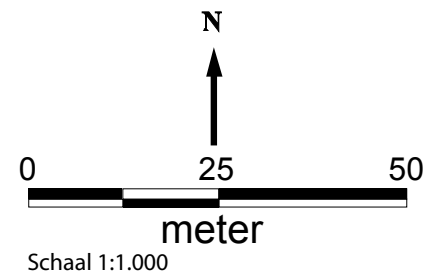
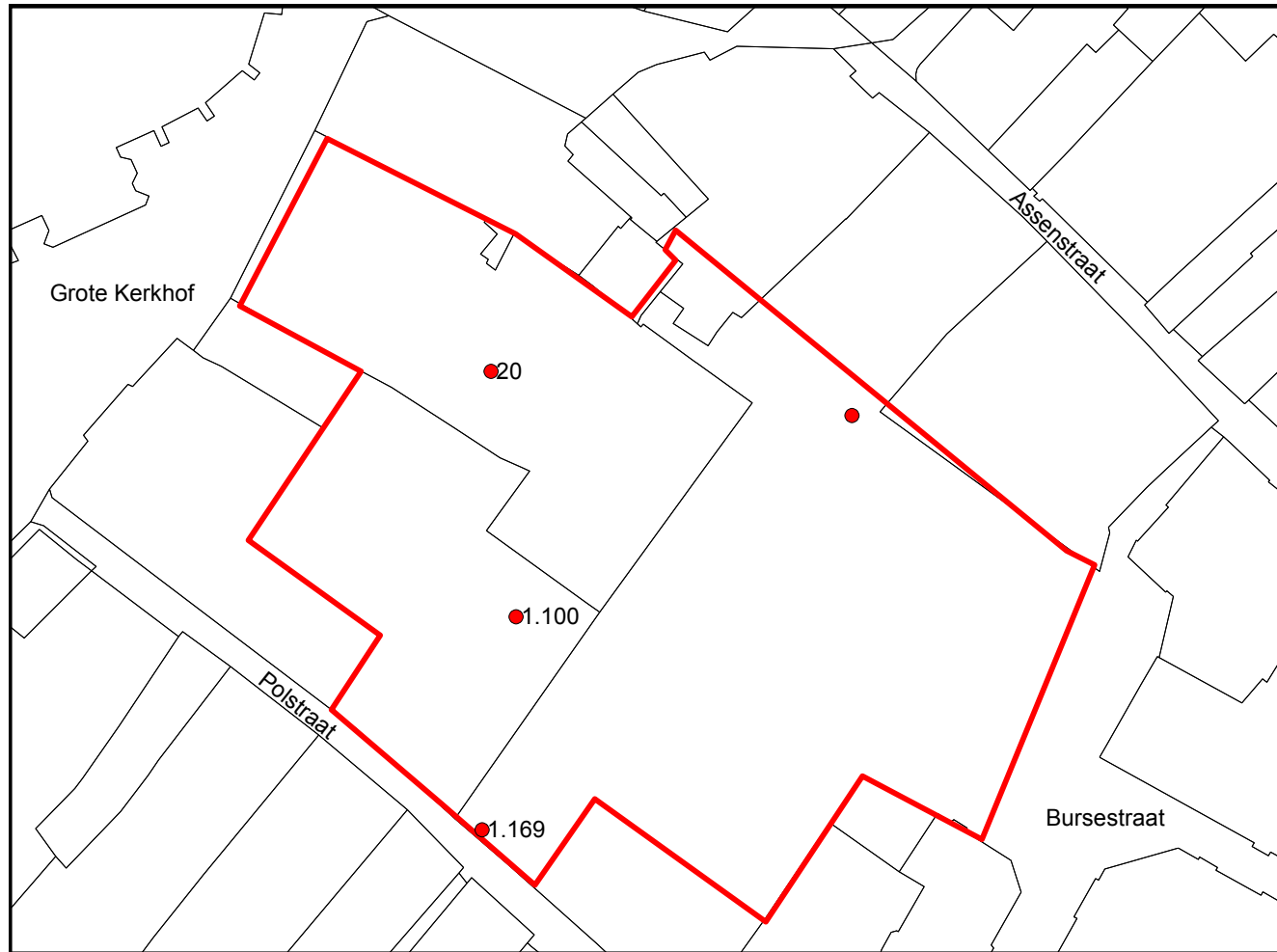
- Begrenzing plangebied
- Bouwput/werkputgrenzen
- Projectnummer
- Perceelsgrenzen

Bijlage 2:
Kleine waarnemingen en losse vondsten
binnen het plangebied

Legenda

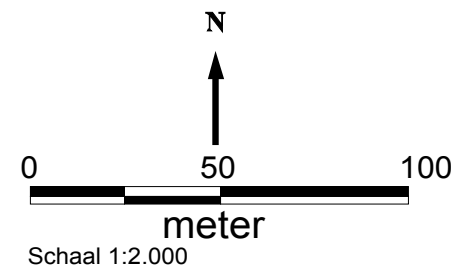
- Begrenzing plangebied
- Locatie waarneming of losse vondst
- 1.092 Projectnummer
- Perceelsgrenzen

Bijlage 3:
Opgravingen in de directe omgeving
van het plangebied

Legenda

- Begrenzing plangebied
- Bouwput/werkputgrenzen
- Projectnummer
- Perceelsgrenzen

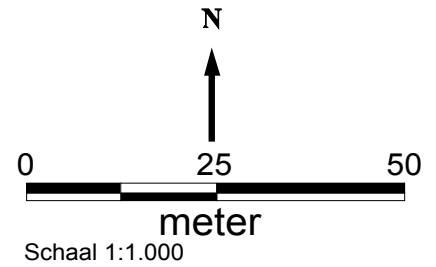

Bijlage 4:
Verwachte archeologische complextypen
in fase 1 (vóór 850)

Legenda

- Begrenzing plangebied
- Zone met overwegend extensieve agrarische functie met verspreide bebouwing (mogelijke aanwezigheid van prehistorische sporen)
- Perceelsgrenzen

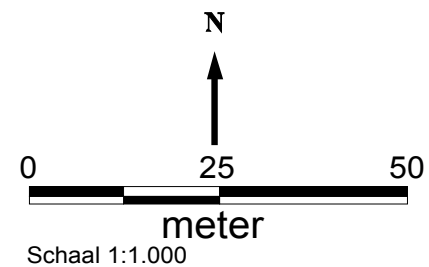

Bijlage 5:
Verwachte archeologische complextypen
in fase 2 (850 - 882)

Legenda

- Begrenzing plangebied
- Zone langs de hoofdstraten met vrijstaande bebouwing op gemeenschappelijke rooilijn
- Zone op achtererven (hoofdzakelijk afval- en beerkuilen en ambachtelijke structuren)
- Gereconstrueerde perceelsgrenzen
- Huidige perceelsgrenzen

Bijlage 6:
Verwachte archeologische complextypen
in fase 3 (882 - 1250)

Legenda

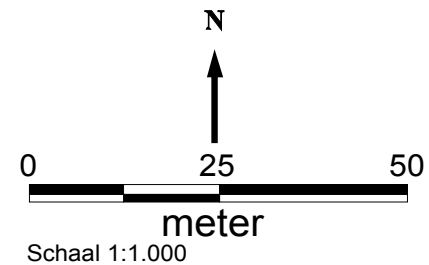
- Begrenzing plangebied

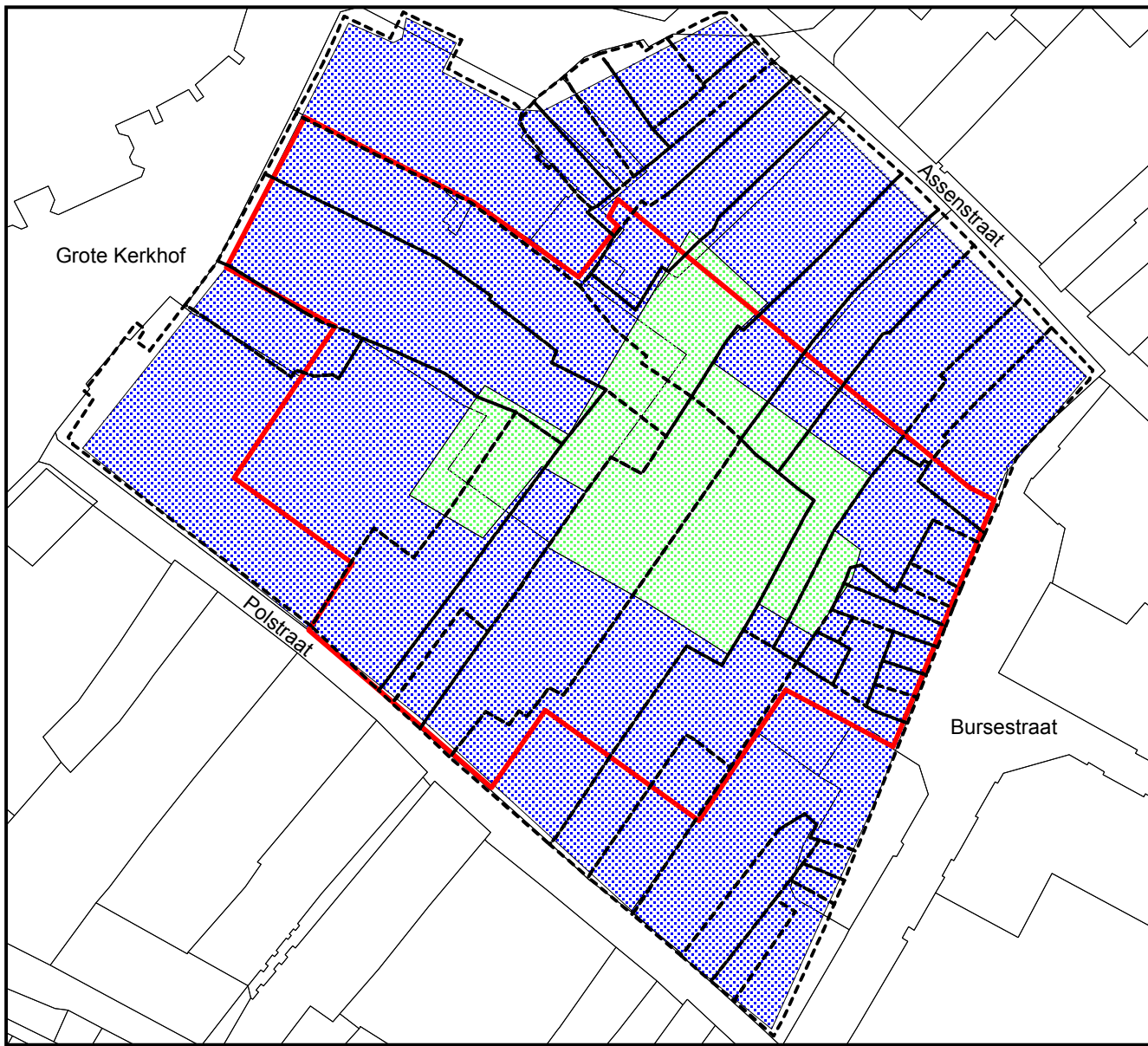
- Zone langs de hoofdstraten met vrijstaande bebouwing op gemeenschappelijke rooilijn

- Zone op achtererven (hoofdzakelijk afval- en beerkuilen en ambachtelijke structuren)

- Gereconstrueerde perceelsgrenzen

- Huidige perceelsgrenzen

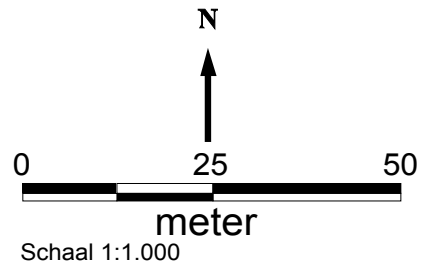

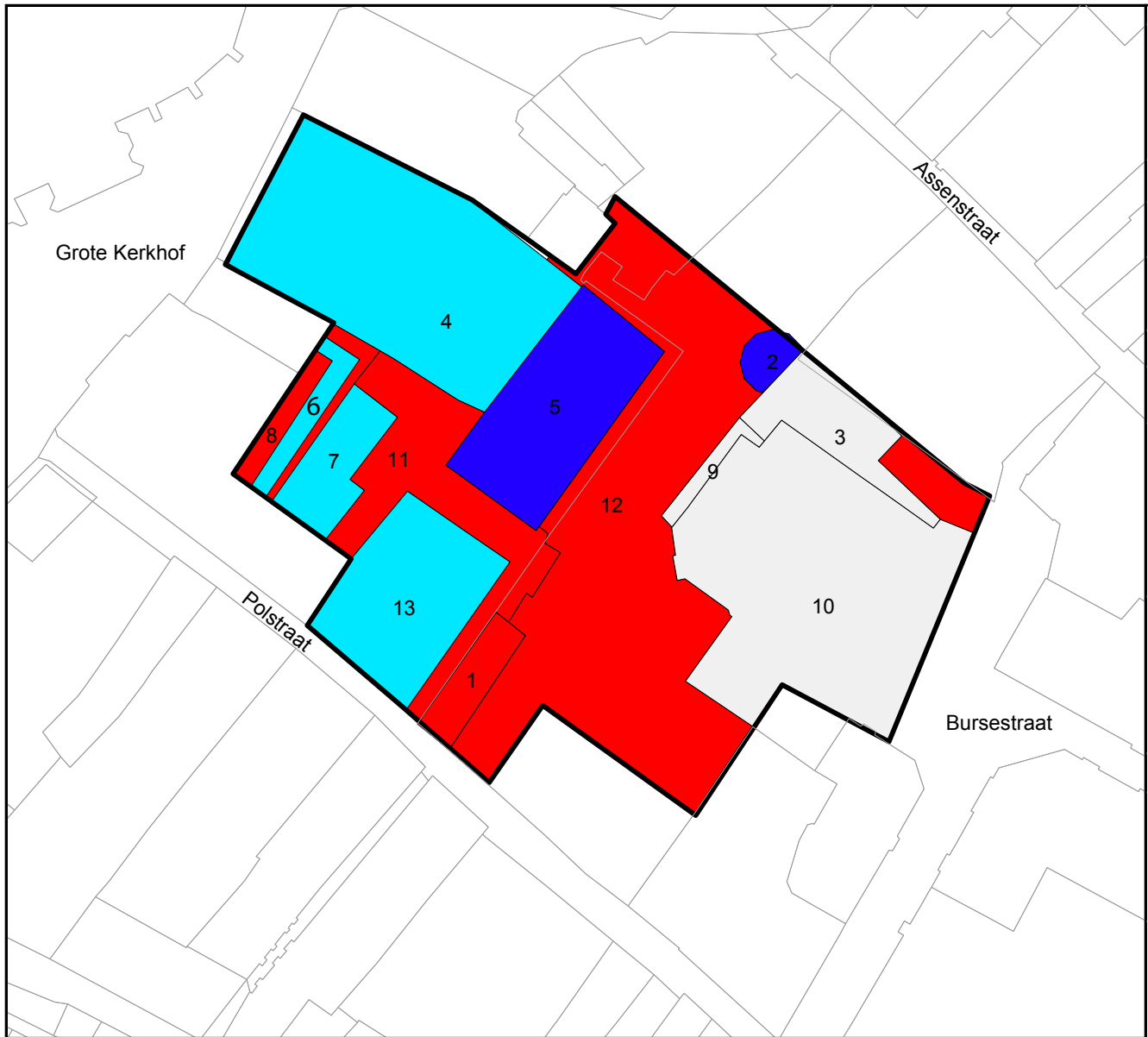

Bijlage 7:
Verwachte archeologische complextypen
in fase 4 (na 1250)

Legenda

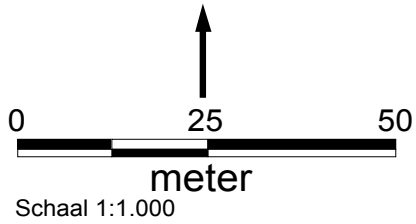
- Begrenzing plangebied
- Zone langs de hoofdstraten met aaneengesloten bebouwing op gemeenschappelijke rooilijn
- Zone op achtererven (hoofdzakelijk afval- en beerkuilen en ambachtelijke structuren)
- Gereconstrueerde perceelsgrenzen (naar KM 1832)
- Huidige perceelsgrenzen

Bijlage 8:
 Globale schattingen verstoringen
 van het bodemarchief

- Legenda
- Begrenzing plangebied
 - Verstoring ≥ 4 m (Klasse 5)
 - Verstoring 3-4 m (Klasse 4)
 - Verstoring 2-3 m (Klasse 3)
 - Verstoring 1 - 2 m (Klasse 2)
 - Verstoring < 1 m (Klasse 1)
 - Perceelsgrenzen

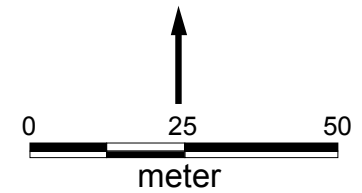

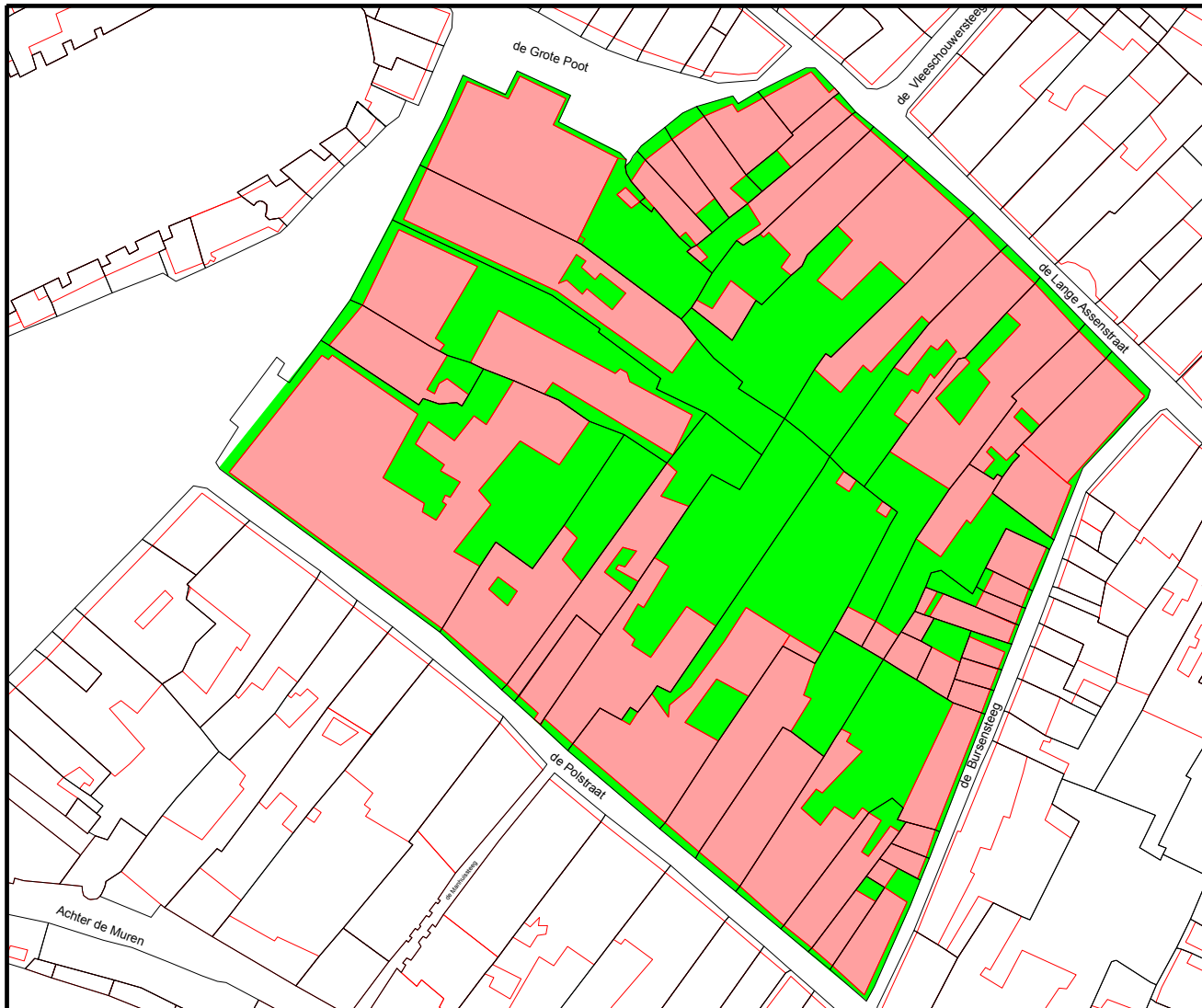

Bijlage 9:
Eigendom van percelen

Legenda

- Stedelijk gebouw
- Openbaar gebouw
- Onbekend
- Notabelen
- Kooplieden
- Kleine zelfstandigen
- Weduwen

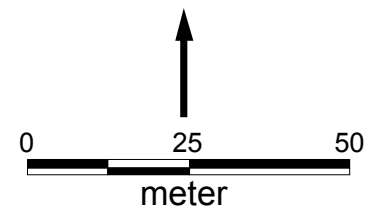

Bijlage 10: Bebouwde en onbebouwde delen van percelen, situatie 1832

Legenda

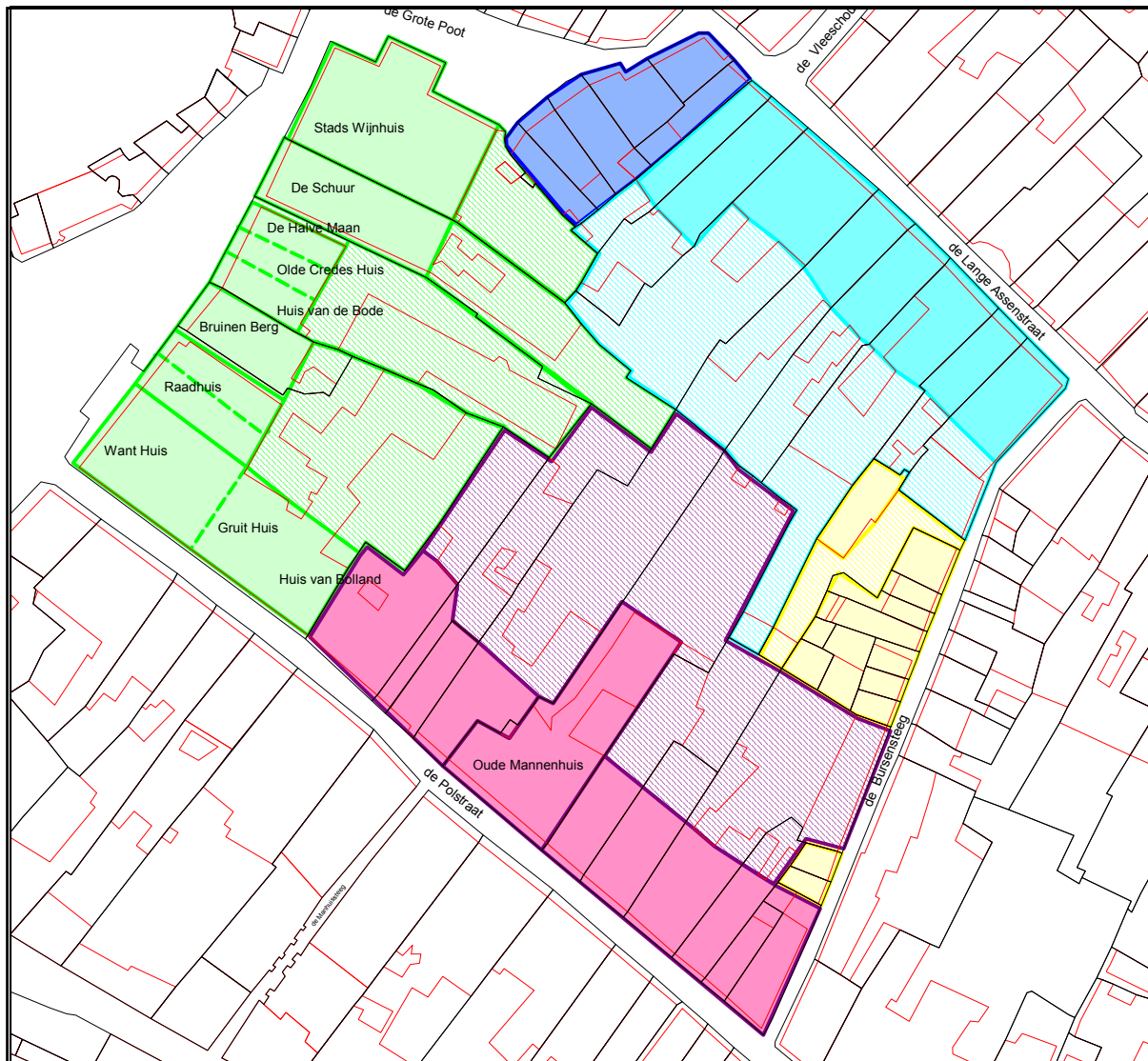
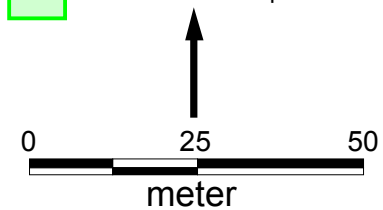
- Onbebouwd
- Bebouwd

Bijlage 11: Orientatie van percelen

Legenda

- Georiënteerd op de Polstraat (onbebouwd)
- Georiënteerd op de Polstraat (bebouwd)
- Georiënteerd op de Bursesteeg (onbebouwd)
- Georiënteerd op de Bursesteeg (bebouwd)
- Georiënteerd op de Assenstraat (onbebouwd)
- Georiënteerd op de Assenstraat (bebouwd)
- Georiënteerd op de Grote Poot (bebouwd)
- Perceelsgrens
- Gereconstrueerde perceelsgrens
- Georiënteerd op het Grote Kerkhof (onbebouwd)
- Georiënteerd op het Grote Kerkhof (bebouwd)

Onder Burgers en Meesters Archeologisch Inventariserend Veldonderzoek Burseplein Stads Kantoor, Gemeente Deventer (project 286).

Voorlopige rapportage van het proefonderzoek

Voorwoord

Deventer is een van de oudste middeleeuwse steden die ons land kent. Al meer dan 11.000 jaar is hier gewoond, gewerkt gebouwd en gesloopt. De beste plek om veilig te wonen, lag hier aan de IJssel op een zandduin. De eerste bewoners van Deventer kozen dan ook deze plaats uit en bouwden hier hun nederzetting. In de vroege middeleeuwen ontstond tussen de Brink en het Grote Kerkhof een rijk handelscentrum met grote en indrukwekkende handelshuizen. De elite van de stad woonde in dit gebied.

Daarom was dit ook de plaats waar de macht van de stad was geconcentreerd.

Vanaf de 13de eeuw staat aan de Polstraat en het Grote Kerkhof het stadhuis van Deventer. Daarnaast stonden hier andere uitingen van de macht van de Hanzestad: de gildehal, de lakenhal en gruihuis.

De huidige locatie voor het nieuwe stadhuis is dan ook een voortzetting van een al zeven eeuwen bestaande traditie. De stedelijke macht is en blijft geconcentreerd in het hart van de stad.

Het plangebied heeft echter in de afgelopen eeuwen veel gedaanteverwisselingen ondergaan. Oude functies verdwenen, nieuwe zoals een schouwburg, kwamen erbij, maar het stadhuis bleef. De activiteiten van de vroege prehistorie tot heden lieten hun sporen na in de grond. Een groot deel van het verleden van het belangrijkste deel van de stad, ligt onaangeroerd te wachten op ontdekking.

Binnen het Polstraatkwartier, omgeven door de Polstraat-Assenstraat-Grote Kerkhof, is het Burseplein vanuit archeologisch opzicht het laatste ongeschonden gebied. Veel stukken van het ondergrondse erfgoed gingen ongezien verloren. Het bodemarchief is niet generatief, wat verdwenen is, is voor altijd weg. Daarom biedt juist deze locatie een uniek uitgangspunt om –voor de laatste maal- in het Polstraatkwartier een systematisch archeologisch project met moderne middelen en volgens de huidige visie op de stad uit te voeren en de kennis over het verleden van onze stad te vergroten.

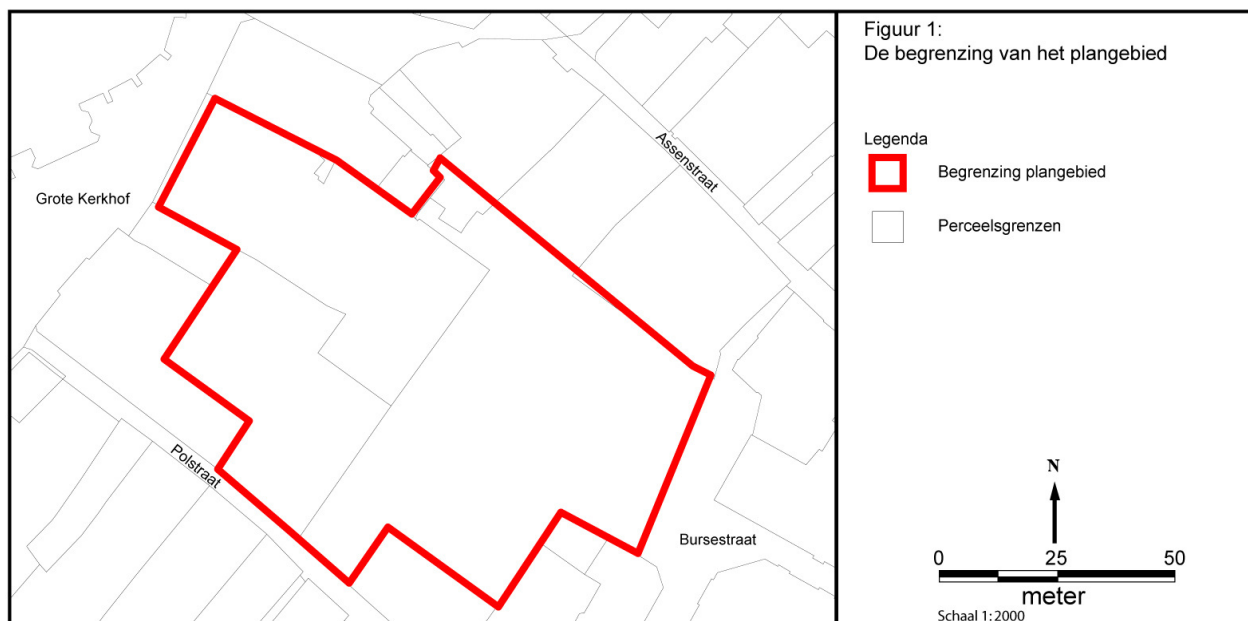
1. Inleiding

Het gebied tussen Polstraat, Assenstraat, Grote Kerkhof en Bursesteeg maakte vanaf de 8ste of 9de eeuw deel uit van de middeleeuwse nederzetting. In dit zogenaamde Polstraatkwartier vestigden zich vooral handelaren. Vanaf de 11de eeuw is het de woonplaats van de machtigen der stad. Het is dan ook niet vreemd dat hier vanaf deze tijd ook het centrum van het stedelijk bestuur kwam te liggen. Aanvankelijk ontwikkelde dit centrum zich vooral op de plaats van het huidige stadhuis en was het gebied hierachter als woonplaats voor handelaren en notabelen in gebruik. Eind jaren zeventig verrees op de plaats van de voormalige Drukkerij Salland het nieuwe stads kantoor en kreeg het Burseplein zijn huidige vorm. Begin 2001 ontstonden de plannen voor de nieuwbouw van een nieuw stads kantoor. Er werd in 2002 een archeologische bureaustudie gemaakt voor de verschillende beschikbare locaties.¹ In 2006 verzocht de projectgroep Archeologie Deventer om een bureaustudie en een veldonderzoek naar de locatie Burseplein te doen. Uit de bureaustudie kwam naar voren dat het onderzoeksgebied één van de meest interessante onderzoekslocaties van de stad vormt.² Verder bleek dat de grootschalige bouwwerkzaamheden in het gebied wel verstoringen hebben veroorzaakt maar dat grote delen van het gebied nog een intact bodemarchief bevatten.

Aansluitend is in 2006 het verkennend veldonderzoek uitgevoerd waarvan de resultaten in deze rapportage worden gepresenteerd. Dit onderzoek had als primair doel om een beeld te krijgen van de omvang, waarde en de kwaliteit van het bodemarchief ter plaatse. Daarnaast is ook gekeken naar de inhoudelijke informatie. Deze is gebruikt om de algemene onderzoeksvragen voor dit onderzoek nauwkeuriger te kunnen stellen. Welke vragen kunnen door dit onderzoek wel en welke niet worden beantwoord en aan welke voorwaarden moeten onderzoek en documentatie dan voldoen.

2. Technische gegevens

2.1 Ruimtelijke ligging

Figuur 1: De gehanteerde grenzen van het plangebied

Het onderzoeksgebied is gelegen tussen Polstraat, Grote Kerkhof, Grote Poot, Assenstraat en Bursesteeg. De woonhuizen en kantoren aan deze straten en een deel van de hierbij behorende tuinen maken geen deel uit van het onderzoeksgebied. Alleen aan de Polstraat ter hoogte van het Burseplein en aan het Grote Kerkhof ter hoogte van de Schouwburg loopt het onderzoek tot aan de rooilijn door. In dit onderzoek is gewerkt met de buitengrenzen van de mogelijke bouwlocatie zoals weergegeven in figuur 1. Het plan van Neutelings Rietdijk architecten is nog niet tot in detail uitgewerkt en het is dan ook niet verstandig de buiten de eerste tekeningen gelegen gebieden definitief als niet te verstoren te selecteren.

2.2 Statistieken

Aantal werkputten:	2
Oppervlakte profielen:	173 m ²
Aantal sporen:	515
Aantal tekeningen:	18
Aantal analoge foto's:	300
Aantal digitale foto's:	300
Aantal vondstnummers:	567
Percentage onderzocht:	2%
Aantal vierkante meter vlakken:	470 m ²
Aantal vlakken per werkput, werkput 1	7
Aantal vlakken per werkput, werkput 2	6

2.3 Weersomstandigheden

Over het algemeen bijzonder zacht weer zonder veel regen. Alleen tijdens de laatste dagen van de uitvoering van werkput 1 en de laatste anderhalve week van werkput 2 viel in korte tijd een enorme hoeveelheid regen.

2.4 Verzamelwijze & Monsterstrategie

Bij het verzamelen van vondsten worden een aantal verschillende categorieën vondsten onderscheiden. Allereerst worden de aanlegvondsten onderscheiden deze worden aan een zone in het vlak gekoppeld. Daarna komen de vlakvondsten die bij het schaven aan het licht kwamen en daarmee aan specifieke sporen te koppelen zijn. Bij het couperen wordt een onderscheid gemaakt tussen vondsten aangetroffen bij de aanleg van de coupe en het afwerken hiervan. Bij de aanleg van de coupe zijn de lagen vaak nog niet te onderscheiden terwijl het afwerken per laag gebeurt. De vondstnummers worden vermeld op de tekening en in de vondstenlijst.

In principe worden vrijwel alle categorieën vondsten verzameld. Uitzonderingen vormen het baksteenmateriaal en de botten. Baksteenmateriaal wordt alleen verzameld wanneer het bijzondere kenmerken heeft. Ook het Romeinse dakpanmateriaal uit de onderste lagen wordt wel verzameld. Botmateriaal zonder bewerkingsporen uit de verschillende niet nauwkeurig te dateren ophogingslagen wordt niet verzameld omdat het geen informatiewaarde heeft. Vanzelfsprekend wordt alle bot uit gesloten vondstcomplexen wel verzameld. Houtskool voor C-14 dateringen wordt in de middeleeuwse lagen niet verzameld. Deze dateringen zijn voor deze datering niet alleen veel duurder dan keramiekdateringen maar ook nog eens minder nauwkeurig. Vanzelfsprekend worden bij prehistorische sporen of niet-dateerbare vroeg middeleeuwse sporen wel monsters genomen.

In principe zijn tijdens het vooronderzoek alle gesloten vondstcomplexen die mogelijk interessant materiaal konden bevatten bemonsterd. Hierbij moet worden gedacht aan beerkuilen, beerputten, afvalkuilen, askuilen, slakkenkuilen, etc. De inhoud van deze kuilen is gezeefd over verschillende maaswijdtes om een zo volledig mogelijk beeld op te leveren. Dit heeft grote hoeveelheden materiaal opgeleverd. Kuilen onder vochtige omstandigheden met potentiële organisch interessante resten zijn niet aangetroffen. Op basis van deze gegevens wordt een intern selectiebeleid & een plan van aanpak voor de verwerking gemaakt voor het Definitieve Onderzoek.

2.5 Verwerking

In het veld worden drie vondstcategorieën onderscheiden. De eerste groep is die van de te wassen vondsten. Hieronder bevindt zich al het materiaal dat geen aanvullende behandeling behoeft. Hierbij is het onmogelijk categorieën te noemen omdat vooral naar de staat van het materiaal moet worden gekeken. Bot uit de bovenlagen valt er bijvoorbeeld wel onder terwijl dat uit de onderlagen apart moet worden behandeld. Deze vondsten worden binnen gewassen, gedroogd en genummerd. Daarna wordt het op vondstcategorie verpakt maar met de verschillende categorieën achter elkaar in een krat geplaatst. Alleen zeer tere categorieën zoals glas en de zeer grove categorieën zoals baksteen en natuursteen worden apart verpakt.

De tweede categorie is die van de te behandelen objecten. Hieronder vallen alle vondsten die niet zo maar kunnen worden gewassen. Het metaal wordt schoongemaakt, indien nodig gefotografeerd en geconserveerd. Houtvondsten waren er nauwelijks. Enkele balken werden wel meegenomen maar moesten wegens schimmelvorming al na enkele dagen worden weggegooid. Leer of textielvondsten waren er niet. Kwetsbaar bot wordt eerst gedroogd en daarna gewassen of geborsteld. Na het wassen en drogen worden alle vondsten gewassen, genummerd en naar categorie gesplitst. De scherven die afkomstig zijn uit lagen die een datering behoeven, worden gedetermineerd.

2.6 Conservering

In feite kwamen tijdens dit onderzoek alleen metaalvondsten voor conservering in aanmerking. De grootste hoeveelheid metaalvondsten was van ijzer. Om verdere corrosie tegen te gaan dienden deze zo spoedig mogelijk te worden geconserveerd. Na te zijn gewassen werden de voorwerpen zo veel mogelijk van hun corrosielaag ontdaan. Dit gebeurde door elektrolyse en doormiddel van mechanische gereedschappen. Nadat de corrosie in de elektrolyse- opstelling zo goed mogelijk was verwijderd, werd het object afgeborsteld in een mengsel van water en bakpoeder. Dit zorgde ervoor dat de sodaoplossing die nodig was voor een succesvolle elektrolyse weer uit de poriën van het ijzer verdwijnt. Na deze behandeling is het voorwerp minimaal 24 uur in leidingwater bewaard om ook de laatste resten soda uit de poriën te verwijderen. Hierna werd het voorwerp gedroogd in een oventje van alle water te ontdaan en gefotografeerd. Tot slot werd het object afgewerkt. Dit kan op twee manieren. Sommige objecten worden afgelakt met tannine. Deze laag dekt het ijzer luchtdicht af waardoor nieuwe corrosie wordt tegengegaan. De objecten krijgen hierdoor een donkerbruine kleur. Een tweede mogelijkheid is het aflakken met een microkristaline was, opgelost in terpentijn. Bij deze methode behoudt het voorwerp zijn oorspronkelijke (gecorrodeerde) kleur.

De vondsten van koper en brons werden schoongemaakt en indien nodig afgewerkt met was om deze luchtdicht af te sluiten. Ook hier wordt kort na het schoonmaken een foto gemaakt om deze ideaalsituatie vast te leggen mocht het voorwerp toch nog achteruit gaan.

2.7 Archivering & deponering

Tekeningen

Alle veldtekeningen zijn gemaakt op A-0 polyester tekenvellen voorzien van een meegeprinte tekeningsticker waarop alle informatie is vastgelegd. Elk van de tekeningen is voorzien van een volgnummer en daarna ingevoegd in het tekeningenarchief van de gemeente Deventer. Op een tekeningenlijst is vastgelegd wat op welke tekening staat. Deze lijst is zowel te vinden in het tekeningenarchief als in de protocolmap van het project. Deze protocolmap is opgeborgen in het documentatie archief van de gemeente. Alle vlaktekeningen zijn aan het eind van het onderzoek gedigitaliseerd in Mapinfo. De profielen en de coupes zijn niet gedigitaliseerd. Dit dient op het moment van een eventueel definitief onderzoek alsnog plaats te vinden.

Foto's

Alle documentatiefoto's zijn vastgelegd in de fotolijst. Alle fotolijsten zijn ingevoerd in de computer. Zowel de oude als de nieuwe uitgeprinte lijsten zijn terug te vinden in de protocolmap. Daarnaast zijn de digitale lijsten opgenomen in het digitale projectarchief. De analoge foto's zijn ontwikkeld en afgedrukt. Op elke foto wordt een sticker geplakt met daarop het projectnummer, het fotonummer en het negatiefnummer. Daarna zijn de foto's op volgorde in plastic zuurvrije hoezen gestoken. Deze zijn opgeborgen in het fotoarchief van de gemeente Deventer. De digitale foto's zijn herbenoemd. Elke foto heeft een uniek nummer bestaande uit het projectnummer en het fotobord nummer.

Vondsten

Alle vondsten worden in het veld verpakt in plastic zakken die van een polyester vondstkaartje worden voorzien. Op het kaartje staan: projectnummer, putnummer, vlaknummer, spoornummer, datum, inhoud en vondstnummer. Deze informatie wordt ook vastgelegd in de vondstenlijst. Ook deze vondstenlijst is zowel digitaal als analoog gearchiveerd in het documentatiearchief van de gemeente Deventer. In het depot worden de vondsten eerst gewassen en gedroogd. Daarna worden de vondsten genummerd en per categorie verpakt. De hoeveelheid vondsten per categorie is vastgelegd in een splitslijst. De vondsten zijn aansluitend op vondstnummer verpakt in zwarte plastic kratten en opgeborgen in het vondstendepot van de gemeente Deventer.

Sporen

Alle sporen zijn gecoupeerd, gefotografeerd en getekend. De sporen zijn voorzien van een nummer waarbij steeds is doorgenummerd en niet per werkput opnieuw is begonnen. In de sporenljst is achter de sporen zoveel mogelijk een globale interpretatie geplaatst.

2.8 Primaire rapportage

Dagrapport

Elke dag is door de projectleider of de vervangende dagelijks leidinggevende (Veldarcheoloog) een dagrapport gemaakt. In dit dagrapport staan vooral de technische details maar worden ook de eerste inhoudelijke interpretaties, analyses, werkhypothesen en deelconclusies beschreven. De dagrapporten zijn te vinden in de protocolmap in het documentatiearchief.

Basisrapportage

Op basis van alle gegevens is aan het eind van het onderzoek deze basisrapportage geschreven. Deze basisrapportage is niet bedoeld als een volledige uitwerking van de opgegraven resten en dient in de eerste plaats om een beeld te geven van de aard, omvang en kwaliteit van de opgegraven resten. Hiertoe zijn de belangrijkste sporen beschreven en zo nauwkeurig mogelijk gedateerd.

3. Werkwijze onderzoek

3.1 Doelen

1. Het primaire doel is het verkrijgen van een zo nauwkeurig mogelijk inzicht in de verstoringsgraad van de verschillende percelen binnen het plangebied als gevolg van eerdere archeologische en bouwactiviteiten. Daarnaast wordt aan de hand van vondsten, sporen, structuren en waarnemingen binnen het plangebied en in de directe omgeving daarvan een inschatting gemaakt van de te verwachten archeologische waarden, in combinatie met aanvullende historische informatie.

2. Daarnaast is het belangrijk om inzicht te krijgen in de ontwikkelingsgeschiedenis van de onderzoekslocatie om zo de algemene onderzoeksvragen voor de binnenstad nader te verfijnen voor deze locatie. Het is niet zozeer de bedoeling alle inhoudelijke vragen te beantwoorden maar meer om in te schatten welke van deze vragen tijdens het Definitief Onderzoek kunnen worden beantwoord en welke werkwijze dan moet worden gehanteerd.

3.2 Vraagstellingen bij het verkennend onderzoek

Waardering en Selectie:

In welke mate zijn de verschillende delen van het plangebied verstoord?

Welke archeologische sporen werden in het verleden binnen en in de directe omgeving van het plangebied aangetoond en wat betekenen deze waarnemingen voor de te verwachten archeologische resten binnen het plangebied?

Kan op basis van de diverse waarnemingen een voorspelling gedaan worden over de vroeg-middeleeuwse ruimtelijke structuur?

Welke laatmiddeleeuwse structuren kunnen worden verwacht binnen het onderzoeksgebied (bijv. gerelateerd aan stedelijke overheid)?

Wat betekenen de resultaten van vragen 1 en 2 voor de te volgen strategie bij het archeologische onderzoek op de stadskantoorlocatie en geven zij aanleiding voor specifiekere onderzoeksvragen dan in de Deventer onderzoeksagenda archeologie genoemd?

Kunnen exacte parameters worden vastgesteld voor het definitief onderzoek wat betreft tijd, kosten en kwaliteit?

Natuurlijke omgeving en vroegste bewoning

Zijn er bewoningsfases voor de Karolingische tijd (voor 800 na Chr.) aanwijsbaar?

Hoe ziet de bodemopbouw onder de Middeleeuwse stad er hier uit?

Vroege Middeleeuwen (8ste-11de eeuw)

Zijn er resten aanwezig van bewoning uit de vroege middeleeuwen? Zo ja, wat was de aard, omvang datering en samenstelling hiervan?

Is er een verschil aan te geven tussen de functie en status van dit gebied in vergelijking tot de andere bewoningskernen zoals de zone in het Noordenbergkwartier en rond de Lebuïnuskerk?

Hoe ziet de materiële cultuur eruit? Wijkt deze af van elders in Deventer. Is er sprake van Langeafstandshandel en/of productie?

Late- en Postmiddeleeuwen (12-15de eeuw en 16-19de eeuw)

Kent dit gebied, net zoals de terreinen ten oosten van de Papenstraat een dikke zwarte akkerlaag? Zo nee, waarom niet?

Wanneer start de eerste bouw in harde bouwmaterialen als tufsteen, baksteen, etc?

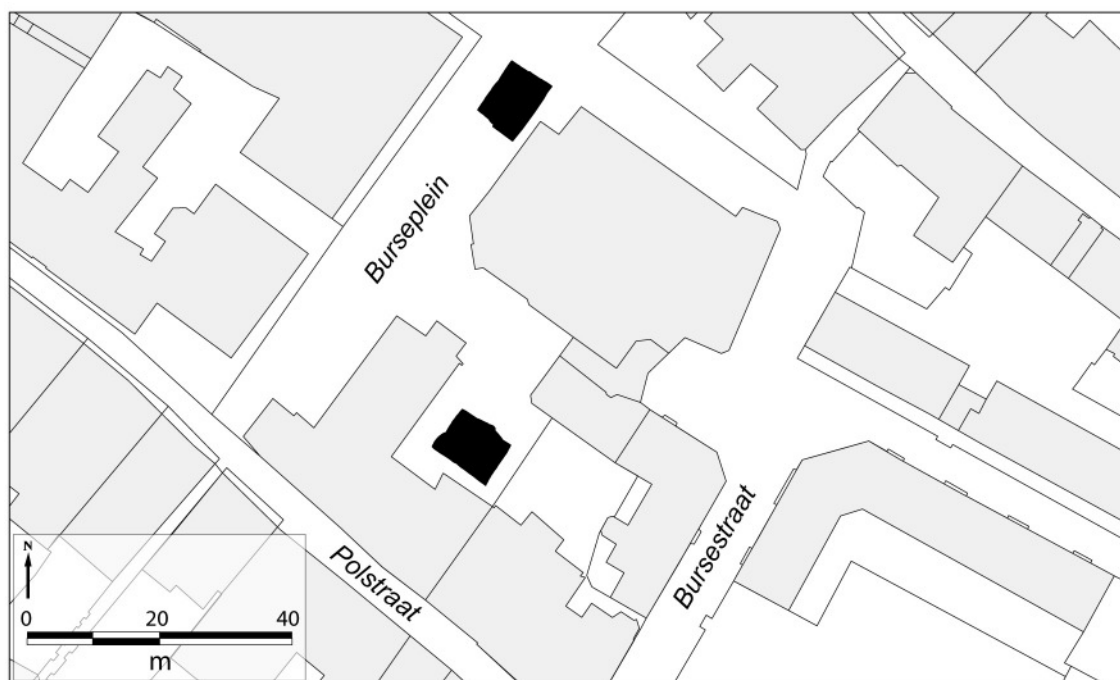
Hoe voltrekt zich de transitie van vroegmiddeleeuwse bewoning naar de postmiddeleeuwse stedelijke wooncultuur?

Zijn in het gebied ambachtelijke functies, kerkelijke functies, etc. aanwijsbaar?

Zijn in het gebied nog resten van de Kameren bewoning en de hiermee samenhangende ambachtelijke processen aanwezig? Of ontbreekt deze bewoning in deze relatief rijke wijk volledig?

In hoeverre is de invloed van het stadsbestuur in de inrichting terug te vinden? Concentreerde het zich op de percelen die nu tot het stads kantoor behoren of zijn er ook verder op de achtererven percelen aan te wijzen.

3.3 Het puttenplan

Figuur 2: De ligging van de werkputten

Voorafgaand aan de start van het onderzoek was een puttenplan opgesteld dat voorzag in drie werkputten op verschillende locaties op het terrein. Hierbij moest rekening worden gehouden met een groot aantal technische factoren. Zo liggen dwars over het Burseplein kabels voor elektriciteit, glasvezel, telefoon en leidingen voor water, gas en stadsverwarming. Deze konden in dit stadium niet worden afgesloten zodat tussen de leidingen door kon worden gegraven. Daarnaast staan er op het terrein nog bomen en is het als parkeerterrein in gebruik. Rekening houdend met al deze beperkende factoren werden twee werkputten gepland en werd rekening gehouden met een derde indien de eerste twee onvoldoende informatie zouden opleveren. De eerste werkput lag in de tuin van het Ingenieursbureau, de tweede midden op het Burseplein tussen stadskantoor en schouwburg. De derde werkput was gepland in de kelder van Polstraat 1, maar hoefde niet te worden aangelegd.

Werkput 1

Deze werkput is aangelegd in de tuin van het Ingenieursbureau aan de Polstraat. De werkput lag slechts enkele meters achter de achtergevels van de huizen aan de Polstraat. De werkput diende dan ook vooral om een beeld te krijgen van de resten in de zone direct achter de huizen. De werkput was op het bovenste vlak 10 m lang en 8 m breed. Het bestaat uit een zuid en een noord deel. In het zuidelijk deel bevonden zich een groot aantal muren uit de laatste twee eeuwen. Daartussen schemerden al oudere puinkuilen en een beerkeldertje. Hier werd vlak 1 op ongeveer 8,40 m boven NAP aangelegd. Aan de noordzijde lagen de resten van een laat Middeleeuws achterhuis. Hier werd vlak 1 op 8, 10 m NAP aangelegd. Nadat de sporen waren gedocumenteerd werd het tweede vlak aangelegd. Ook dit viel uiteen in twee delen. Binnen de muren van het achterhuis aan de noordzijde lag een grote beerput die nog

niet kon worden afgebroken omdat de muren nog moesten gedocumenteerd. Deze uitgegraven tot 4,76 m + NAP. Aan de zuidzijde vooral ophogingslagen met daarnaast de beerput uit vlak 1.

Figuur 3: Wegens ruimtegebrek op de locatie moest alle grond worden afgevoerd

Hierna alleen ten zuiden van de beerput verder verdiept. Het derde vlak was dan ook nog slechts 5,5 bij 5 m groot. In het vlak waren een beerkuil en een afvalkuil aanwezig ook kwamen in dit vlak voor het eerst de resten van een bakstenen beerput aan het licht die tot het onderste vlak aanwezig zou blijven. Het vierde vlak had ongeveer dezelfde omvang en werd op ongeveer 6,90 m boven NAP aangelegd. Het belangrijkste element in het vlak was een laagje geel zand dat mogelijk als een soort werkvloer moet worden geïnterpreteerd. De beerkelder werd steeds duidelijker en leek deel uit te maken van een licht gefundeerd baksteen huis. Vanuit hier aan weerszijden van de beerput het vijfde vlak aangelegd. Onder de zandlaag lag een dik ophogingspakket dat vrijwel vrij van sporen was. De eerste laag bevatte nog sporadisch baksteenfragmenten maar de tweede in het geheel niet meer. Op ongeveer 5,75 m NAP werd het vijfde vlak aangelegd dat de resten van een houten bak en een verbrande balk bevatte. De complexiteit van de sporen noodzaakte tot de aanleg van drie tussenvlakken (5a, 5b, 5c) om de opbouw duidelijk te krijgen. Daarna het vlak verdiept tot het zesde vlak op ongeveer 5,30 m boven NAP. In dit vlak lagen grote hoeveelheden vroeg Middeleeuwse sporen die moesten worden gecoupeerd. Begonnen met het uitgraven van de beerput die nog meer dan één meter onder vlak reikte. Hieronder bevonden zich nog archeologisch interessante sporen. Het onderin de beerput aangelegde vlak 5d lag op 4,50 + NAP. De diepste sporen liepen hier tot 3,80 m NAP. Aansluitend ook de sporen in de omgeving gecoupeerd. Hierbij bleek dat zich onder het vlak een vermoedelijk prehistorische akkerlaag bevond. Onder deze akkerlaag is ten zuiden van de beerput het tussenvlak 6b aangelegd. Toen alle sporen in het vlak waren gecoupeerd zijn alle profielen gedocumenteerd. Nadat dit

gebeurd was, is de beerput aan de noordzijde van de werkput verder verdiept. Deze kon om veiligheidsredenen niet volledig worden uitgegraven. Daarna is de werkput weer aangevuld.

Figuur 4: Werkput 1 lag achter het voormalige ingenieursbureau aan de Polstraat.

Werkput 2

De tweede werkput lag tussen het stadskantoor en de toneeltoren van de voormalige schouwburg, aan de noordgevel van het stadskantoor en was aan de bovenzijde ongeveer 10 m lang en 7 m breed. Het eerste vlak werd aangelegd op ongeveer 1 m onder maaiveld op ongeveer 8,6 m boven NAP. In dit vlak was een licht bakstenen fundering te zien in een soort T-vorm. Aan de zuidzijde van de werkput ligt de ongeveer 3 m brede insteek van de parkeerkelder van het stadskantoor. Aan de oostzijde ligt nog een vierkante bak zand die vermoedelijk ook deel heeft uitgemaakt van een fundering. Verder in het vlak ophogingslagen en een kuil met zeer veel hoornpitten. Na het documenteren verdiept tot vlak 2 op ongeveer 7,7 m boven NAP. Dit vlak was nog 5,5 bij 7,5 m groot. De insteek van de parkeerkelder en de vierkante bak zijn nog steeds herkenbaar maar worden wel steeds kleiner. Aan de oostzijde van de werkput liggen beerkuilen elders in de put nog enkele puinkuilen. Verdiept naar het derde vlak dat op ongeveer 7,10 m boven NAP lag. Dit derde vlak liet naast de bestaande beerkuilen, een derde beerkuil en verschillende puinkuilen zien. Centraal in het vlak ligt een grote puinkuil met daarbinnen een jongere kuil die een compleet runderskelet bevatte. Daaronder opnieuw dagzomende ophogingen. Na couperen en documenteren naar het vierde vlak verdiept. Net als in werkput 1 was sprake van dikke ophogingslagen waarin geen nieuwe vlakken hoefden te worden aangelegd. Het vierde vlak had een formaat van 6 bij 3,5 m en lag op ongeveer 6,40 m boven NAP. Het bestaat volledig uit grote elkaar doorsnijdende kuilen waarin geen structuur te herkennen is. Alleen tegen het oostprofiel ligt een grote concentratie leem, een vermoedelijke oven. Uit de eerste coupes bleek dat het gele zand slechts enkele decimeters onder dit vlak ligt. Het vijfde vlak lag op ongeveer 6,00 m boven NAP. Vanuit dit vlak worden de kuilen en paalkuilen gedocumenteerd. De oven wordt

in een aantal lagen afgebroken en gedocumenteerd. Het veronderstelde natuurlijke gele zand blijkt in werkelijkheid het restant van een prehistorische akkerlaag. Daaronder bevinden zich op verschillende plaatsen nog oudere mogelijk mesolitische haardkuilen. Op een plaats waar weinig middeleeuwse sporen liggen werd een laatste deelvlak (vlak 6) aangelegd om meer duidelijkheid over deze kuilen te krijgen. Tot slot worden de profielen afgestoken en gedocumenteerd.

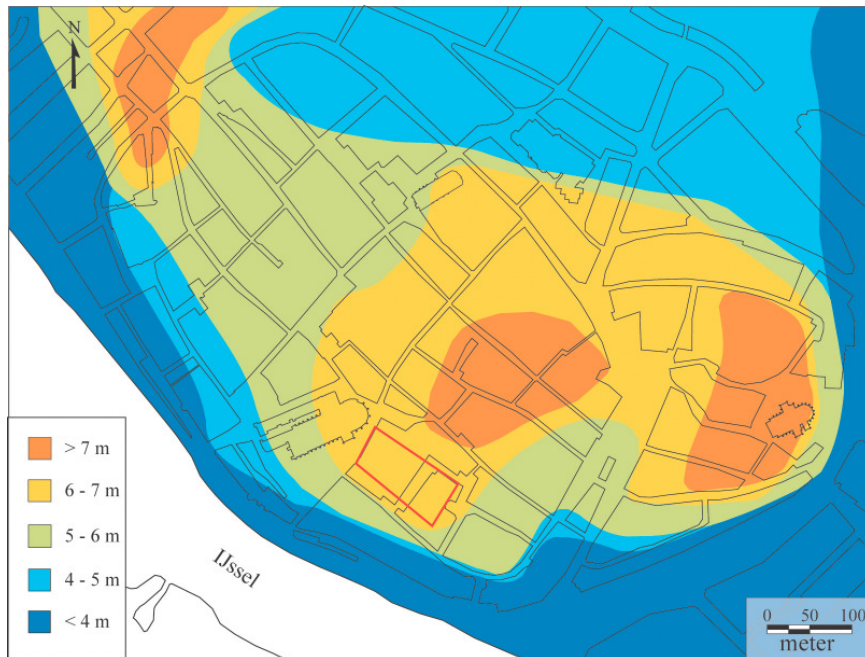

Figuur 5: Werkput 2 lag tussen de toneeltoren van de schouwburg en het stadskantoor

4. Sporen en Structuren

4.1 Natuurlijk Landschap

De natuurlijke bodem onder het onderzoeksgebied bestaat uit een pakket dekzand, dat is opgeworpen aan het eind van de laatste IJstijd. Dit pakket maakt deel uit van een langgerekte dekzandrug, die vanaf de IJsseloever in oostelijke richting naar Colmschate loopt. Het wordt aangenomen dat ter hoogte van de Deventer binnenstad deze dekzandrug is overstoven met een pakket fijner duinzand.³ Dit duinzand vormt een drietal duinen onder de huidige binnenstad, die ook tegenwoordig nog duidelijk herkenbaar zijn. Het onderzoeksgebied Burseplein Stads Kantoor kon op basis van de beschikbare gegevens op de zuidelijke flank van het middelste duin worden gesitueerd (fig. 6). De top van dit veronderstelde duin ligt ongeveer halverwege de Assenstraat, waar ook tegenwoordig nog een verhoging van het straatniveau zichtbaar is.

Figuur 6: Het natuurlijke landschap onder de Deventer binnenstad

Uit archeologisch onderzoek aan het zuidoostelijk deel van het Polstraatkwartier bleek dat de zuidelijke flank van deze verhoging zowel in noordelijke als in westelijke richting oploopt van rond 5,50 m + NAP tot 5,90 m + NAP direct ten oosten van de Bursesteeg.⁴ Bij waarnemingen, die zijn verricht bij ondermeer de uitbreiding van Drukkerij Salland en de bouw van de Schouwborg in 1953, konden aanvullende gegevens over de hoogte van de natuurlijke ondergrond worden verzameld. Uit de gegevens uit de bouwput van Drukkerij Salland, op de hoek met de Bursestraat en de Assenstraat, blijkt dat het natuurlijke zand hier op een hoogte van ongeveer 6,60 m + NAP ligt. Dit komt overeen met de veronderstelling dat de top van het veronderstelde duin ongeveer ter hoogte van de Assenstraat ligt. In westelijke richting stijgt het niveau nauwelijks; in de bouwput van de Schouwborg aan de Grote Kerkhofzijde werd de natuurlijke bodem op een hoogte van ongeveer 6 m + NAP aangetroffen. De gegevens, die werden verzameld tijdens dit onderzoek op het Burseplein geven aanleiding tot een nieuw inzicht over de aard en het ontstaan van het veronderstelde duin op deze locatie. Uit een profielopname in werkput 2 blijkt, dat de prehistorische haardkuilen en akkerlaag (zie paragraaf 4.2) zich direct op een pakket homogeen Jong Dekzand bevinden.⁵ Dit pakket Jong Dekzand heeft een opvallende dikte van 2 m (tussen 5,85 en 3,85 m + NAP). Sporen van een rivierduin, bestaand uit Holoceen rivierzand zijn niet aanwezig. Deze landschappelijke hoogte betreft dus waarschijnlijk een (laat) Pleistocene dekzandhoogte en niet een jonger rivierduin.

De lichte helling van het terrein in noordoostelijke richting, vanaf de IJsseloever naar de Assenstraat, komt duidelijk naar voren wanneer de hoogtes van de natuurlijke bodem in werkput 1 en werkput 2 worden vergeleken. Bij deze vergelijking wordt uitgegaan van de grens tussen het schone gele zand en de prehistorische akkerlaag, omdat deze in beide werkputten duidelijk waarneembaar was. De onderzijde van deze akkerlaag bevindt zich in werkput 1 op een hoogte rond 5,2 m + NAP, terwijl deze in werkput 2 rond 5,6 m + NAP ligt. De overige waarnemingen in de omgeving van het Burseplein van de hoogte van de natuurlijke ondergrond zijn eveneens

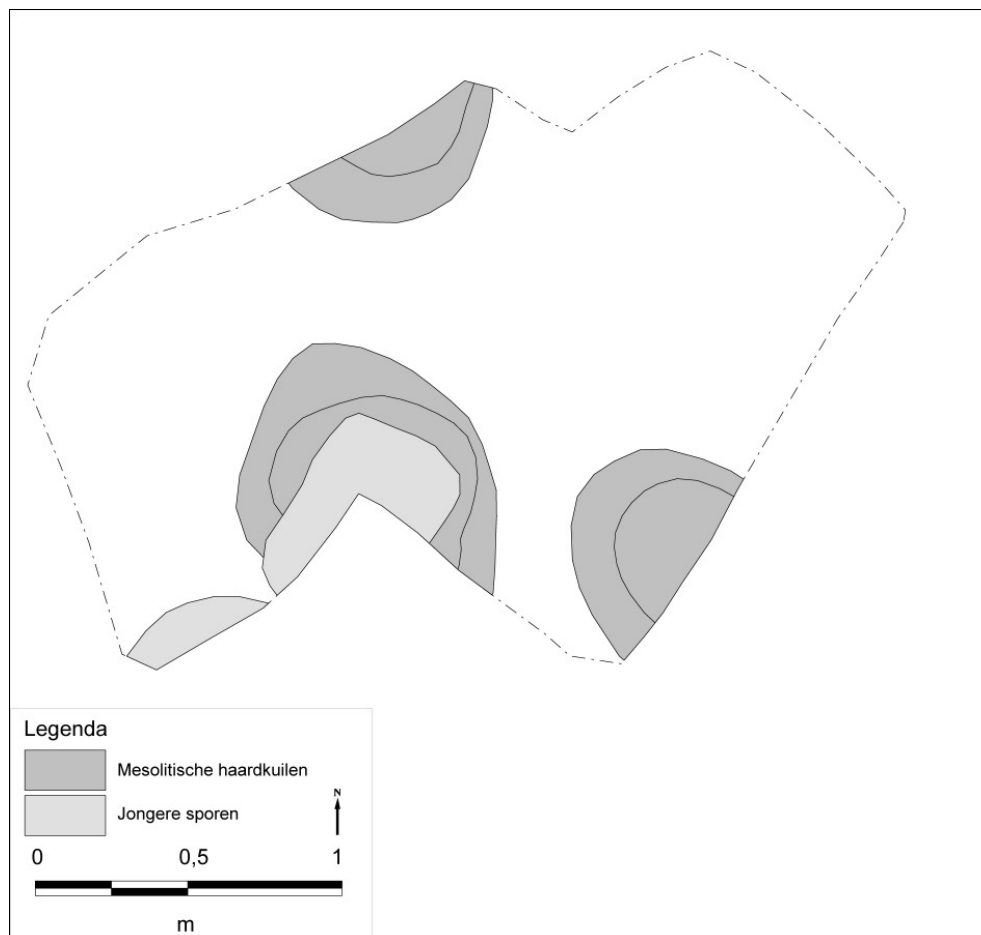
gebaseerd op de bovenzijde van het gele zand. Door deze grens aan te houden, is dus een betere vergelijking met andere vindplaatsen mogelijk. Deze grens representeert echter niet het toenmalige maaiveld, dat zal ongeveer 0,4 tot 0,5 m hoger hebben gelegen (zie ook paragraaf 4.2, 4.3). De gecombineerde gegevens van de locatie Burseplein Stads kantoor en van waarnemingen uit de directe omgeving wijzen erop, dat werkput 2 zich in een kleine depressie tussen twee hogere toppen op de flank van de dekzandhoogte bevindt. Een hogere top bevindt zich ter hoogte van de Bursestraat, de tweede op het Grote Kerkhof ter hoogte van de voormalige Schouwburg.

4.2 De Prehistorie

Zowel werkput 1 als werkput 2 zijn sporen uit de prehistorie aangetroffen. In werkput 2 waren de prehistorische sporen beter geconserveerd dan in werkput 1. Eén van de voornaamste redenen voor deze goede conservering komt voort uit het feit dat op dit gedeelte van het terrein, in tegenstelling tot werkput 1, in de late Middeleeuwen geen diepe beerputten werden aangelegd. Hierdoor zijn de prehistorische en de vroegmiddeleeuwse lagen relatief weinig verstoord (zie ook paragraaf 4.3). De prehistorische sporen vallen chronologisch in twee groepen uiteen. De oudste groep bestaat uit een drietal ronde kuilen met een doorsnede van 70 tot 80 cm en een lichtgrijze vulling in werkput 2 (fig. 7).⁶ De ronde bodems van de kuilen bevinden zich allen rond 5,40 m + NAP. Vondsten uit de vulling ontbreken. Vanwege de spaarzame houtskooldeeltjes in de vulling zijn uit twee van de drie kuilen monsters genomen om materiaal voor een C14-datering te verzamelen.⁷ Deze monsters zijn op het moment van schrijven echter nog in bewerking, zodat op dit moment nog geen definitief uitsluitsel kan worden gegeven over de datering van de kuilen. Wat betreft vorm, kleur van de vulling en stratigrafie lijkt het te gaan om een cluster Mesolithische haardkuilen.⁸ Soortgelijke clusters van haardkuilen werden bij archeologisch onderzoek in Epse-Noord in 2005 aangetroffen.⁹

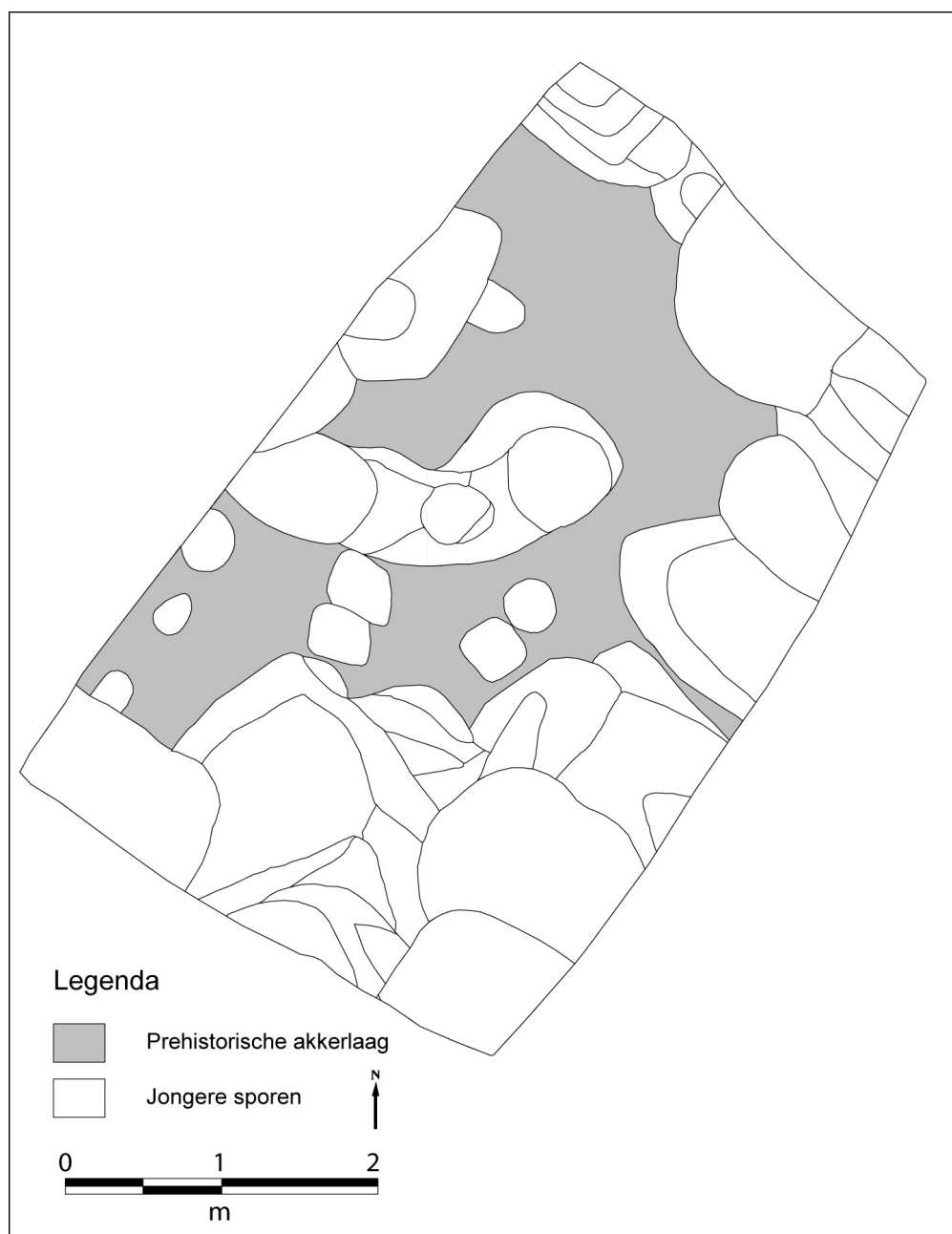
De haardkuilen worden afgedekt door een pakket lichtbruine grond, dat als prehistorische akkerlaag wordt geïnterpreteerd. Deze laag werd eveneens in werkput 1 aangetroffen. De onderzijde van de akkerlaag ligt in werkput 2 echter rond 5,60 m + NAP, dat is ruim 40 cm hoger dan in werkput 1. In werkput 1 was deze laag in de noordwesthoek van de werkput het best bewaard gebleven. Het pakket is minimaal 20 cm dik en is lichtbruin van kleur. Een deel van de akkerlaag duikt naar beneden tot op ongeveer 5 m + NAP, dit is vermoedelijk een spoor dat in de akkerlaag is opgenomen. In vlak 6 was dit spoor te herkennen als een lichtbruine west-oost lopende baan met een minimale lengte van 80 cm. Aan de oostzijde wordt dit spoor verstoord door de insteek van de houten bak S175 (zie paragraaf 4.3), aan de zuidzijde door de bakstenen beerput S125 (zie paragraaf 4.4). Een spoor in de noordoostelijke hoek van werkput 1 werd door de akkerlaag afgedekt. Het betreft een grote ronde kuil met een lichtgrijze zandvulling, die in vlak 6b werd gedocumenteerd.¹⁰ Het diepste deel van de ronde bodem van deze kuil ligt op een hoogte van 4,10 m + NAP. Werkput 2 leverde echter meer aanknopingspunten voor de dikte en de datering van de akkerlaag. De laag kon hier over een relatief groot oppervlak in het opgravingsvlak worden onderzocht (figuur 8).¹¹ In de profielen is zichtbaar dat de akkerlaag een minimale dikte van ruim 40 cm heeft. Uit deze laag kon een aantal scherven aardewerk worden verzameld, die in een vrij gevarieerd

beeld vertonen. Zij kunnen grofweg in de Bronstijd worden gedateerd (2000 – 750 v. Chr.). Daarnaast bevat het complex een component, die mogelijk in het Laat Neolithicum dateert (2900 – 2000 v. Chr.).¹² Sporen uit deze periode werden in 1980 bij archeologisch onderzoek nabij de kruising Polstraat-Assenstraat aangetroffen.¹³ Ook de akkerlaag werd bij meerdere onderzoeken in de directe omgeving aangetroffen.

Figuur 7: De mesolithische hardkuilen in werkput 2

In het westprofiel en in coupe AN-AJ werden uitstulpingen aan de onderzijde van de akkerlaag waargenomen. Net als in werkput 1 duiden deze uitstulpingen op sporen, die waarschijnlijk tijdens de gebruiksfase van de akkerlaag erdoor heen zijn gegraven, bijvoorbeeld om een paal in te graven. In een later stadium zijn de bovenste delen van deze ingravingen weer opgenomen in de akkerlaag. Daarmee hebben deze sporen waarschijnlijk dezelfde datering als de akkerlaag en duiden zij mogelijk op bewoning in de Bronstijd.

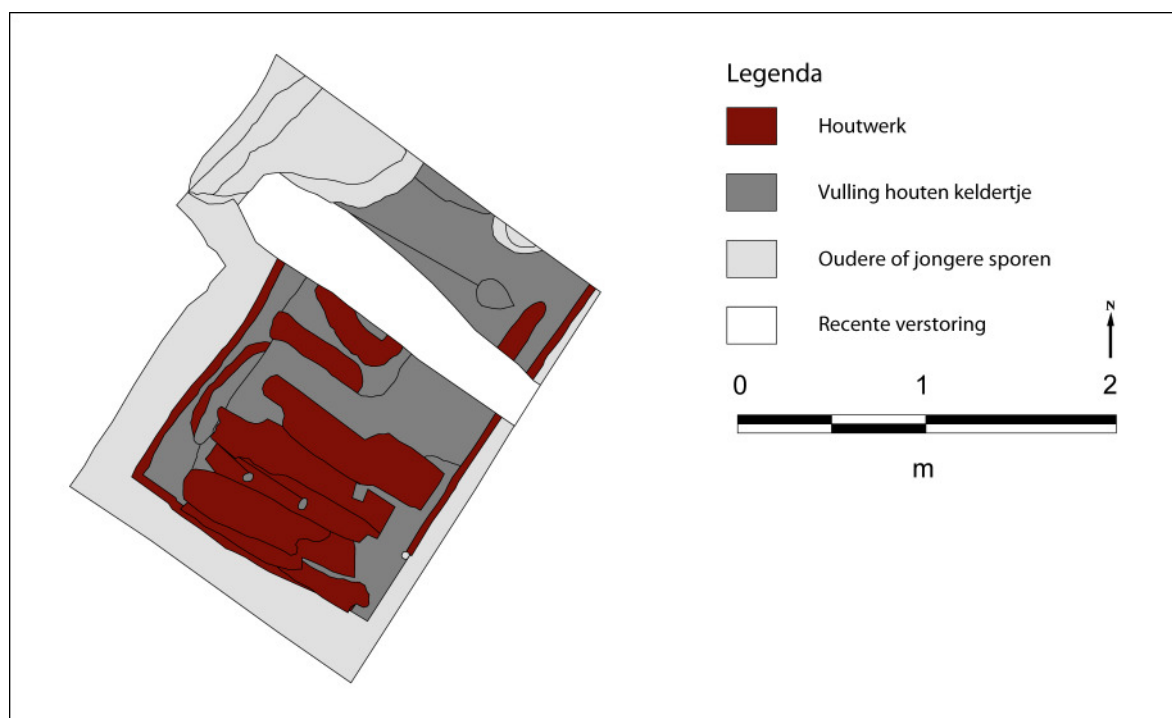
Figuur 8: De aangetroffen sporen van de akkerlaag in werkput 2

Resten uit de IJzertijd en de Inheems Romeinse (Germaanse) tijd en uit de periode van de Volksverhuizingen ontbreken binnen het proefonderzoek.

4.3 De periode tussen 800 en 1250

Bij het proefonderzoek werden geen sporen aangetroffen uit eerste helft van de 9de eeuw. Op basis van onderzoek uit de directe omgeving bestaat het vermoeden dat het terrein in deze periode zeer extensief in gebruik was.

De sporen uit de tweede helft van de 9de eeuw tot en met de eerste helft van de 13de eeuw zijn zeer divers van aard en hoog in aantal. Daarom worden uit deze periode volstaan met het beschrijven van enkele typische sporen.

Figuur 9: De sporen die deel uitmaakten van de houten bak in werkput 1

In werkput 1 was een groot deel van de lagen uit deze periode verstoord door een grote vierkante bakstenen beerput (S125, zie paragraaf 4.4). Het zuidelijke deel en een smalle strook in het noordelijke deel van het vlak waren echter grotendeels intact gebleven. Hier werden structuren aangetroffen die waarschijnlijk kenmerkend zijn voor deze zone van het onderzoeksgebied. De meest opvallende hiervan zijn de resten van twee houten constructies. De eerste bevindt zich in het zuidelijke deel van werkput 1 en bestaat uit een rechthoekige constructie van op hun lange zijde geplaatste verticale houten planken. Deze rechthoek heeft een afmeting van 2,25 m bij 1,5 m. De constructie was voorzien van een bodem van houten planken, die in de breedte waren gelegd (figuur 9). Deze vloer lag op een hoogte rond 5,60 m + NAP. De functie van deze houten constructie is niet geheel duidelijk, mogelijk moet worden gedacht aan een houten bijgebouwtje met een deels of geheel verdiept aangelegde vloer. Het functioneerde in de eerste helft van de 11de eeuw. Op basis van de lagenopbouw in het zuidprofiel kan worden afgeleid dat de vloer van het gebouwtje minimaal 60 cm en maximaal 1,20 m onder het maaiveld lag. Van een echte, volledig onder het maaiveld gelegen kelder was dus geen sprake. Vondsten die een aanwijzing kunnen geven over de functie van dit gebouwtje ontbreken.

Tegen het noordprofiel van werkput 1 zijn de resten aangesneden van een tweede houten constructie.¹⁴ Omdat het grootste deel buiten de werkput ligt, kan over de afmetingen niet meer worden gezegd, dan dat de breedte minimaal 1 m bedraagt. De resten bestaan uit een tweetal verkoolde planken, die waarschijnlijk deel uit hebben gemaakt van een ingegraven bak, mogelijk om voorraden in te bewaren. Deze bak werd in de eerste helft van de 11de eeuw gevuld met grond.

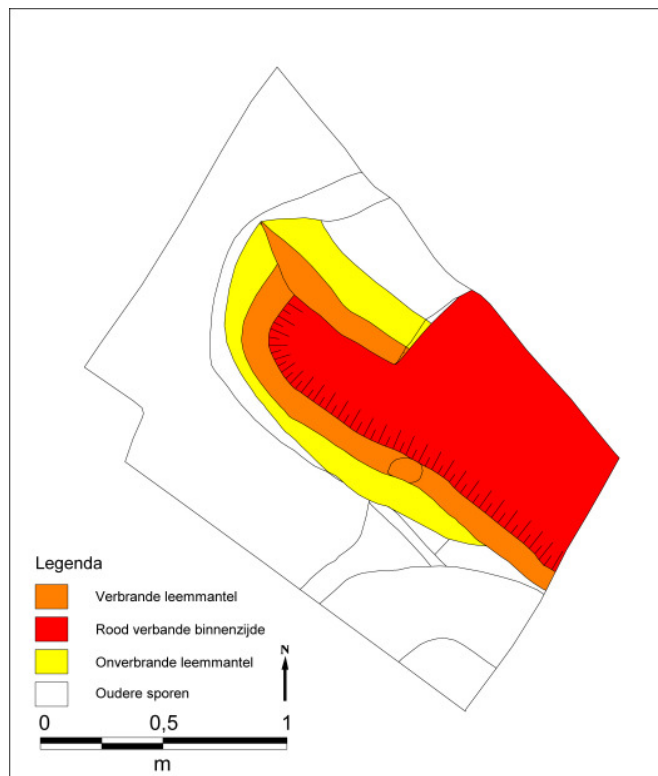

Figuur 10: De verbrande houten bak

Een diepe kuil in de noordoostelijke hoek van werkput 1 kon vanwege de beperkte ruimte niet dieper dan 4,60 m + NAP worden onderzocht. Het staat echter vast, dat deze kuil nog dieper reikte. In het vlak had de kuil een enigszins ronde vorm, zodat wordt aangenomen dat het hier gaat om de ingraving van een waarschijnlijk houten waterput uit tweede helft van de 10de eeuw.

De karakteristieke sporen uit werkput 2 bestaan voor het grootste deel uit diepe kuilen. Deze steken in veel gevallen meer dan 1 m onder het onderste vlak, de diepste kuil heeft een bodem op 4,60 m + NAP.¹⁵ Deze diepe kuilen hebben vaak vrij steile wanden, in enkele gevallen zelfs loodrecht. Als zij gedurende langere tijd open hebben gelegen, is het aannemelijk dat zij voorzien zijn geweest van een bekisting in enige vorm. Hiervan zijn echter geen sporen teruggevonden. De vullingen van deze kuilen bevatten over het algemeen veel vondsten, waaronder aardewerk, bot, natuursteen en metalen voorwerpen. Dat duidt erop dat deze kuilen, mogelijk pas in een tweede fase, een functie als afvalkuil hebben vervuld. Het grootste deel van deze kuilen dateert uit de tweede helft van de 9de of de eerste helft van de 10de eeuw. Een kleinere groep dateert tussen 950 en 1050.

Een opvallend spoor in werkput 2 betreft een rechthoekige kuil met een afgeronde zijde, die is voorzien van een lemen mantel, die aan de binnenzijde rood was verbrand (fig. 11). Deze binnenzijde had door de opstaande randen een holle vorm. De bodem lag niet horizontaal. Aan de noordzijde lag deze op 6,16 m + NAP, terwijl het zuidelijke deel op 5,85 m + NAP lag. De lemen mantel was aan de noordzijde tot een hoogte van 0,5 m bewaard gebleven. De lemmantel bevatte diverse brokken ijzerslak. Een functie als ijzeroven ligt dan ook het meest voor de hand. Onduidelijk is nog of het een smeltoven of een herverhittingsoven betreft.

Figuur 11: De sporen van de lemen oven

In de doorsnede was een opeenstapeling van brandniveau's en reparaties zichtbaar met een dikte van ongeveer 80 cm. Daaruit blijkt dat deze oven gedurende lange tijd in gebruik moet zijn geweest en steeds weer werd vernieuwd. Aan de hand van scherven keramiek kan de aanleg en het functioneren van de oven in de eerste helft van de 10de eeuw worden gedateerd.

Vanaf de 11de eeuw zijn op beide delen van het terrein vrij homogene ophogingspakketten aangebracht. Deze systematische ophoging van het terrein gaat door tot ver in de late Middeleeuwen (zie paragraaf 4.4). De ophogingspakketten uit de tweede helft van de 11de, de 12de en de eerste helft van de 13de eeuw kenmerken zich doordat zij brokjes houtskool, mortel en tufsteen bevatten, terwijl baksteen ontbreekt. In werkput 2 hebben de pakketten uit deze periode een dikte van 40 tot 60 cm, terwijl die in werkput 1 een dikte van ruim 1 m hebben.

In beide werkputten zijn geen sporen herkend, die aanwijzingen geven over de perceelsstructuur van het onderzoeksgebied in de periode tussen 850 en 1250. Vermoedelijk is dit onder meer het gevolg van de relatief kleine oppervlakten van de onderste vlakken. Daarnaast speelt met name in werkput 1 de verstoring door laatmiddeleeuwse beerputten waarschijnlijk een rol.

Figuur 12: In de doorsnede van de oven zijn de verschillende herstelfasen te zien

4.4 Na 1250

Zoals verwacht verloopt de laat middeleeuwse ontwikkeling in werkput 1 anders dan in werkput 2. Dit is een direct gevolg van de verschillende ligging op het terrein. De eerste werkput lag direct achter de huizen aan de Polstraat en biedt dus een goed zicht op de ontwikkeling van de zone van de achtererven direct achter de huizen. De tweede werkput lag veel verder van de straat midden op het binnenterrein. Op verschillende historische afbeeldingen is hier een soort open hof met bomen te zien. De functie van deze hof is vooralsnog onduidelijk.

Figuur 13: De kadastrale kaart van 1832

Werkput 1, De erven van huizen aan de Polstraat

De werkput valt uiteen in twee percelen met een duidelijke scheiding. Deze scheiding correspondeert met de kadastrale kaart van 1832. Het noordelijke perceel had in 1832 kadastraal nummer E 1383 en was eigendom van Hendrik Veldkamp die een functie had in het burgemeestershuis. Het zuidelijke perceel had kadastraal nummer E 1384 en was eigendom van Berend van Calcar waarvan we het beroep niet kennen. Beide percelen maakten in de late middeleeuwen een onafhankelijke ontwikkeling door en worden hier dan ook na elkaar beschreven.

Het noordelijke perceel (E 1383)

De achterzijde van dit perceel is vermoedelijk al in de 15de eeuw of 16de eeuw bebouwd geraakt met enkele grote achterhuizen of werkplaatsen met diepe funderingen en beerputten. Bij deze bouwwerkzaamheden zijn de meeste sporen uit de voorgaande periode verloren gegaan. Verwerkt in verschillende jongere muren bevinden zich nog wel enkele moeilijk te duiden restanten van oudere bebouwing. Door de kleine oppervlakte van het opgegraven deel valt hier nog geen ontwikkeling uit af te leiden.

Figuur 14: De bakstenen muren in werkput 1

In de noordwest hoek van de werkput lag de hoek van een achterhuis. De muur liep verder in het noord en het westprofiel.¹⁶ Het muurfragment in de lengte van het achterhuis was nog slechts 2,5 m lang. De achtergevel had een minimale breedte van 4 m. De fundering reikte tot 7,5 m + NAP, ongeveer 2 m onder het huidige maaiveld. Dit is voor een bijgebouw een zeer zware constructie en het is dan ook waarschijnlijk dat de fundering een gebouw van meerdere verdiepingen gedragen heeft. Het achterhuis had een kelder. Binnen de muren van de fundering was op een diepte van 8.15 + NAP het restant van een plavuizen vloer te herkennen.¹⁷ De plavuizen zelf waren verdwenen maar de mortellaag eronder was intact. In de mortel waren de afdrukken van plavuizen van 21 x 21 cm.

Figuur 15: De beerput tijdens de aanleg van het vlak

Tegen het achterhuis was een tweede achterhuis aangebouwd. De zijmuur van dit huis kon over een lengte van ongeveer 4 m worden aangetoond maar liep verder in het oostprofiel.¹⁸ Een dwarsmuur verdeelde dit achterhuis in twee delen.¹⁹ In het aan Polstraatzijde gelegen deel van het achterhuis werd een grote ronde beerput met een diameter van ongeveer 3 m aangetroffen. Deze beerput bestond uit een ronde bakstenen mantel van rode baksteen met formaten tussen 28,5 x 13,5 x 7 cm en 29 x 15 x 7 cm (voor de inhoud van de put, zie bijlage A).²⁰ De bakstenen waren gestapeld en tussen de voegen bevond zich als bindmiddel alleen lemig zand. Hierdoor kon de vochtige component van de beer weglopen en was de beerput dus minder snel vol.

Figuur 16: Keramiek afkomstig uit de ronde beerput

Op drie plaatsen waren de aanzetten van de kruisribben die de koepel van de beerput ondersteunden nog aanwezig.²¹ De aanzet van de koepel en de kruisribben waren wel doormiddel van mortel aan elkaar bevestigd. In de noordwand van de beerput was een reparatie zichtbaar. Op een zeker moment is een deel van de mantel naar binnen gezakt. Achter de naar voren gezakte mantel is een nieuwe buitenmantel gemetseld die de koepel ging dragen.²² Het grootste deel van de beerput was gevuld met baksteenpuin en mortel zonder vondsten. De beerput dan ook steeds machinaal met het vlak mee verdiept. Op deze wijze kon de beerput tot in vlak 6 worden gevolgd. Tussen ongeveer 5,26 en 4,76 m + NAP bevond zich een beerlaag met een grote hoeveelheid vondstmateriaal die te dateren was tussen 1675 en 1706. De beerput kon niet veilig tot de bodem worden uitgegraven. Daarom zijn een zandpakket en een tweede beerlaag achtergebleven voor het definitief onderzoek.

Het zuidelijke perceel

Figuur 17: Plattegrond van de beerkelder en de drie opvolgende beerkuilen

In vlak 5 waren een aantal beerkuilen aanwezig die werden oversneden door een rechthoekige beerkelder.²³ Bij nadere bestudering blijkt dat de beerkuil vermoedelijk drie keer opnieuw is aangelegd. Er is sprake van drie beerpakketten met elk een eigen opvullingslaag. Alleen de eerste beerkuil gaat mogelijk aan de beerput vooraf de twee latere kuilen oversnijden de beerput. Mogelijk zijn de tweede beerkuil en de beerkelder gelijktijdig. Op een zeker moment is de oostelijke muur van de beerkelder ingestort waarna de nog vloeibare beer door in dit gat gestroomd is. De vondsten zijn per laag verzameld en op basis van de stratigrafie aan één van de zes fasen toegewezen.

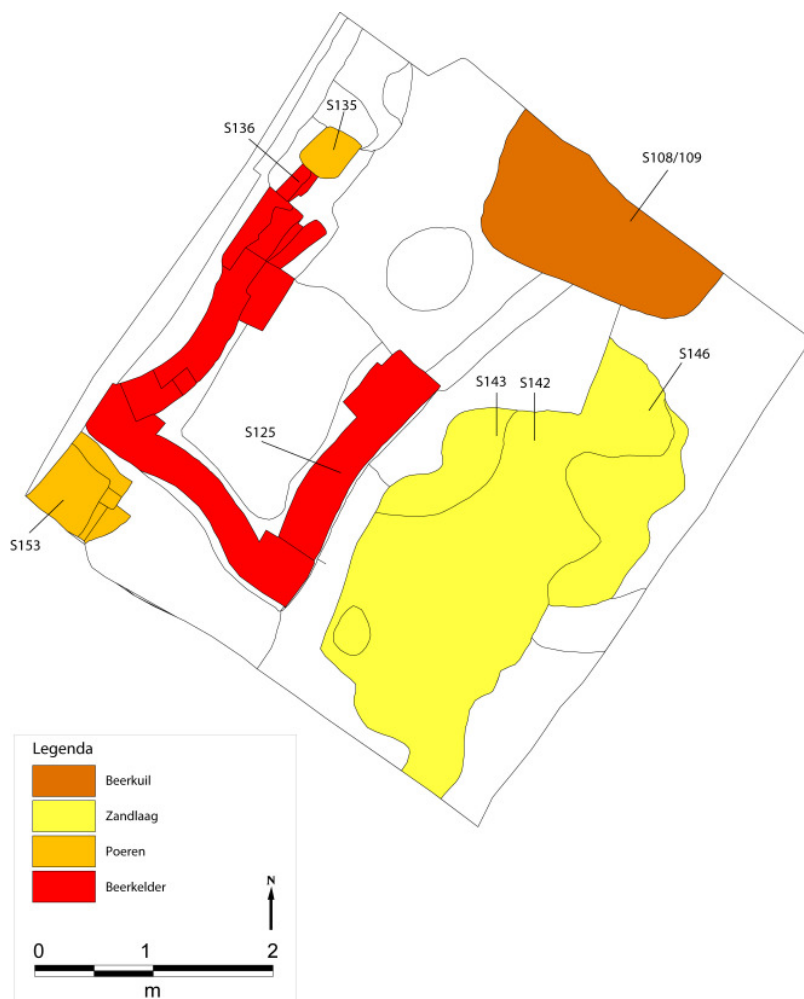
Figuur 18: Het met de hand uitgraven van de beerkelder

De beerkelder was ongeveer 2,4 m bij 2,4 m groot.²⁴ De bovenzijde van de muur van rode baksteen lag op ongeveer 7,70 + NAP, de onderzijde lag op 4,80 m + NAP. De beerput had enkelsteens muren van rode baksteen. De muren waren onder invloed van de gronddruk sterk naar binnen gedrukt. Vanaf het vijfde vlak was de oorspronkelijke vorm van de beerput goed te herkennen. De beerput had drie rechte zijden met op alle vier de hoeken een soort bredere dammetjes. Aan de noordoostzijde liep de zijmuur van de beerput nog 0,6 m door. Vanuit deze noordwest hoek liep de oostmuur van de beerput naar de zuidoosthoek van de beerput waardoor een schuine zijde ontstond. De vulling van de beerput kende grofweg drie lagen. Onderin de beerput bevond zich een ongeveer 0,4 m dikke laag beer. De bevatte verreweg het meeste vondstmateriaal. Op basis van de keramiek is deze gebruiksfase in de 14de eeuw te dateren. Opvallend was de grote hoeveelheid kattenschedels in deze laag. Mogelijk zijn hier katten tot bont verwerkt.

Figuur 19: Uit de beerlaag kwamen enige tientallen kattenschedels

Op de beerlaag bevond zich een pakket los zand en puin met een dikte van ongeveer 0,5 m. Op basis van de keramiek is deze sloop te dateren in de 15de eeuw. Vermoedelijk gaat het hier om de sloophorizont van de beerput. Hierop ligt een dik pakket donkergruis zand dat naast puin ook veel botmateriaal bevat.

Figuur 20: De sporen in vlak 4

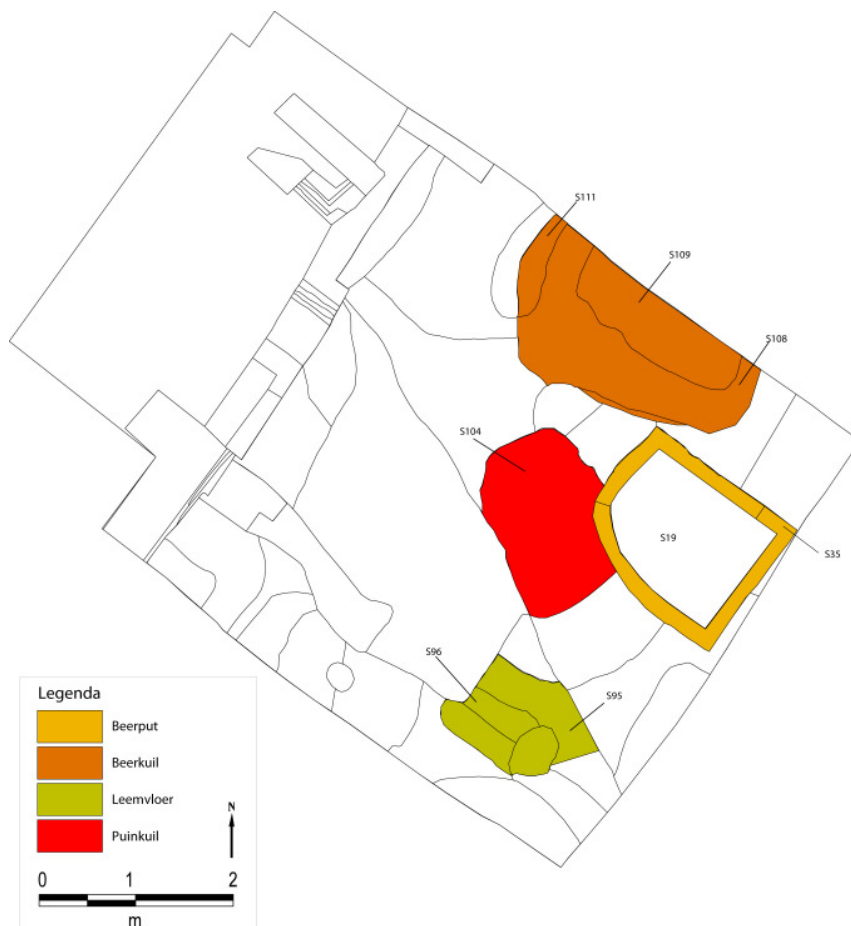
In vlak 4 waren een aantal muurfragmenten herkenbaar die mogelijk de fundering vormden van een gebouw met een licht houtskelet. Al deze sporen liggen op de perceelsgrens en zijn waarschijnlijk intact gebleven omdat er tegen de zijgevel van de burenen geen grote kuilen en beerputten werden gegraven. Tussen de beerkelder en het westprofiel lag een bakstenen poer.²⁵ Deze was 0,7 m breed en 0,7 m lang en gemaakt van rode baksteen. Ten oosten van de kelder lag een natuursteen veldkei.²⁶ Deze is exact vlak neergelegd en het is dan ook waarschijnlijk dat de kei als poer onder een houten paal heeft gefunctioneerd. Ten zuiden van de beerkelder lag in het vlak een maximaal 0,1 m dikke zandlaag die een ouder ophogingspakket afdekte.²⁷ Vermoedelijk ging het hier om een bouwhorizont want als vloerlaag was het zeer losse zandpakket niet geschikt. Verder werd het vlak gedomineerd door een tweetal grote kuilen. De oudste was de jongste fase van de hierboven genoemde drie opvolgende beerkuilen die op basis van de keramiek na 1350 is te dateren.²⁸ Deze beerkuil werd vervolgens doorsneden door een jongere beerkuil ingegraven vanaf ongeveer 7,90 m + NAP.²⁹ In vlak 4 was de ongeveer 0,3 m dikke beerlaag te herkennen in de andere vlakken alleen de opvulling van zand en puin. De beerkuil

had een diameter van ongeveer 2,6 m maar stak voor een deel in het oost profiel. Op basis van de vondsten uit de beerlaag is de gebruiksperiode van de beerkuil te dateren in het tweede kwart van de 15de eeuw. De vulling dateert vermoedelijk uit dezelfde periode.

Figuur 21: Op de voorgrond van de foto is het pakket geel zand te zien

In het derde vlak zijn naast de hierboven beschreven beerkuil en de oudere beerkuil hieronder nog een aantal kuilen te herkennen.

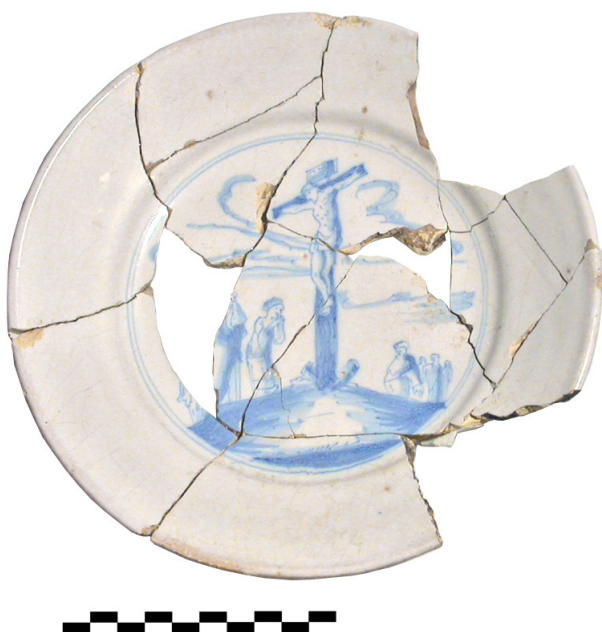

Figuur 22: Sporen in werkput 1, vlak 3

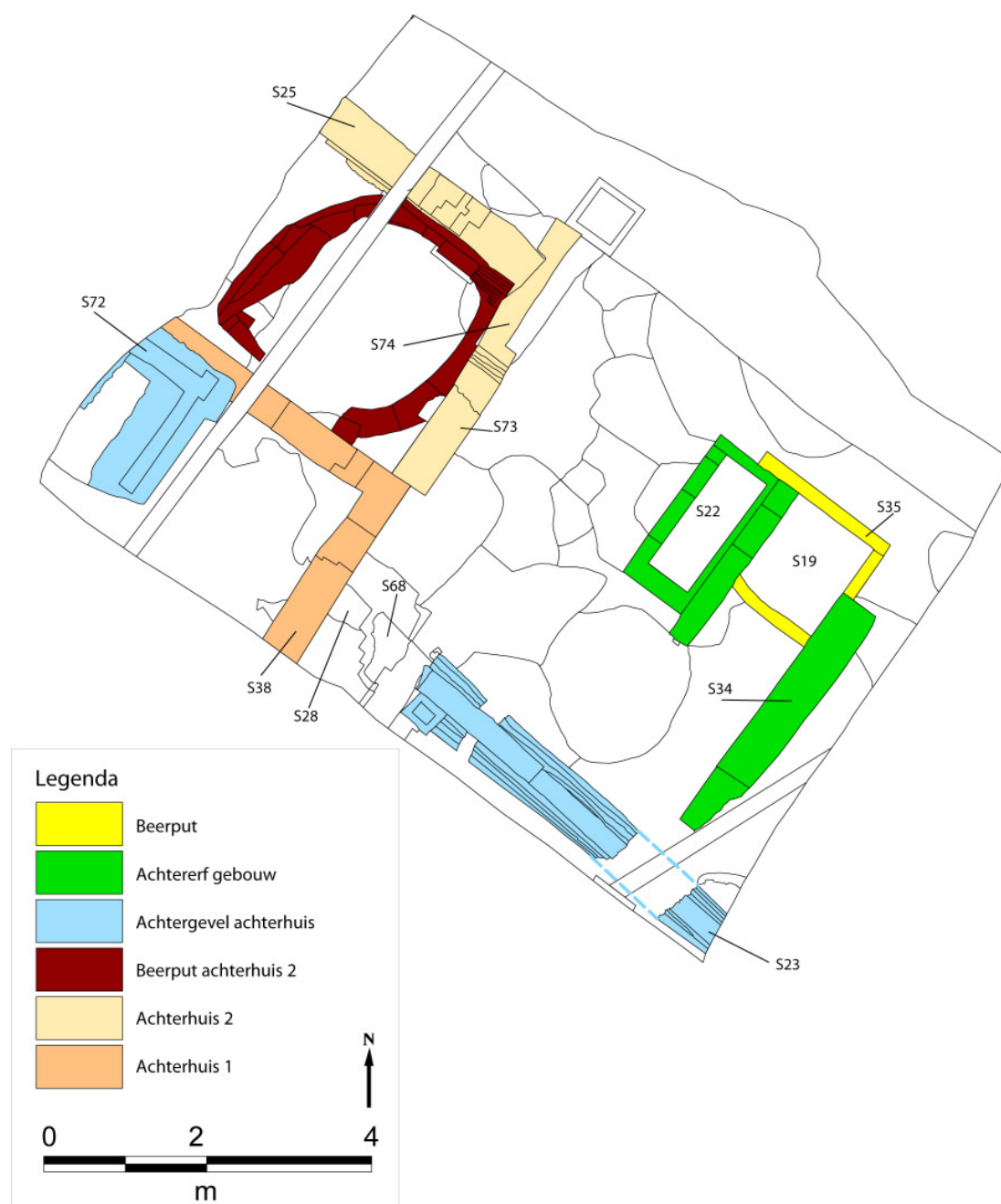
Figuur 23: In de beerput werden twee kanonskogels aangetroffen

Ten zuiden van de jongste beerkuil lag een puinkuil met een diameter van 1,8 m die naast puin ook keramiek bevatte en in de eerste helft van de 16de eeuw te dateren is.³⁰ De puinkuil werd oversneden door een beerput van ongeveer 1,8 m bij 1,6 m gemetseld van rode baksteen.³¹ De bakstenen varieerden in formaat van 26 x 13 x 6 cm tot 27 x 13 x 6 cm en zijn mogelijk hergebruikt. Tussen de stenen bevonden zich veel zogenaamde kozijnstenen. De beerput had twee rechte en een afgeronde zijde. Het grootste deel van de beerput was gevuld met baksteenpuin en mortel. Tussen het puin bevonden zich ook enkele ijzeren kanonskogels. Mogelijk zijn deze ergens tijdens de Tachtigjarige Oorlog op de stad afgeschoten. Onder in de beerput bevond zich nog een dunne beerlaag. In deze beerlaag bevonden zich veel fragmenten keramiek en glas. Opvallend was het bijna volledig ontbreken van keukenwaar. Op basis van de keramiek is de gebruiksfase van de beerput tussen 1675 en 1700 te dateren. In de zuidwesthoek van het derde vlak lag een leemvloertje met een lengte van 1,4 m en een breedte van 1 m zonder duidelijke functie.³²

Figuur 24: Faience bord met de kruisiging van Jezus bedoeld als sierstuk

In vlak 1 waren de resten van de meest recente bebouwing op het op perceel te zien. Over de afgeronde beerput uit vlak 3 lagen de funderingsresten van een klein bijgebouwtje. Dit gebouwtje had een ondiepe fundering waarvan nog slechts enkele lagen baksteen over waren.³³ De beide muren waren van hergebruikt laatmiddeleeuwse baksteen. De ondiepe fundering wijst op een licht vermoedelijk vrij laag gebouw. Tegen de westelijke muur lag een soort bak of keldertje met een lengte van 4 m en een breedte van 2 m. Aan de westzijde van de werkput parallel aan het profiel liep een muur. In de fundering is Portlandcement verwerkt op basis waarvan het gebouw na het einde van de 19de eeuw gedateerd moet worden. Ook enkele scherven die onder de muur werden aangetroffen wijzen op een datering aan het eind van de 18de of de 19 eeuw.

Figuur 25: De muurresten in vlak 1

Werkput 2: Op de achterzijde van de erven aan Polstraat en Assenstraat

Werkput 2 ligt eveneens op de grens van twee percelen uit 1832. De westzijde van de werkput ligt op perceel E 1376 aan de Polstraat. Dit perceel was in 1832 eigendom van de erfgenamen van Zeger en Johan Lichtenbree. Het betrof een erf met een huis, een tuin en een stal. De oostzijde van de werkput maakte deel uit van kadastraal perceel E 1378 aan de Assenstraat. Het was eigendom van advocaat Thomas Willem van Marle, van de bekende burgemeestersfamilie, en bestond uit een erf met huis en tuin. Hoe ver deze verdeling teruggaat is onduidelijk. Opvallend is de aanwezigheid van enkele muren op de perceelgrens. Deze muur dateert in geen geval voor de 15de eeuw. Geen van de andere kuilen uit de late Middeleeuwen oversnijdt de perceelgrens. Op basis hiervan kunnen echter gezien de geringe oppervlakte van de werkput geen conclusies worden getrokken.

Het westelijke perceel (E 1376)

Figuur 26: De sporen in werkput 2, vlak 2

In het derde vlak werden op dit perceel vooral ophogingslagen te herkennen zonder veel ingrijpende activiteiten. In het tweede vlak veranderde dit beeld. Tegen het westprofiel lagen twee puinkuilen. De eerste puinkuil was 0,8 m breed, in ieder geval 1,8 m lang en slechts enkele decimeters diep.³⁴ Op basis van de vondsten is de kuil in het tweede of derde kwart van de 15de eeuw te dateren.³⁵ De tweede kuil was 1,2 m breed en in ieder geval 1,4 m lang.³⁶ Uit deze kuil komen ook vondsten die in het derde kwart van de 15de eeuw te dateren zijn.³⁷ Ten oosten van deze kuilen was een ovale vlek leem te zien.³⁸ Het zou kunnen gaan om het restant van een leemvloer, een haardje of een vloertje onder een houten balk. Uit de coupe bleek dat dit spoor slechts enige decimeters diep was.

Figuur 27: De aanleg van het eerste vlak in werkput 2.

De basis van het eerste vlak werd gevormd door een pakket bruine en bruingrijze lagen.³⁹ Aan de zuidzijde van de werkput lag de ongeveer 3,5 m brede insteek van de parkeerkelder van het stads kantoor. Ten noorden daarvan waren de sporen nog intact. In het vlak waren twee muren te herkennen. De oudste muur liep ongeveer midden door de put vanuit het noordprofiel naar het zuiden.⁴⁰ Aan de zuidzijde was de muur verstoord door de insteek van de parkeerkelder. De muur is gemetseld van rode bakstenen in mortel. Het formaat van de bakstenen loopt uiteen van 25 x 11,5 x 4,5 cm tot 25 x 13 x 5,5 cm. Het lijkt te gaan om primair gebruikte stenen en niet om hergebruikt materiaal. Over de functie van de muur is weinig te zeggen omdat er geen tegenhanger of muur uit dezelfde periode aanwijsbaar is. Het muurfragment was nog ongeveer 0,6 m hoog. De muur markeert de plaats waar de kadastrale grens tussen de percelen aan de Assenstraat en de Polstraat ligt. Misschien is sprake van een soort tuinmuur of een klein bijgebouwtje aan het uiteinde van de tuin. Deze kleine bijgebouwtjes zijn op de kadastrale kaart van 1832 op verschillende plaatsen langs de perceelgrenzen te herkennen. Haaks op deze muur lag een tweede muurfragment.⁴¹ Dit muurfragment liep van oost naar west en was nog ongeveer 3 m lang. Het was gebouwd van machinale bakstenen en gevoegd met mortel. Het muurfragment was nog slechts enkele lagen hoog en maakte waarschijnlijk deel uit van een 19de of 20ste eeuwse bijgebouw op een van de achtererven. Een fragment van een rollaag ongeveer 1,5 m ten zuiden van de muur maakte mogelijk deel uit van hetzelfde gebouw.⁴² Vermoedelijk ging het om de onderste trede van een keldertrapje.

Figuur 28: De sporen in het eerste vlak van werkput 2.

In het vlak waren naast de muren enkele kuilen te herkennen. De eerste kuil was min of meer rond en had een diameter van ongeveer 1 m. De vulling bestond uit bruin zand met gele vlekken, iets mortel en baksteen. Op basis van de vondsten is de kuil te dateren in de 18de eeuw.⁴³ Vlak daarnaast lag een klein kuiltje met een doorsnede van ongeveer 0,3 m, dat gevuld was met verbrande leem. Op basis van de keramiek kan deze kuil in de 16de eeuw gedateerd worden. Nog iets verder naar het oosten was in het vlak een dagzomende ophogingslaag te herkennen die veel hoornpitten bevatte.⁴⁴ De vondst van hoornpitten wijst op de aanwezigheid van leerlooiers of hoornbewerker in de omgeving. De huiden werden met de hoorns aangeleverd aan de looier. Daarna ging de hoorn naar de hoornbewerker.⁴⁵

Figuur 29: Het eerste vlak in werkput 2.

Het oostelijke perceel (E 1378)

Op het oostelijke perceel waren in het derde vlak drie beerkuilen te herkennen. De eerste kuil lag half in het noordprofiel en had een breedte van ongeveer 1 m, de lengte van de kuil was niet te bepalen. Omdat de kuil zich in een stuk van de vertanding van het profiel bevond, kon de diepte niet worden bepaald. Ook is er dus geen materiaal uit de kuil verzameld. De tweede beerkuil was te vinden in het midden van het oostprofiel en had een lengte van 2 m en een breedte 1,4 m.⁴⁶ De vulling van de minimaal 0,8 m diepe kuil viel uiteen in vier lagen. De onderste laag bestond uit bruin zand met naast baksteen en mortel opvallend veel mosselen. Daarop lag een bruine laag die naast puin opvallend veel as bevat. De derde laag had dezelfde samenstelling maar zonder de as. De vierde laag bestond uit grijs zand met weinig puin.⁴⁷ De vulling van de kuil dateert waarschijnlijk uit de 15de eeuw. De derde beerkuil bevond zich eveneens in het oostprofiel maar iets verder naar het zuiden.⁴⁸ Deze kuil had in het tweede vlak een diameter van ongeveer 2 m en was min of meer rond met een diepte van ongeveer 1,25 m. Ook in deze kuil waren meerdere lagen te onderscheiden. De onderste laag bestond uit bruingrijs vrijwel puinloos zand. De tweede laag bestond vooral uit baksteenpuin en mortel. Hierop lag een pakket van enkele lagen die naast donkergrijsbruin zand ook veel baksteen en mortel bevatten. De bovenste laag was tenslotte samengesteld uit donkergrijsbruin zand met weinig puin.⁴⁹ De vulling dateert rond 1450.

Figuur 30: De sporen in werkput 2, vlak 3

Tegen de perceelsgrens bevond zich een grote puinkuil, die rechthoekig van vorm was en afgeronde hoeken had.⁵⁰ De kuil bezat een breedte van 2 m en een minimale lengte van 3,8 m. Tussen het puin zijn verschillende scherven gevonden op basis waarvan de vulling in het midden van de 15de eeuw kan worden gedateerd.⁵¹ De kuil die in het noordprofiel te herkennen was, had een diepte van ongeveer 1 m. De kuil bevatte vooral sloopafval. Het gaat dan vooral om baksteen fragmenten waaronder veel bijgekapte bakstenen. In de meeste gevallen werd duidelijk dat het ging om mislukte fragmenten van een raamtracering. De vondst van een aantal tufsteenfragmenten, waaronder eveneens een onderdeel van een raam, doet vermoeden dat het gaat om het afval van het vervangen van tufstenen door bakstenen vensters. Gezien de ligging van de kuil gaat het hier vermoedelijk om een aan de Assenstraat gelegen huis.

Figuur 31: Fragment van een tufstenen raam uit de puinkuil

Door deze puinkuil is later een onregelmatige kuil gegraven met een vulling van bruin zand. Onderin de kuil bevond zich een depositie van een rund in anatomisch verband. Het runderskelet is in anatomisch verband begraven wat er op wijst dat we met een ziek dier te maken hebben. Dit is midden in de stad wel opmerkelijk. Klaarblijkelijk was op deze plaats in de 15de eeuw voldoende ruimte om vee te houden. Dit betekent niet automatisch dat er sprake was van weidegrond. Binnen de stad bevonden zich tientallen stadsboerderijen. In de zomer en stad stond het vee op de stadsweiden in de winter stond het op stal. In het tweede vlak was naast de twee meest zuidelijke beerkuilen uit vlak 3 alleen een grote afvalkuil te herkennen. Deze lag ongeveer één vlak lager op dezelfde plaats als de kuil met het runderskelet maar maakte met zekerheid geen deel uit van dezelfde kuil. De kuil is ongeveer 1 m breed en minimaal 3 m lang. De kuil bevat bruin zand, baksteen en mortel.

Figuur 32: Het skelet van een rund

Ten oosten van de onder het westelijke perceel beschreven bakstenen muur waren in het eerste vlak twee grote langwerpige kuilen te herkennen zonder duidelijke functie. De eerste kuil had een rood bruine kleur van verbrand zand en was ongeveer 1 m breed en 2 m lang.⁵² De kuil had rechte wanden en een maximale diepte van ongeveer 0,4 m. De kuil bevatte geen vondstmateriaal en is dan ook niet nauwkeurig te dateren. De tweede baan lag ongeveer 0,3 m naar het noorden en had ongeveer dezelfde maten. Wel had de kuil meer afgeronde zijden en een maximale diepte van 0,3 m. Ook had deze kuil een lichtbruine in plaats van roodbruine kleur. Aan de oostzijde van de werkput lag een grote vierkante verstoring gevuld met geel zand. Mogelijk heeft hier de fundering van een zuil onder een van de daken van Drukkerij Salland op gerust. Dit zandpakket reikte echter niet dieper dan ongeveer 1 m onder maaiveld.

5 Materiële cultuur

5.1 Keramiek

Het grootste deel van de vondsten uit de periode tussen 800 en 1250 bestaat uit scherven keramiek. Vooral de diepe afvalkuilen en de ophogingspakketten bevatten grote hoeveelheden materiaal. Vrijwel alle groepen, die normaal gesproken bij archeologisch onderzoek in de Deventer binnenstad worden aangetroffen, zijn vertegenwoordigd. Omdat op dit moment nog niet alle vondsten zijn verwerkt, kunnen nog geen uitspraken worden gedaan over de betekenis van de samenstelling van het complex in de Deventer context.

De keramiek uit de periode na 1250 is voornamelijk afkomstig uit afvalcontexten, zoals beerkuilen, beerputten en afvalkuilen. Vooral uit de twee beerputten uit werkput 1 is een grote hoeveelheid materiaal afkomstig. De verwachting is dat zich in deze zone langs de Polstraat nog meer van dergelijke rijke beerputten en afvalkuilen

bevinden. In werkput 2 werden geen beerputten aangetroffen, maar wel verschillende afvalkuilen met zeer veel vondstmateriaal, waaronder veel keramiek.

Figuur 33: Kommetje afkomstig uit de ronde beerput in werkput 1

5.2 Glas

Uit de periode tussen 800 en 1250 zijn geen glasvondsten aangetroffen. Dit is echter kenmerkend voor de gehele binnenstad in deze periode, waarin archeologische glasvondsten uiterst schaars zijn. Uit de periode na 1250 is wel glas gevonden. Het overgrote deel hiervan is afkomstig uit afvalkuilen en beerputten en dateert tussen de 16de en de 18de eeuw. Vooral onder de vondsten uit de beerputten bevinden zich bijzondere exemplaren, die duiden op welstand van hun gebruikers.

Figuur 34: Een glazen medicijnflesje uit de 17de eeuw

5.3 Metaal

Onder de metaalvondsten bevinden zich een aantal munten, waaronder twee Romeinse exemplaren. Daarnaast is een aantal muntgewichten aangetroffen. Uit werkput 1 is een loden plak afkomstig, waarop twee op muntbeeltenissen gelijkende afbeeldingen zijn geslagen (fig. 36). Mogelijk gaat het om een proefslag van een muntmeester. Voorlopig wordt dit exemplaar in de 11de eeuw gedateerd. Daarmee is het een van de weinige en zeker de vroegste bewijzen voor de daadwerkelijke aanwezigheid van een muntatelier in Deventer. Doordat bij het onderzoek

systematisch gebruik is gemaakt van een metaaldetector bestaat er een vrij betrouwbaar beeld van de hoeveelheid metaalvondsten. Veel vondsten, waaronder het grootste deel van de munten, zijn afkomstig uit de ophogingspakketten en de beerputten.

Figuur 35: Een reiskandelaar

Deze vondsten zijn erg gevarieerd en omvatten onder andere gespen, mesheften, lakstempels, een kandelaar, een tweetal kanonskogels en ijzeren gereedschappen, zoals een schep. Daarnaast zijn er enkele specifieke contexten met speciale vondsten. Uit de twee afvalkuilen uit werkput 2 (zie paragraaf 4.4) is bijvoorbeeld een grote hoeveelheid bronzen of koperen spelden afkomstig. Hoewel het grootste deel van de metaalvondsten in redelijke goede staat verkeert, is een goede conservering van de objecten essentieel om aanwezige corrosie te verwijderen en verdere achteruitgang tegen te gaan.

Figuur 36: Loodslab met daarop twee proefslagen voor een munt

5.4 Metaalproductieafval en grondstoffen

Voorname lijk in werkput 2 en dan vooral in de directe omgeving van de ijzeroven zijn diverse fragmenten van ijzerslakken aangetroffen. De aard van deze slakken is op dit moment niet duidelijk, evenals uit welk stadium in het productieproces zij afkomstig zijn.

5.5 Houten artefacten en bouwmaterialen

Het onderzoek heeft geen houten artefacten opgeleverd. Vooral in werkput 1 werden echter wel elementen van houten constructies aangetroffen, zoals dunne balken en planken. Hoewel de kwaliteit van de houtresten wisselde, zijn een aantal exemplaren waarschijnlijk geschikt voor dendrochronologisch onderzoek. Waarschijnlijk als gevolg van een relatief recente daling van de grondwaterspiegel zijn echter vrijwel alle houtresten in meer of mindere mate beschimmeld. Daarom is een goede conservering van houtvondsten essentieel.

Figuur 37: Al het aangetroffen hout was sterk aangetast door schimmel

5.6 Leer

Leervondsten zijn tijdens het onderzoek niet aangetroffen. Met name in beerputten en waterputten zijn de conserveringsomstandigheden echter zodanig gunstig, dat bij een vervolgonderzoek naar verwachting wel rekening dient te worden gehouden met de aanwezigheid van leerresten in deze speciale contexten.

5.7 Bewerkt natuursteen

Figuur 38: Zandstenen blok gebruikt voor het slijpen van messen of bijlen

De vondsten van bewerkt natuursteen bestaan onder andere uit enkele fragmenten van slijp- en wetstenen. Brokstukken van tefriet (poreus basaltlava) zijn afkomstig van handmolens, waarmee de huisvoorraad graan werd gemalen.

Figuur 39: Leiste met de afbeelding van een franse lelie

5.8 Weefgewichten en netverzwaringsen

Bij het proefonderzoek werd een netverzwinging aangetroffen van baksteenaardewerk. Deze netverzwinging bezaten min of meer de vorm van een

gelijkbenige driehoek, met een doorboring aan de bovenzijde. Bij het bakproces is deze echter zo versinterd, dat de vorm enigszins is kromgetrokken.

Figuur 40: Een te hard gebakken netverzwaring

5.9 Onbewerkt natuursteen en bijzondere bakstenen

De vondsten van onbewerkt natuursteen bestaan uit brokken tufsteen, die waarschijnlijk het bouwafval vormen van tufsteen, dat in de directe omgeving van werkput 1 en 2 is toegepast als bouw materiaal. Deze tufstenen werden in eerste instantie aangevoerd vanuit oude Romeinse legerplaatsen en steden als Xanten. In de loop van de 12de eeuw nam de vraag naar tufsteen als bouw materiaal toe en werd ook veel tufsteen rechtstreeks uit de herkomstgebieden in de Eifel bij Andernach (Meurin) aangevoerd.

Figuur 41: Fragmenten van de mislukte raamtracering van een kruisvenster

Naast de gewone bakstenen zijn ook enkele meer zeldzame vormen aangetroffen. Een van deze vondsten betreft een driehoekige steen. Vermoedelijk is het een geveltopsteen. In werkput 2 werd een puinkuil aangetroffen met daarin een groot aantal bewerkte bakstenen. Van de hoeken van deze stenen waren stukken afgekapt, zodat zij een min of meer ruitvormig werden. Deze stenen werden over het algemeen toegepast in de traceringen van kruisvensters. De exemplaren die in deze kuil werden aangetroffen zijn voor het grootste deel tijdens dit bewerkingsproces gebroken of hadden niet geheel de gewenste vorm. Daarmee gaat het vrijwel zeker om het afval van een verbouwing van één van de panden aan de Assenstraat, waarbij kruisvensters zijn geplaatst.

Uit werkput 1 is een dover of deksel van baksteenaardewerk afkomstig.

5.10 Onbewerkt botmateriaal

Uit de beerputten in werkput 1 en de afvalkuilen S358 en S362 in werkput 2 zijn de belangrijkste complexen van onbewerkt botmateriaal afkomstig. Het gaat om grote hoeveelheden consumptieafval. Daarmee geeft dit botmateriaal een goed beeld van de eetgewoonten en het dieet van de middeleeuwse bewoners van het onderzoeksgebied. Onder de dieren die gegeten werden, bevinden zich in ieder geval runderen, varkens, kippen en diverse andere vogelsoorten. Daarnaast bevinden zich in het afval visresten van de kabeljauw en de haring. Het onderzoek naar dit soort botcomplexen is echter specialistisch van aard en dient nog te worden uitgevoerd. In de vierkante beerput in werkput 1 werden naast het consumptieafval een groot aantal van minstens 14 kattenskeletten aangetroffen. Deze katten werden waarschijnlijk niet gegeten. Dode katten werden regelmatig in beerputten geworpen om een rottingsproces op gang te brengen, waardoor de beer op natuurlijke wijze werd afgebroken. Het grote aantal katten in deze beerput moet echter een andere reden hebben, mogelijk speelden zij een rol in de productie van kattenbont. Tenslotte zijn oesters, mosselen en alikruiken gevonden.

Figuur 42: Hoornpitten wijzen op de aanwezigheid van leerlooiers of hoornbewerkers

5.11 Objecten van gewei, been en ivoor

In werkput 2 werden direct naast de ijzeroven de resten van twee samengestelde kammen van been en gewei gevonden uit de 10de of 11de eeuw. Deze kammen

bestaan uit getande plaatjes van gewei, die bijeen worden gehouden door twee zijplaten van been, aan elkaar geklonken met bronzen of ijzeren nageltjes. Deze zijplaten zijn vaak versierd. Het meest complete exemplaar van het Burseplein heeft een versiering van puntcirkels en geometrische zaaglijnen (fig. 43).

Figuur 43: Benen kam met puntcirkel versiering

Eveneens uit werkput 2 is een klein fragment van een dun, cilindrisch fragment versierd bot afkomstig. Mogelijk gaat het hier om een fragment van een haarnaald of iets degelijks. Een soortgelijk fragment werd ook in werkput 1 aangetroffen. Uit een middeleeuws spoor komt een klein object van walrusivoor. De bovenzijde is symmetrisch en horizontaal ingekerfd, de onderzijde ontbreekt. Mogelijk gaat het hier om een schaakstuk (loper?).

Figuur 44: Fragment van een versierd voorwerp van been

5.12 Zaden

De beerputten en beerkuilen, die tijdens het proefonderzoek werden opgegraven, waren tamelijk droog en daarom ongeschikt voor de conservering van zaden en ander botanisch materiaal. Hierbij moet worden opgemerkt dat de onderste lagen van de ronde beerput in werkput 1 niet zijn onderzocht. Daarmee is onbekend tot hoe diep deze beerput reikt. Naar verwachting zijn de conserveringsomstandigheden onder invloed van het grondwater op grotere diepte (onder ca 4 m + NAP) gunstiger voor de conservering van zaden. Daarom moet in het geval van de diepere beerputten wel degelijk rekening gehouden worden met de aanwezigheid van zaden en ander botanisch materiaal.

6 Historische bronnen

De historische bronnen zijn uitgewerkt voorafgaand aan het veldonderzoek. De resultaten van dit bureauonderzoek zijn te vinden in de rapportage uit 2006. (Vermeulen & Mittendorff, 2006)

7. Conclusies

7.1 Waardering en Selectie

In welke mate zijn de verschillende delen van het plangebied verstoord?

Alleen ter plaatse van het stads kantoor is het bodemarchief volledig verstoord. Onder de schouwburg en de andere gebouwen zijn nog delen van het bodemarchief intact. De onbebouwde delen van het Burseplein kennen vanaf net onder het maaiveld een goede kwaliteit.

Welke archeologische sporen werden in het verleden binnen en in de directe omgeving van het plangebied aangetoond en wat betekenen deze waarnemingen voor de te verwachten archeologische resten binnen het plangebied?

Deze vraag is beantwoord bij het bureauonderzoek. (Vermeulen & Mittendorff, 2006)

Kan op basis van de diverse waarnemingen een voorspelling gedaan worden over de vroeg-middeleeuwse ruimtelijke structuur?

Deze vraag is beantwoord bij het bureauonderzoek. (Vermeulen & Mittendorff, 2006)

Welke laatmiddeleeuwse structuren kunnen worden verwacht binnen het onderzoeksgebied (bijv. gerelateerd aan stedelijke overheid)?

Deze vraag is beantwoord bij het bureauonderzoek. (Vermeulen & Mittendorff, 2006)

Wat betekenen de resultaten van vragen 1 en 2 voor de te volgen strategie bij het archeologische onderzoek op de stads kantoorlocatie en geven zij aanleiding voor specifiekere onderzoeksvragen dan in de Deventer onderzoeksagenda archeologie genoemd?

De strategie en de onderzoeksvragen zijn onderdeel van het Archeologisch plan van Aanpak (Bijlage C).

7.2 Natuurlijke omgeving en vroegste bewoning

Zijn er bewoningsfases vóór de Karolingische tijd (voor 800 na Chr.) aanwijsbaar?

Er zijn aanwijzingen aangetroffen voor aanwezigheid in het Mesolithicum, Neolithicum en de Bronstijd. Deze bestaan uit haardkuilen en een akkerlaag.

Hoe ziet de bodemopbouw onder de Middeleeuwse stad er hier uit?

Op het eerste gezicht ontbreekt het veronderstelde rivierduin en is alleen dekzand aanwezig.

7.3 Vroege Middeleeuwen (8ste-11de eeuw)

Zijn er resten aanwezig van bewoning uit de vroege middeleeuwen? Zo ja, wat was de aard, omvang, datering en samenstelling hiervan?

De aard van de sporen uit deze periode varieert van afvalkuilen tot resten van houten bijgebouwtjes. Voorlopig zijn deze sporen vanaf de tweede helft van de 9de eeuw te dateren. Voor een beschrijving van de omvang en de samenstelling van de sporen uit deze periode wordt verwezen naar paragraaf 4.3.

Is er een verschil aan te geven tussen de functie en status van dit gebied in vergelijking tot de andere bewoningskernen, zoals de zone in het Noordenbergkwartier en rond de Lebuïnuskerk?

Het proefonderzoek leverde te weinig gegevens op om deze vraag te kunnen beantwoorden. Deze vraag wordt vanzelfsprekend opgenomen in de vraagstellingen voor het definitieve onderzoek.

Hoe ziet de materiële cultuur eruit? Wijkt deze af van elders in Deventer. Is er sprake van langeafstandshandel en/of productie?

Op het eerste gezicht kunnen geen noemenswaardige afwijkingen in de materiële cultuur ten opzichte van andere vindplaatsen in Deventer worden aangetoond. Ook in dit geval echter geldt dat de hoeveelheid beschikbare gegevens van het proefonderzoek tamelijk gering is. Daarom dient ook deze vraagstelling te worden meegenomen in het definitieve onderzoek.

7.4 Late- en Postmiddeleeuwen (12-15de eeuw en 16-19de eeuw)

Kent dit gebied, net zoals de terreinen ten oosten van de Papenstraat een dikke zwarte akkerlaag? Zo nee, waarom niet?

Tijdens het proefonderzoek zijn in werkput 1 geen resten van een dergelijke zwarte akkerlaag aangetroffen. Vermoedelijk ligt de oorzaak hiervan in een continue en intensieve bebouwings- en bewoningsontwikkeling van het terrein. In werkput 2 bestaan echter wel aanwijzingen voor een minder intensief gebruik in de 12de en 13de eeuw.

Wanneer start de eerste bouw in harde bouwmaterialen als tufsteen, baksteen, etc?

Hoewel resten van tufsteen gebouwen niet zijn aangetroffen, dateren de oudste vondsten van tufsteenbrokken uit de tweede helft van de 11de eeuw. Op de achtererven werden uitsluitend resten van bakstenen achterhuizen aangetroffen.

Deze geven echter geen datering voor de hoofdgebouwen aan de straat. Vanwege de geringe hoeveelheid gegevens kan deze vraag op dit moment niet bevredigend worden beantwoord en dient te worden meegenomen in het definitieve onderzoek.

Hoe voltrekt zich de transitie van vroegmiddeleeuwse bewoning naar de postmiddeleeuwse stedelijke wooncultuur?

Omdat tijdens het proefonderzoek geen resten van de vroegmiddeleeuwse bewoning werden aangetroffen en geen resten van laatmiddeleeuwse hoofdgebouwen konden worden onderzocht, kan deze vraag op dit moment niet worden beantwoord en dient daarom te worden meegenomen in het definitieve onderzoek.

Zijn in het gebied ambachtelijke functies, kerkelijke functies, etc. aanwijsbaar?

Tijdens het proefonderzoek zijn resten aangetroffen van onder meer een ijzerbewerkingsoven. Daarnaast zijn aanwijzingen voor de activiteiten van een beenbewerker gevonden. Een beerput bevatte aanwijzingen voor mogelijke productie van kattenbont. De hoeveelheid gegevens van het proefonderzoek is echter dermate gering, dat op basis hiervan geen reconstructie van de verschillende functies binnen het gebied kan worden gemaakt. Deze vraagstelling dient daarom te worden meegenomen in het definitief onderzoek.

Zijn in het gebied nog resten van de Kameren bewoning en de hiermee samenhangende ambachtelijke processen aanwezig? Of ontbreekt deze bewoning in deze relatief rijke wijk volledig?

Tijdens het proefonderzoek zijn geen resten van *kameren* of daarmee samenhangende activiteiten aangetroffen. Omdat slechts een zeer klein deel van de achtererven werd onderzocht, kan deze vraag nog niet voor het gehele gebied worden beantwoord.

In hoeverre is de invloed van het stadsbestuur in de inrichting terug te vinden? Concentreerde het zich op de percelen die nu tot het stadskantoor behoren of zijn er ook verder op de achtererven percelen aan te wijzen.

Op basis van de beperkte gegevens van het proefonderzoek is deze vraag niet te beantwoorden. De vraag dient dan ook te worden meegenomen in het definitieve onderzoek,

8 Waardering & selectie

De gehele binnenstad van Deventer is conform de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumentenzorg (RACM) een gebied met zeer hoge verwachting. Ook op de gemeentelijke verwachtingskaart heeft het gebied de hoogste verwachting.

Naar aanleiding van het proefonderzoek kan op drie gronden het terrein worden beoordeeld:

1. Fysieke kwaliteit en conservering
2. Belevingswaarde
3. Inhoudelijke kwaliteit

8.1 Fysieke kwaliteit en conservering

Fysieke kwaliteit

Een van de doelen van het proefonderzoek was het vaststellen van de fysieke kwaliteit, dat wil zeggen wat de gaafheid en archeologische samenhang van de resten in de bodem is en hoe deze bewaard zijn gebleven. Hiervoor is het van belang eerst naar de directe omgeving van het terrein te kijken. Het hele zuidelijke deel van het Polstraatkwartier is in de afgelopen jaren verstoord bij nieuwbouw werkzaamheden. Ook in het noordelijke deel hebben ingrijpende werkzaamheden plaats gevonden. De uitbreidingen van de Drukkerij Salland zorgden ervoor dat een groot deel van het terrein bebouwd werd. Bij het proefonderzoek is gebleken dat de funderingen van de loodsen van de drukkerij slechts ondiep waren ingegraven en dus weinig verstoringen hebben veroorzaakt. De drukpersen werden echter wel zwaar gefundeerd en het ligt dan ook voor de hand dat de verstoring op deze plaatsen zwaarder is. Het bestaande stadskantoor op Burseplein 20 is voorzien van een parkeerkelder en op deze plaats zijn dan ook geen resten meer te verwachten. De toenmalige bouwkuip van het stadskantoor was niet breder dan enkele meters.

Op basis van het proefonderzoek valt te constateren dat de laatmiddeleeuwse vondstlaag vrijwel direct (30-50 cm) onder maaiveld begint. Muurwerk en andere sporen uit de periode 1450-1900 zijn gaaf aanwezig. De stratigrafische opbouw van lagen is onverstoord. Voor het hele terrein geldt dat de fysieke kwaliteit van de resten zeer goed tot uitstekend is. In de onderste vlakken van werkput 1 waren nog intacte houtresten aanwezig. Hierbij moet worden opgemerkt dat deze zwaar door schimmels waren aangetast. Vermoedelijk heeft er de afgelopen decennia een daling van het grondwater plaatsgevonden met deze snelle achteruitgang als gevolg.

Uit de primaire analyse kan worden vastgesteld dat de bewoningsperioden en gebruikperioden van het terrein, samen met het vondstmateriaal stratigrafisch goed zijn gescheiden. Daarmee is studie van de verschillende gebruiks- en bewoningsperioden mogelijk. Tussen de periode 800/850-1900 zijn geen hiaten aangetroffen in laagopbouw. De sporendichtheid is 100%, meer dan 95% van de aanwezige sporen is gaaf in de bodem aanwezig. De meeste *mobilia* (vondsten)

bevinden zich *in situ*, dat wil zeggen op de plaats waar de bewoners/gebruikers deze door processen hebben achtergelaten. Tussen de mobilia en de archeologische sporen bestaat een zeer sterke ruimtelijke relatie. De natuurlijke omgeving waarop de bewoning ligt is uiterst stabiel.

Conservering

De conservering van de vroeg- en laatmiddeleeuwse archeologische resten en voorwerpen in de binnenstad van Deventer is sterk afhankelijk van de bodem. Is deze bodem droog, zandig en zuurstofrijk, dan zijn botmateriaal, metalen, leer en textiel in zeer slechte conditie of geheel afwezig. Dit geldt bijvoorbeeld voor de zones langs de Smedenstraat en Bruynssteeeg. Deze liggen net iets hoger op het zandplateau waardoor deze resten goeddeels zijn vergaan. In de oeverzones is echter een relatief zuurstofarme en vochtige omgeving aanwezig. In beide onderzochte werkputten was geen leer, textiel en klein houtmateriaal meer aanwezig. Alleen in werkput 1 werd wat bouw hout in zeer slechte staat aangetroffen. Voor de hele vindplaats geldt dat zoölogische, botanische en andere organische resten, zowel verkoold als onverkoold in de ophogingslagen geheel niet of niet in goede conditie aanwezig zijn. Uitzondering vormen eventuele beerputten, waterputten en lager gelegen delen van het terrein zoals de veronderstelde gracht. Hier kunnen wel leer, hout en textielvondsten met een goede conservering worden aangetroffen.

8.2 Belevingswaarde

De hele Deventer binnenstad wordt beschouwd als een van de parels van de Hanzesteden langs de IJssel. Monumentaal gezien heeft het Bergkwartier hier de hoogste waarde, gevolgd door het kernwinkelgebied en de zone rond de Polstraat-Grote Kerkhof. Het Burseplein vormt in deze laatste zones een minder aantrekkelijke vlek. De belevingswaarde van de archeologische resten is op het terrein zelf gering. Alleen kenners zouden kunnen weten dat hier een belangrijk stuk bodemarchief verscholen ligt. De archeologische en historisch-topografische belevingswaarde is daarmee voor de locatie zelf vrij laag.

8.3 Inhoudelijke kwaliteit

De inhoudelijke archeologische kwaliteit dient voor een correcte beoordeling te worden opgedeeld in drie tijdvakken: de vroege middeleeuwen (700-1200), de late Middeleeuwen (1200-1500) en de moderne tijd (1500-1900).

Vroege Middeleeuwen (700-1200)

Voor de eerste fase, de vroege middeleeuwen (700-1200) neemt de handelsplaats Deventer een vooraanstaande positie in Nederland in. Het valt zelfs te stellen dat dergelijke plaatsen in Noordwest Europa zeldzaam tot zeer zeldzaam zijn. Nederzettingen met de omvang van Deventer in de periode 900-1100 zijn gering in aantal. Alleen plaatsen als Nijmegen, Keulen en mogelijk Antwerpen zijn in deze tijd groter van omvang. Gezien de positie binnen het interregionale handelnetwerk

(radius 300 km), de historische gegevens en de overgeleverde materiële cultuur functioneerde de nederzetting boven in de hiërarchie van handelsplaatsen. Elementen als keizerlijke- en bisschoppelijke rechten, het recht op tolheffing en muntslag, de aanwezigheid van een bisschop en een bisschoppelijk paleis (Palts) maken het tot een vooraanstaande plaats.

Binnen de eigen regio langs de IJssel kan Deventer als de belangrijkste vroegmiddeleeuwse plaats worden genoemd. Economisch, strategisch en kerkelijk neemt de nederzetting het voortouw. Alleen juridisch is Zutphen een evenknie te noemen. Andere plaatsen als Zwolle en Arnhem spelen in deze tijd een ondergeschikte rol.

Binnen de nederzetting neemt de IJsseloever vanaf de late 8ste eeuw een centrale rol in. De zone direct hieraan grenzend, mag voor het gebied van de Zandpoort tot en met de Molenstraat de belangrijkste van de nederzetting worden genoemd. Dit is het centrum van alle handels-, ambachtelijke- en woonfuncties. De boven geschetste problematiek geeft aan dat dit archeologisch grotendeels verstoorde maar ook gedeeltelijk zeer gave gebied een zeer hoge potentie heeft.

De potentie kan op landelijke en internationale schaal worden vastgesteld als zeer hoog. Leidend hiervoor is de Nationale Onderzoekagenda Archeologie (NOAA) van de RACM, de Nederlandse universiteiten en de Onderzoeksschool. Het vroegmiddeleeuwse Deventer valt hier binnen vier thema's; De vroege middeleeuwen in het rivierengebied, de Middeleeuwen in Overijssel/Gelderland, de steden en de maritieme archeologie. Voor de steden geldt dat de steden Nijmegen, Deventer, Tiel en Dordrecht chronologisch als riviersteden tot de belangrijkste behoren. Deventer vertegenwoordigt hierbij als enige de overgang van de vroegmiddeleeuwse handelsplaatsen, met voorop Dorestad (nu: Wijk bij Duurstede), naar de laatmiddeleeuwse verstedelijking, waartoe praktisch alle steden in Nederland behoren. Hiermee neemt Deventer een belangrijke en vooraanstaande plaats in.⁵³ Voor de vroege middeleeuwen is de transitie van het heidense naar het christelijke geloof belangrijk. Het gebied rond de IJssel werd in de periode rond 800-820 definitief onder Karolingisch gezag gebracht. Als missiecentrum is Deventer hierbij van essentieel belang. De vorming van de omwalde handelsplaats Deventer en alles binnen deze omwalling is zeldzaam in Nederland. De ontwikkelingscontinuïteit wordt beschouwd als de 'missing link' in het stadsvormingsproces en behoeft daarbij alle aandacht.⁵⁴ In de 9de tot en met 12de eeuw was Deventer één van de zeer weinige handelsplaatsen die met een koninklijke goedkeuring zich op de interregionale markt begaf.

Uit de Archeologiebalans van 2002 is gebleken dat voor de periodes Vroege Middeleeuwen (525-900) en de Late Middeleeuwen (900-1500) de onderzoeksgebieden als nauwelijks tot matig bekend staan en daarmee een zeer lage score hebben.⁵⁵ Dit geldt met name voor de periode 525-1200. Daarmee kan op landelijke schaal de vroege periode onder het te ontwikkelen terrein als van zeer hoge archeologische waarde worden gekenmerkt.

Late Middeleeuwen (1200-1500)

De samenhang tussen de vroegmiddeleeuwse archeologische lagen en de fases uit de latere middeleeuwen is groot. De archeologische scheidslijn in periodes is in de praktijk nogal arbitrair. Juist voor de periode 1150-1350 zijn er in de binnenstad van Deventer weinig gegevens bekend. De oorzaak hiervan is dat in deze tijd binnen de wal de nederzetting krimpt. In de periferie, de zones langs de Bagijnenstraat, Bruynssteeg, en de Overstraten (?) is te zien dat de bewoning langzaam verdwijnt om plaats te maken voor land- en tuinbouwgrond. Hier wordt een steeds maar groeiend esdek aangelegd. De bewoning concentreert zich op de IJsseloever. In het Polstraatkwartier stonden de grootste huizen en woonden de machtigste burgers van de stad. Geleidelijk concentreerde deze macht zich op deze locatie. In ieder geval vanaf de 14de eeuw is sprake van een stadhuis als symbool van deze stedelijke macht. Juist deze ontwikkelingen zijn van wezenlijk belang geweest voor de ontwikkeling van Deventer tot de stad die het vandaag de dag is. Voor de periode 1350-1500 zijn relatief gezien meer gegevens uit Deventer beschikbaar, zowel historisch als archeologisch. De bouw van huizen in baksteen komt in alle grotere Nederlandse steden voor. Daarmee scoort deze periode gemiddeld tot laag op landelijke schaal. Op lokaal en sublokaal niveau is echter een gebrek aan detailinformatie. Hoewel er veel is gesloopt en gebouwd in het Polstraatkwartier is het aantal degelijk uitgevoerde archeologische onderzoeken slechts zeer gering. Het aantal uitgewerkte onderzoeken ligt nog lager waarbij moet worden opgemerkt dat de nadruk hierbij veelal op de vroegste perioden lag. Er is nauwelijks systematisch onderzoek verricht naar de steenbouwfases uit deze tijd. Ook over de materiele cultuur in dit deel van de stad is weinig bekend. Daarmee scoort deze periode hoog op de lokale agenda.

De Moderne Tijd

Over de periode tussen 1500 en 1700, is historisch gezien een redelijke hoeveelheid informatie beschikbaar. Archeologisch is het gebied alleen op lokaal niveau tot regionaal niveau interessant. Het Polstraatkwartier vormt het hart van de stad Deventer. Hier woonden de regenten en zetelden het stadsbestuur. Welke weerslag deze aanwezigheid archeologisch had, is een belangrijke vraag. Tussen 1700 en 1900 voltrok zich een nieuw fenomeen. Industrialisering van de binnenstad en verdichting in de gebouwde omgeving. Door de opkomende industrie hebben arbeiders, ateliers en fabrieken ruimte nodig. Deze werd gezocht op de binnenterreinen. De vraag is of deze ontwikkeling ook in deze zone van de stad plaats vond. Mogelijk kenden de binnenterreinen hier een volledig andere invulling.

8.4 Conclusie Inhoudelijke kwaliteit

Inhoudelijke kwaliteit wordt gescoord op zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit.

Zeldzaamheid

De vindplaats aan het Burseplein mag bijzonder worden genoemd. In Deventer en binnen het Polstraatkwartier zijn geen vergelijkbare gave gebieden van deze omvang

met dergelijk resten bekend. Veel van deze gebieden zijn ongezien verdwenen. Enkele zijn systematisch onderzocht enkele andere onsystematisch. Dergelijke vindplaatsen en met name het deel van voor 1200, zijn in Nederland en Deventer slechts incidenteel bestudeerd. Het onderzoek naar deze vindplaats zal een grote kennislacune opvullen.

Informatiewaarde

De vindplaats is bijzonder in vergelijking met vindplaatsen binnen andere middeleeuwse steden. Voor Deventer vertegenwoordigt de locatie een specifiek en vrijwel onbekend deel van het bodemarchief. Onderzoek zal een grote bijdrage leveren aan de kennis van deze periode in het Polstraatkwartier, Deventer en vergelijkbare locaties in Nederland en Noordwest Europa. Het onderzoek past binnen vier thema's van de Nationale onderzoeksagenda.

Ensemblewaarde

De hele binnenstad van Deventer, binnen de 9de-eeuwse wal kan als een grote vindplaats worden beschouwd. Het terrein aan het Burseplein vormt hiervan een belangrijk onderdeel.

Representativiteit

De vindplaats is specifiek voor Deventer en kan voor de ontwikkelingsgeschiedenis van de *ports-of-trade* naar vroege stadsvorming van essentieel belang zijn. Daarmee neemt het in Nederland en het vaste land van Noordwest Europa een belangrijke plaats in. Voor de periodes na 1200 is de vindplaats eveneens representatief maar van minder belang.

9 Behoud in situ en ex situ

9.1 Behoud in Situ

Al hoewel de locatie van nationaal belang is, is er binnen het bouwplan geen mogelijkheid tot behoud in situ.

9.2 Behoud ex situ

Behoud ex situ, buiten de plaats zelf, wil zeggen dat het terrein of de archeologisch interessante delen hiervan worden opgegraven, gearchiveerd en gerapporteerd. Een bouwingreep kan pas plaats hebben wanneer zeker is dat een afdoende archeologisch onderzoek zal plaatsvinden.

Bouwen zonder verder onderzoek of zonder behoud is sterk af te raden. Tijdens het werk zullen vele archeologisch resten worden gevonden. Het dient te worden voorkomen om werkzaamheden te laten leiden door toepassing van de Monumentenwet door hogere overheden of individuen.

10. Literatuur

- Bartels, M.H., 1999. *Steden in scherven, Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle.
- Bartels, M.H., 2002. *Grote Kerkhof 1-Bourseplein-Polstraat Deventer (Standaard Archeologische Inventarisatie*, Deventer.
- Bitter, P., R. van Genabeek & C. van Rooijen, 2004. Steden, in: *Nationale onderzoeksagenda Archeologie 2*, 96-97.
- Clevis, H. & J. Kottman, 1989. *Weggegooid en teruggevonden, aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*, Kampen.
- Fokma, A., 2006. Archeobotanie, in: M.F.P. Dijkstra, J. de Koning & S. Lange: *Limmen – De Krocht, De opgraving van een middeleeuwse plattelandsnederzetting in Kennemerland*, Amsterdam, 62-88.
- Hallewas, D. P., 1981. *Overijsselse historische bijdragen*.
- Havers, G., 2006. Vijf eeuwen wonen aan de Smedenstraat, in: B. Vermeulen, G. Havers & H. Nalis: *Razende Mannen, Onrustige Vrouwen. Archeologisch en historisch onderzoek naar de vroegmiddeleeuwse nederzetting, een adellijke hofstede en het St. Elisabethsgasthuis te Deventer* (= Rapportages Archeologie Deventer 17), Deventer.
- Hermsen, I., 2007. *Een afdaling in het verdelen, archeologisch onderzoek van bewoningsresten uit de prehistorie en de Romeinse tijd op het terrein Colmschate-Skibaan (gemeente Deventer)*, Deventer.
- Lauwerier, R. & R. Lotte, 2002. *Archeologiebalans*, Amersfoort.
- Mittendorff, E.S., 2007. *Huizen van Heren, Archeologisch onderzoek naar het proces van verstedelijking en de vorming van een stedelijke elite in het Polstraatkwartier van Deventer*, Deventer.
- Ridderbos, K., 2001. *Voorlopige uitwerking van de keramiek uit twee beerputten van Polstraat 69-71, Deventer*.(=intern rapport Archeologie Deventer), Deventer.
- Rijk, P. de, 2006. Het slakmateriaal, in: M.F.P. Dijkstra, J. de Koning & S. Lange: *Limmen – De Krocht, De opgraving van een middeleeuwse plattelandsnederzetting in Kennemerland*, Amsterdam, 62-88.
- Spek, T., B. Groenewoudt & M. Groothedde, 2004. Oost Nederland, Middeleeuwen, in: *Nationale Onderzoeksagenda Archeologie 2*.
- Spitzers, Th. A., 1996. Nederzettingsontwikkeling van Deventer tot 1200, in: J.R.M. Magdelijns et al. (red.): *Het kapittel van Lebuinus in Deventer, Nalatenschap van een immuniteit in bodem, bebouwing en beschrijving*, Deventer, 88-103.

Vermeulen, B & E. Mittendorff, 2006. *Inventariserend Bureauonderzoek. Burseplein Stads Kantoor, Projectnummer 286* (=Intern rapport Archeologie Deventer), Deventer.

Vermeulen, B., M.H. Bartels & I. Hermsen, 2006. Archeologische Kroniek gemeente Deventer 01-07-2005 tot en met 30-6-2006 in: *Deventer Jaarboek 2006*, Deventer, 79-94.

Bijlage A:

Burseplein Stads Kantoor, Beerputonderzoek

Eerder beerputonderzoek in het Polstraatkwartier van Deventer

De beerputten, die zijn opgegraven voor 1980, zijn geen van allen volledig en systematisch verzameld en daarmee ongeschikt voor archeologisch onderzoek. Gedurende het onderzoek van de ROB in 1980-1982 werden de beerputten systematisch verzameld en bemonsterd. Veel van dit materiaal werd in 1989 op een systematische wijze gepubliceerd.⁵⁶ Deze publicatie was de eerste in een lange reeks en van een landelijke systematiek. Deze systematiek zou later het 'Deventersysteem' gaan heten. In totaal werden drie beerputten en twee afvalkuilen gepubliceerd. In 1999 werden de overige twaalf interessante beerputten en een afvalkuil van het terrein tussen Bursestraat en Polstraat gepubliceerd.⁵⁷ Bij het onderzoek in 1998-1999 aan de Polstaat 69 en 71 zijn op enigszins systematische wijze beerputinhouden verzameld. Hiervan zijn twee inventarissen beschreven.⁵⁸ In geen van de drie publicaties is echter ook de historische component afdoende onderzocht. Hierdoor kan geen koppeling worden gemaakt tussen specifieke bewoners van de huizen en de gebruikers van het materiaal. Daarmee is het onderzoek 'aan één oog blind' en komt de werkelijke waarde en de kracht van de gegevens niet naar voren. In 2003 is ook in Deventer een traditie ingezet om materiële cultuur en historisch gegevens voor beerputonderzoek wel te koppelen.⁵⁹

Het onderzoek van beerputten als een belangrijke bron van sociaal economisch onderzoek is één van de belangrijke onderzoeksdoelen voor het Definitief Onderzoek op de locatie van het stads kantoor. Hiervoor is een historisch onderzoek naar de bewoners van de percelen binnen het onderzoeksgebied essentieel. In de onderstaande beschrijving is deze historische component nog niet aanwezig. Tijdens het proefonderzoek zijn twee beerputten en vijf beerkuilen met inhoud aangetroffen. De beerkuilen dateren uit de 14de en de 15de eeuw en bevatten naast keramiek een kleine hoeveelheid glas en grote hoeveelheden botmateriaal. De beide beerputten dateren uit de 16de-18de eeuw. In de onderstaande paragraaf is de inhoud van één van deze beerputten uitgewerkt om een beeld te krijgen van omvang en kwaliteit van de vondstcomplexen op deze locatie.

De beerput in het achterhuis van Polstraat 9 (V 308)

Deze beerput bevindt zich achter het particuliere pand Polstraat 9. Aan deze straat woonden in de 17de en 18de eeuw de rijkere bewoners van Deventer. De beerput (S 58) is opgetrokken uit rode baksteen en heeft een diameter van ongeveer 3 m. De beerput is aangelegd binnen de muren van een bakstenen achterhuis. De bovenzijde van de beerput bevond zich op ongeveer 8 m + NAP. Hier was de aanzet van de kruisribben over de beerput duidelijk te zien. De beerput is aan het eind van de gebruikperiode grotendeels leeggehaald en opgevuld met baksteenpuin. Onderin

bleven enkele beerlagen achter. De eerste beerlaag was ongeveer 0,5 m dik en reikte tot ongeveer 4,76 m + NAP. Onder de beerlaag lag een zandlaag, die de bovenste beerlaag scheidde van een tweede beerpakket. Omwille van de veiligheid is alleen de bovenste beerlaag verwijderd en zijn de zandlaag en de tweede beerlaag in de beerput achtergebleven voor het definitief onderzoek. Vanwege de grote diepte is de gehele vondstlaag machinaal verwijderd en compleet in bigbags verzameld. De gehele inhoud is daarna over een zeef met 4 mm maaswijdte handmatig en droog gezeefd. Monsters zijn apart gehouden voor latere bestudering. Bij het ontgraven is zorgvuldig gewerkt. Bijmenging in het vondstcomplex bestaat uit enkele scherven 10de- tot 14de-eeuws materiaal. Dit moet worden gezien als stedelijke achtergrondruis. Materiaal uit het tweede kwart van de 18de eeuw of later is niet aangetroffen. Hieruit mag worden afgeleid dat het vondstcomplex redelijk zuiver is.

Figuur 45: De beerput achter Polstraat 9 tijdens de opgraving

Datering van de inhoud van de beerput

De inhoud van de beerput bestaat voor een groot deel uit dateerbaar materiaal, namelijk keramiek en glas. Voor de ouderdomsbepaling zijn de aan- en afwezigheid van de verschillende keramiegroepen belangrijk. Voor Deventer is het chronologische kader van de vondstgroepen glas en keramiek goed bekend en vastgelegd in een landelijke typochronologie. De ontwikkeling van veel keramiek en glas in Deventer wijkt niet af van overige plaatsen in Nederland.